

Varhain keittokauhan varteen tarttuneet

Kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien työ, arki ja työyhteisö kainuulaisten naisten
kokemana vuosina 1939–1983

Oulun yliopisto Historiatieteet

Pro gradu -tutkielma

21.03.2022

Maaria Haikola

Sisällys

Johdanto	3
1. Metsä työllisti naisia Kainuussa	16
1.1. Emäntien määrä suurin sotien jälkeen.....	16
1.2. Työhön hakeutumisen taustalla köyhät kotiolut	23
1.3. Tutunkaupoilla töihin ja omaan tienestiin	27
1.4. Kotona keittämään oppineita	31
2. Emäntien päivät täynnä työtä ja tekemistä	35
2.1. Virran mukana liikkeellä tai kämpällä paikoillaan.....	37
2.2 Raskaan arjen askareet	40
2.3. Emännät yhdessä, kämppäukot kaverina	45
2.4. Vapaalla huilattiin, käytiin kotona ja tanssittiin	49
3. Nuori nainen miehisisä työyhteisössä.....	57
3.1. ”Sisullani oon menny niistä aina läpi” – nuoruus kantoi ja topakat pitivät puolensa ..	58
3.2. ”Luoja armaha ku ei tarttis enneä mennä” – hankalat olosuhteet rasitteena	64
3.3.”Yhen kerran tuntu, että ei tuo säppi ennää piä” – pelkotilanteet työmailla	68
3.4. ”Se oli siinä ensimmäisestä katseesta” – rakkaus ei katsonut kämpän sääntöjä	76
Loppulause.....	82
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	86
Liitteet.....	95

Ja minua hirveesti pelotti kun minä olin vasta kuustoistavuotias, täytin marraskuussa kun menin syyskuussa kämpälle. Minua hirveesti pelotti. Minulla oli kaheksan miestä ensinnäin, ruoka pittää laittoa, aamusella pittää olla jo kuuelta.¹

Johdanto

Jännitys uuden työn edessä, aikaiset aamuhätykset ja ruoanlaittoon painottuneet päiväas-kareet olivat tuttuja 1900-luvulla työskennelleille kämpä- ja uittoemännille sekä laivako-keille. He olivat pääasiassa nuoria naisia, jotka laittoivat ruokaa metsä- ja uittotyön parissa työskennelleille miehille sekä ylläpitivät työpaikkana olleen kämpän, talon tai laivan siisteyttä. Arki metsä- ja uittotyömailla koostui raskaasta ja itsenäisestä työstä, jonka harvat vapaahet- ket katkaisivat. Syrjäisillä metsä- ja uittotyömailla elämä oli varsin eristäytyneitä tiettömien taipaleiden takana, järvellä viikot seilaavalla laivalla tai syrjäisillä uittopuroilla.² Emännät oli- vat työmailla selkeänä vähemmistönä työskennelleisiin miehiin nähden: esimerkiksi eräällä kainuulaisella metsäkämpällä 70 miehen muonituksesta vastasi vain kaksi emäntää.³

Tutkin pro gradu -tutkielmassani Kainuun alueella 1930–1980-luvuilla työskennelleitä kämpä- ja uittoemäntiä sekä laivakokkeja käyttäen lähteenä heiltä keräämiäni haastatte- luita. Eristäytyneissä oloissa työskennelleiden emäntien kokemukset nousevat mielenkiin- toiseksi tutkimuskohteeksi. Työmailla pärjättiin hyvin ja selvittiin tiukoista paikoista, minkä lisäksi koettiin jännitystä, pelkoa ja stressiä omasta osaamisesta. Siellä rakastuttiin, mutta toi- saalta taas kohdattiin seksuaalista häirintää. Ajankohtaiseksi työyhteisöjen tapahtuminen tut- kiminen nousee vuonna 2017 alkaneen #metoo-liikkeen myötä, joka nosti näkyvästi esiin nais- ten kokemaa ahdistelua ja häirintää.⁴

Kämpä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien tutkiminen tuo esiin kainuulaista metsätaloutta, jonka parissa omia isovanhempiani on työskennellyt niin yhtiöiden metsätyönjohtajina kuin pienviljelijöinä hankkimassa lisätienestiä savotoilta. Mielenkiintoni metsä- ja uittotyössä kes-

¹ Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³ Haastattelu Kn1447 19.5.2021.

⁴ Pyykönen & Pyykönen 2019, 28.

kittyä kuitenkin miesten ja varsinaisen työn sijaan naisten kokemuksiin, arjen tarinoihin ja ihmissuhteisiin. Kiinnostukseni aiheeseen tulee sukuni naisista, joiden elämää metsäala on koskettanut: äitini ja tätini ovat olleet kesätöissä uitossa, yksi tädeistäni työskentelee Metsähallituksessa ja olen itsekin viettänyt serkkujeni lailla kesäkuun alkua pottiputken varressa metsänistutuksessa. Tärkein innoitus tutkimukseeni tuli kuitenkin Leena-mummuni kämppämäntäkokemuksista. Hän työskenteli 16-vuotiaana Suomussalmella yhden talven yli Julman kämpällä ja sai minut kiinnostumaan tarkemmin Kainuun syrjäseuduilla kasvaneiden naisten tarinoista.

Tutkimustehtävä ja rajaukset

Tutkimuksessani selvitän, keitä olivat kainuulaiset kämppä- ja uittoemännät sekä laivakokit, minkälaista heidän työnsä ja arkensa olivat työyhteisöissä sekä millaisia haasteita siellä ilmeni. Suomalaisessa naistutkimuksessa on usein luotu esille kuva naisesta, joka selviää kaikista eteen tulevista haasteista. Pirjo Markkola pohtii artikkelissaan ”Vahva nainen ja kansallinen historia” (2002) onko naistutkija tuomittu historiantutkimuksessa toistamaan tätä myyttistä kuvaa vahvasta naisesta.⁵ Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan kuvaa pelkästään vahvoja ja ongelmitta työssä selvinneitä naisia, vaan tuon aineistosta esiin myös emäntien kohtaamia hankaluuksia ja huonoja kokemuksia miesvaltaisilla työmailla.

Tutkimuskentällä aiheeni sijoittuu osaksi 1980-luvulta alkaen esiin nousseita ”uusien historioiden”, joihin kuuluvat esimerkiksi arkipäivän ja mikrohistorian tutkimus sekä nais- ja muistitutkimus. Ne nostavat esiin uusia toimijoita menneisyydestä esimerkiksi käyttäen metodeinaan muita kuin perinteisiä arkistolähteitä.⁶ Tutkimuskysymysten taustalla on tarve kertoa kainuulaisten naisten näkökulma metsä- ja uittotyössä sekä vertailla nykyään kadonneita työympäristöjä kokemus- ja arkihistorian kautta. Sosiaalishistorian perinteen⁷ valossa tutkin, mitä naiset kokivat ja miten he toimivat työmailla heidän omasta näkökulmastaan. Pääkysymyksiä on kolme, ja ne jakaantuvat alakysymyksiin:

⁵ Markkola 2002, 86.

⁶ Ollila 2010, 89–95.

⁷ Haapala & Markkola, 413.

1) Keitä olivat kainuulaiset kämppä- ja uittoemännät sekä laivakokit? Millaisista perheistä ja oloista he olivat lähtöisin? Miten ja miksi he lähtivät työmaille emänniksi? Millaiset lähtökohdat heillä oli työskennellä emäntinä?

2) Millaista arki ja vapaa-aika savottakämpillä, asuintaloissa, laivoilla ja uittotyömailla oli? Miten ja miksi emäntien arki, työt ja vapaa-aika erilaisissa työympäristöissä erosivat toisistaan?

3) Millaisia haasteita emännät kohtasivat metsä- ja uittotyömailla ja mistä ne johtuivat? Miten nuori nainen vaikutti miehisen työyhteisön sisällä? Miten emännät vastasivat heihin kohdistuneeseen huomioon?

Maantieteellisesti tutkimukseni rajautuu Kainuuseen. Kotimaakuntani on elänyt vahvasti metsätaloudesta, ja Kainuusta ja Itä-Suomesta voidaankin puhua Savotta-Suomena: metsätyö leimasi vahvasti ihmisten elämää ja antoi elannon monille maaseudun tilattomille ja pienviljelijöille.⁸ Vaikka metsätalouden merkitys on ollut maakunnalle suuri, ei metsä- ja uittotyömailla Kainuussa työskennelleiden naisten kokemuksista ole omaa erillistä tutkimustaan. Tutkimuksessa otan huomioon vuoden 2022 mukaiset kahdeksan Kainuun kuntaa, vaikka aikarajauksen sisällä niitä oli useampia.⁹

Ajallisesti tutkimukseni käsittelee kämppä- ja uittoemäntiä sekä laivakokkeja 1930-luvun lopusta 1980-luvun alkuun asti. Aikarajaus muotoutui osaksi haastateltavien työssäoloaikojen perusteella, mutta se kattaa hyvin kämppäemäntien, uittoemäntien ja laivakokkien työn kukoistuskauden ja lopun. Vakiintunut näky metsä- ja uittotyömailla yhtiön palkkaamista emännistä tuli vasta sotien jälkeen 1940-luvulla: sotienvälisenä aikana metsä- ja uittotyömiehet söivät omia eväitään tai olivat oman talon väestä koostuvassa ruokaporukassa.¹⁰ Tutkimukseni aikarajauksen lopussa kämppäasumisesta luovuttiin metsätyömailla, mutta jo 1960-luvulla asuminen kämpillä alkoi harvinaistua: työnantajien oli halvempaa kuljettaa metsätyömiehet yöksi koteihinsa kuin ylläpitää vuoden 1967 kämppälain ehdot täyttäviä tilapäisasuntoja.¹¹ Puiden uittaminen Kainuussa taas jatkui paikoitellen Oulujärveen laskevilla jokireiteillä

⁸ Haikari 2012, 282.

⁹ Vuonna 2022 Kainuun kuntia ovat Hyrynsalmi, Kajaani, Kuhmo, Paltamo, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo ja Suomussalmi. Kainuun liiton verkkosivut.

¹⁰ Salo 1989, 37, 140.

¹¹ Haikari 2012, 293.

vuoteen 1992 asti, vaikka jo edellisen vuosikymmenen aikana puiden uittaminen vähentyi ja vanhoja uittouomia, rakenteita sekä kalusteita lakattiin uusimasta liian kalliina muiden kuljetusmuotojen kehittyessä.¹² Laaja aikarajaus toi esiin myös yhteiskunnallisia muutoksia: 1940-luku oli sotienjälkeistä korttiaikaa¹³, ja esimerkiksi työmailla keitettiin korviketta.¹⁴ 1960-luvun lopulla työaikalain muuttumisen myötä emännät eivät enää työskennelleet aiempaan tapaan työmailla lauantaisin.¹⁵ Yhteiskunnallisten muutosten lisäksi varsinkin kämppääsuminen koki uudistuksia ruokahuollon ja asumisviihtyvyyden modernisoituessa. Näitä muutoksia en kuitenkaan tarkastele tässä tutkimuksessa, vaan painotukseni on emäntien työnteossa sekä työympäristön arjessa ja kokemuksissa.

Tutkimukseni jakautuu kolmeen pääluvun. Ensimmäisessä pääluvussa käsittelen kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien taustoja ja polkua työhön. Tilastollisten esitysten avulla havainnollistan emäntien töiden maantieteellisen sijoittumisen Kainuuseen ja heidän ikänsä työhön lähtiessä. Tutkin myös naisten lähtökohtia työuralle: saivatko he esimerkiksi oppinsa kotoa, opaskirjoista tai kursseista? Ensimmäisessä pääluvussa on siis tarkoituksena selvittää kainuulaisten kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien ammattikunnan rakenne, heidän yhteiskunnalliset taustansa ja syynsä lähteä työhön.

Toisessa pääluvussa käsittelen tarkemmin emännän työn luonnetta sekä vertailen metsä- ja uittotyömaata sekä hinaajaa ja varppilaivaa työympäristöinä. Siinä selvitän arjen rytmiä ja arkeen vaihtelua tuoneita asioita sekä työssä emäntiä auttaneita henkilöitä. Kolmannessa pääluvussa tutkin nuorten naisten pärjäämistä ja jaksamista työympäristössä, ja sitä, miten nuoruus vaikutti työn kokemiseen. Kolmannen pääluvun alaluvut on jaettu teemoittain työssä hyvin pärjänneiden sekä huonosti jaksaneiden kokemuksiin, pelkoa herättäneisiin tilanteisiin, ahdistelutapauksiin ja rakkauteen työyhteisöissä. Näiden alalukujen analyysissä paljon tilaa saavat haasteltavieni muistelut: heidän omat kokemuksensa tapahtumista ja työkokemuksesta.

¹² Virtanen 2004, 350.; Wilmi 1997, 375.

¹³ Kahvi ja sokeri olivat kortilla vuoteen 1954 asti. Nevala & Hytönen 2015, 164.

¹⁴ Haastattelu Helli Kivioja 8.3.2021, Kontiomäki.; Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.

¹⁵ Vinha-Similä 2020, 124.

Tutkimustilanne

Kämppä- ja uittoemännät sekä laivakokit ovat jääneet hyvin vähälle maininnalle metsä- ja uittotöitä koskevissa tutkimuksissa, vaikka heidän merkityksensä työmiehille ja asunnon viihtyvyydelle on ollut suuri. Metsätyömailla miehiä odotti töistä palatessa siisti kämppä ja lämmin ruoka, jota ei tarvinnut itse töiden jälkeen ruveta laittamaan.¹⁶ Tutkimuskentällä on keskitytty lähinnä metsä- ja uittotyöhön ja sitä tehneisiin miehiin, mutta kämppäemäntiä koskevaa tutkimusta löytyy kolmesta eri pro gradu -tutkielmasta. Niiden maantieteellisenä rajauksena on Pohjois-Suomi sekä Pohjois-Karjala, joiden väliin jäävästä Kainuusta ei löydy omaa aiempaa tutkimusta.

Emäntien ammatti oli hyvin sukupuolisidonnainen.¹⁷ Sukupuolen merkitykseen ja sen kokeamiseen arjessa keskittyy Helsingin yliopistoon vuonna 2006 valmistunut Terhi Harjulan sosiaaliryöön pro gradu -tutkielma *Kämppäemännän arki miehisessä ympäristössä*. Oman tutkimukseni kannalta Harjulan työstä tärkeimmäksi seikaksi nousee hänen painotuksensa kämppäemäntien arkeen. Metsätyömaiden kulttuuri, olosuhteet, lait ja säädökset sekä niiden kehittäminen ovat Tuula Peltolan vuonna 2009 Joensuun yliopistoon valmistuneen pro gradun *Naiset elämänluukun takaa: Pohjoiskarjalaisten kämppäemäntien ammattikunta 1950-luvulta 1960-luvun alkuun* tutkimuskysymysten taustalla. Peltola käsittelee kämppäemäntien sosiaalista taustaa, työtä ja elämää metsäkämpillä muistitietoaineiston ja arkistomateriaalien avulla. Hän tutkii muun muassa kämppäyhteisöissä vallinnutta kulttuuria ja emännille suunnattuja kursseja sekä kämpällä vallinneita sääntöjä. Peltola keskittyy tutkimuksessaan kiinteissä yhteisasunnoissa työskennelleisiin kämppäemäntiin rajaten tutkimuksensa ulkopuolelle laivakokit ja uittoemännät, mutta mainitsee tutkimuksensa loppulauseessa, että heitä olisi tarpeen tutkia ja verrata työtä paikalla pysyviin kämppäemäntiin. Tämän olen ottanut huomioon omassa tutkimuksessani: otin mukaan kämppäemäntien lisäksi asuintaloissa, laivoilla ja uittotyömailla työskennelleet naiset. Tutkimuksessani pyrin vertailemaan eri työympäristöjen vaikutusta emäntien arkeen ja henkilöihin, jotka olivat läsnä emäntien päivittä-

¹⁶ Haikari 2012, 295–296.

¹⁷ Harjula 2006, 23, 37.

sessä työssä. Peltola myös nostaa esiin työnsä loppupohdinnassaan uudeksi mahdolliseksi tutkimuskohteeksi työssään huonosti pärjänneet kämppäemännät, joiden kohtaamiin haasteisiin keskityn kolmannessa pääluvussani.

Naisen työ ja sukupuolitettu työnjako eri aikoina ovat olleet merkittäviä lähtökohtia naishistoriantutkimukselle.¹⁸ Kämppäemäntien sukupuolta ja naiseuden määrittämistä miehissä työyhteisössä tutkii Terhi Reiterän vuonna 2010 Helsingin yliopistoon valmistunut talous- ja sosiaalhistorian pro gradu -tutkielma *Kämpän kotihengetär vai hyvä jätkä? Pohjois-Suomen kämppäemännät ja sukupuolen merkitys kämppäelämässä 1945–1975*. Reiterä tarkastelee kämpällä vallinnutta sukupuolijärjestelmää ja sukupuolen kokemista sekä pohtii kämppäemännille julkaistujen oppaiden ja yhteisön luoman malliemännän ihanteen toteutumista. Lähdeaineistona tutkimuksessa on käytetty aikalaiskirjallisuutta, kämppäemännille suunnattuja oppaita ja muistitietoaineistoa. Reiterä on ottanut tutkimukseensa kämppäemäntien haastatteluiden lisäksi mukaan myös miespuolisten metsureiden ja metsätoimihenkilöiden kokemukset kämppäemännistä. Myös oman tutkimukseni kannalta olisi ollut erittäin kiinnostavaa kuulla myös työmaiden miesten näkökulma: millä tavalla he kokivat syntyneet rakkaus-suhteet tai edistivät emäntien jaksamista työssä?

Peltolan ja Reiterän tutkimuksissa käytetään lähdemateriaalina metsäperinteen tallennushanketta *Metsäammattilaiset metsätalouden murroksessa*, jonka toteuttivat Metsähistorian Seura, Suomen Metsämuseo Lusto sekä Helsingin yliopiston kansatieteen oppiaine vuosina 1999–2002. Tallennushankkeen aikana kerättiin haastatteleamalla muun muassa muistitietoaineistoa metsätalouden muutosten aikana metsätalouden parissa työskennelleiltä ihmisiltä ja kaikkiaan haastateltiin 1 053 metsäalan ammattilaista.¹⁹ Reiterän tutkimuksesta käy kuitenkin ilmi, ettei lähdeaineistossa ollut mukana kainuulaisten kämppäemäntien haastateltuja.²⁰ Tämä selvisi myös Metsämuseo Lustolta varmistamalla.²¹ Yhden maakunnan emäntien kokoinen puute vahvistaa tärkeyttä kirjoittaa tutkimusta Kainuun alueen kämppä- ja uittoemännistä sekä laivakokeista.

¹⁸ Markkola & Östman 2019, 168, 178–179.

¹⁹ Peltola 2009, 20–21.; Reiterä 2010, 9.

²⁰ Reiterä 2010, 149.

²¹ Amanuenssi Marko Rikalan sähköposti tekijälle 23.2.2021.

Varsinaisista kämppäemännistä löytyy tutkimusta Esa Ihalaisen, Jukka Lindforsin, Väinö Nikun, Tauno Simosen ja Pauli Toivosen toimittamasta teoksesta *Metsätyön murrosvuodet. Sopimuksia metsätöistä – taustoja ja tapahtumia viiden vuosikymmenen varrelta* (1992), jossa käsitellään muun muassa metsätyön muutoksia, työehtosopimuksia ja kämppäkulttuurin kehitystä. Viljo Heinosen kirjoittamassa artikkelissa ”Kämppäemännät” käydään läpi metsäkämpillä asumisen ongelmia, ruokakuntien syntymistä ja emäntien palkkausta. Myös Matti Salon teoksesta *Savottalaisten ja uittomiesten Kuhmo* (1989) löytyy tutkimukseni maantieteelliseen rajaukseen liittyvää tutkimusta muun muassa savottojen ja uittojen ruokahuollon kehittymisestä eri vuosikymmeninä.

Metsä- ja uittotyöhön keskittyvää tutkimusta on tehty hyvin paljon, ja pyrin hyödyntämään niistä sekä pohjoisen Suomen erityispiirteisiin keskittyvää tutkimusta että työn luonteesta kertovia yleisteoksia. Hanna Snellmanin laajasta perinneaineistosta koostuvassa kansatieteellisessä väitöskirjassa *Tukkilaisten tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä* (1996) keskitytään kuvaamaan Pohjois-Suomen savotan ja uiton vuodenkiertoa, majoitusta, arkea ja metsätyön kulttuuria. Teos antaa kattavaa ja selkeää tietoa metsätyön vuodenkierrosta termistöineen ja tuo pohjoisen vertailukohtaan työmaiden olosuhteille, vaikka se painottuikin kuvauksissaan ennen sotia olleeseen aikaan. Hyödyllisiä teoksia metsätyön ymmärtämiseen ovat myös Heikki Roiko-Jokelan toimittama teos *Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa* (2012) sekä Esko Pakkasen ja Matti Leikolan teos *Metsää, puuta ja kovaa työtä. Suomen metsien käytön historiaa* (2010). Kaikenkattavana teoksena uittotyöstä toimii ehdottomasti Esko Pakkasen 1 040-sivuinen *Ankravee! Kirja uitosta* (2015).

Lähdeaineisto ja metodi

Tutkimuksen lähteenä on kämppä- ja uittoemänniltä sekä laivakokeilta haastattelemalla keräämäni ainutlaatuinen muistitietoaineisto. Ulla-Maija Peltosen mukaan ”muistitieto (oral history) määritellään tiedoksi, joka ei pohjautu kirjallisiin lähteisiin vaan tiedonantajan muistiin. Sitä pidetään luotettavana silloin, kun tiedonantaja kertoo omakohtaisesti kokemastaan.”²² Luotettavuuden takaamiseksi olen haastateltaviksi ottanut vain itse kämppä- ja uit-

²² Fingerroos ja Peltonen siteeraavat Peltosta. Fingerroos & Peltonen 2006, 8.

toemäntinä sekä laivakokkeina työskennelleitä, jotka ovat voineet kertoa suoraan omia kokemuksiaan. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme kuvaavat teoksessaan *Tutkimushaastattelu. Teemaastattelun teoria ja käytäntö* (2000), kuinka ”haastattelua tekevän tutkijan tehtävänä on välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista”.²³ Jätin lähdeaineiston ulkopuolelle aineiston keruun aikana saamani kirjeet, sillä niissä kuvataan lähinnä tarinamuotoisena työn vaiheet, laitettut ruoat ja miesten tekemä työ. Ne eivät olleet yhtä laajoja kuin haastattelut eivätkä siten tuoneet niiden lailla esiin esimerkiksi haastateltavan omia tunteita.

Muistitietotutkimuksen kautta teen tulkintoja haastatteluissa esiin tulleesta menneisyydestä.²⁴ Analysoin tutkimuksessani tekstiksi litteroituja haastatteluja vertailemalla niissä esiin nousevia teemoja ja kokemuksia keskenään, mutta myös lukien niitä rinnakkain aiempien tutkimusten ja yhteiskunnallisen kehityksen kanssa. Laadullisen analyysin mukaisesti säilytän aineiston alkuperäisessä sanallisessa muodossa.²⁵ Yhteensä 52 haastattelua sisältävän aineiston lukeminen ja tulkitseminen tapahtui tutkimuskysymysteni pohjalta, eikä kattanut näin haastattelujen kaikkea materiaalia. Tuon analyysissäni esiin haastatteluista nousseen ja aiemmissä tutkimuksissa esille tulleen yleisen linjan ja jatkuvuuden, jota vasten esitän myös poikkeavia muistoja ja muutosta. Ulla-Maija Peltonen kirjoittaa teoksessaan *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta* (2003) haastateltavan yksilöllisen historiallisen kokemuksen ja kollektiivisen historiallisen tietoisuuden kietoutuvan yhteen ja niitä välitettävän eteenpäin sekä kertomalla että vaikenemalla. Kertojalla on siis syynsä unohtaa, muuttaa tai parannella menneisyyttään, mikä muistitietoa käyttävän historiantutkijan on aina pidettävä mielessä.²⁶

Tutkimukseeni sopivat haastateltavat löysin Kainuun alueen sanomalehdissä ilmestyneen hakukuu- lutusilmoituksen avulla. Lehtien levikki kattoi koko maakunnan: hakukuu- lutus ilmestyi erikseen maakuntalehti Kainuun Sanomissa, Ylä-Kainuun alueen omassa leh- dessä sekä Kajaanin, Kuhmon ja Sotkamon paikallislehdissä. Tässä tutkimuksessa käytettyjä emäntien haastatteluita on 52, ja emäntien maantieteellinen sijoittuminen jakautui melko

²³ Hirsjärvi & Hurme 2000, 41.

²⁴ Fingerroos & Peltonen 2006, 9–10.

²⁵ Fingerroos & Peltonen 2006, 9–10.

²⁶ Peltonen 2003, 13.

epätasaisesti Kainuun alueelle. Eniten haastateltaviksi löytyi Kuhmon ja Suomussalmen alueella kämppäemäntinä toimineita. Tähän saattoi osaltaan vaikuttaa myös hakukuulutuksen otsikko ”Gradu selvittää, keitä olivat kämppäemännät”, mutta heti tekstin alussa mainittiin kuitenkin etsittäväksi olevan myös laivakokkeja ja uittoemäntiä.²⁷

Lähdin liikkeelle soittamalla jokaiselle kämppä- ja uittoemännälle sekä laivakokille, joka otti minuun yhteyttä tai jonka yhteystiedot sain. Haastateltavien kanssa sovin ajan joko kasvokkain tai puhelimitse tehdyille haastattelulle. Pyysin ennen haastattelun alkua luvan nauhoittamiseen, ja sen sain jokaiselta. Välillä kävi niin, että nauhurin sammuttamisen jälkeen haastateltavat kertoivat vapautuneemmin asioita, jotka he olivat aiemmin jättäneet sanomatta nauhurin takia. Osaa näistä nauhoittamisen jälkeen kerrotuista asioista sain luvan käyttää tutkimuksessa nimettömänä. Muutama haastateltavista pyysi, että nauhuri sammutetaan tiettyjen asioiden kertomisen ajaksi: nämä muistot liittyivät esimerkiksi ahdistaviin tilanteisiin tai pelkoon siitä, että heidät voidaan yhdistää tiettyihin paikkoihin tai tapahtumiin. Arja Kuulan teos *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys* (2006) oli erityisen hyödyllinen apu aineiston tunnistettavuuteen ja anonymisointiin liittyvissä pohdinnoissani. Kaikki haastateltavat, jotka halusivat pysyä nimettömänä, olen anonymisoinut alaviitteissä ja lähdeluettelossa käytettävien yksilöityjen koodien²⁸ taakse.

Vaikka Pentti Virrankoski oppaassaan *Haastattelumenetelmän käyttö historiantutkimuksessa* (1996) kertoo, että puhelin ei sovellu laajaan haastatteluun²⁹, en kokenut puhelimitse tehtyjä haastatteluja epäonnistuneiksi, vaikka kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus puuttuikin. Korona-aikana ja maantieteellisten etäisyyksien takia osa haastateltavista tai heidän sukulaisistaan halusi, että haastattelut suoritetaan suoraan puhelimitse. Yhdessä tapauksessa haastateltavan minä tallensi haastatteluita, jotka hän teki lähettämäni kysymysrunгон pohjalta. Toisaalta puhelinhaastatteluihin liittyi myös ongelmia, jotka osaltaan johtuivat myös omasta kokemattomuudestani tutkimushaastatteluiden teossa. Hirsjärvi ja Hurme laskevat puhelin-

²⁷ Tiina Suutari. ”Gradu selvittää, keitä olivat kämppäemännät” (art.). *Koti-Kajaani* 17.2.2021, *Kainuun Sanomat* 18.2.2021, *Kuhmolainen* 18.2.2021, *Sotkamo-lehti* 19.2.2021.

²⁸ Loin nimettömänä pysyville haastateltaville yksilöivän koodin, joka on muotoa KUn0153. Koodin ensimmäinen kirjain K(ämppä), L(aiva), U(itto) tai K(ämppä)U(itto) viittaa emännän työpaikkaan, kirjain n(ainen) sukupuoleen, numero-osan kaksi ensimmäistä numeroa anonymisoitujen emäntien haastatteluiden aikajärjestysnumeroon ja kaksi viimeistä haastateltavan syntymävuoteen. Yksilöivistä koodeista ks. esim. Jouhki 2020.

²⁹ Virrankoski 1996, 13.

haastatteluiden ongelmaksi hiljaisuudet, joiden lukeminen voi olla hankalaa varsinkin kokemattomalle haastattelijalle.³⁰ Tämän huomasi itse vasta jälkikäteen haastatteluita littaessani: varsinkin puhelinhaastatteluiden alussa koin tarvetta täyttää hiljaisuutta ja mennä eteenpäin seuraavaan kysymykseen antamalla tarpeeksi aikaa miettimiselle ja tauoille. Tämä kuitenkin helpottui, kun opin lukemaan ja kuuntelemaan haastateltavaa haastattelutilanteen edetessä.

Haastatteluiden pohjana on toiminut liitteenä esitetty haastattelurunko, jonka avulla olen pyrkinyt selvittämään haastateltavien vaiheet kämpälle, uittoon tai laivalle lähdöstä sekä siellä työskentelyn vaiheista ja kokemuksista. Kysymykset tosin täydentyivät alkuhaastatteluiden jälkeen. Virrankosken mukaan olisi hyvä, että haastattelurungon kysymysten järjestys vaihtelisi keskustelujen mukaan.³¹ Tämä tuli haastattelutilanteissa lähes itsestään sen kautta, miten haastateltava lähti kertomaan omia muistojaan. Tutkimuksen alussa tein ensimmäisenä orientoivan haastattelun mummuni kanssa; sekä Virrankoski että Hirsjärvi ja Hurme kannustavat teoksissaan orientoivan haastattelun tekoon. Virrankosken mukaan orientoiva haastattelu antaa erilaisia näkökulmia tutkimusaiheeseen ja tarkempia kysymyksiä varsinaisten haastatteluiden kysymysrunkoa varten. Olen myös noudattanut hänen ohjeitaan tutkimuskysymyksien laatimisesta: kysymykset eivät saa ohjata informanttia mihinkään tiettyyn suuntaan ja ne tulee esittää haastattelutilanteessa selkeästi, käyttäen informantille tuttuja ilmaisuja ja jopa samaa murretta.³² Haastattelutilanteissa osa kysymyksistä jäi kuitenkin ilman vastauksia, mikäli haastateltava ei ymmärtänyt kysymystä, kuullut sitä tai ohitti sen jatkamalla edellisestä aiheesta.

Kaikki haastattelut eivät tapahtuneet vain minun ja haastateltavan välillä. Koska haastateltavat olivat iäkkäämpiä – jokainen haastateltava oli haastatteluhetkellä yli 70-vuotias, vanhin taas oli 99-vuotias – oli muutamassa haastattelutilanteessa apuna ja mukana hoitaja, tytär tai lapsenlapsi. Tämä saattoi toki vaikuttaa haastateltavien kertomiin asioihin, mutta kolmannen osapuolen läsnäolo myös helpotti molemminpuolista ymmärtämistä. Toisaalta paikoitellen se aiheutti haastattelukysymyksen muuttumisen: kysymäni haastattelukysymys toistettiin eri muodossa haastateltavalle, jolloin se muuttui alkuperäisestä tiettyyn vastaukseen ohjaavaksi.

³⁰ Hirsjärvi & Hurme 2000, 64, 121.

³¹ Virrankoski 1996, 16–17.

³² Virrankoski 1996, 30–31.; Hirsjärvi & Hurme 2000, 72.

Yhdessä haastattelutilanteessa oli mukana kaksi kämppäemäntää, jotka olivat kälyjä keskenään. Virrankosken mukaan useamman haasteltavan läsnäolo voi olla myös hyvä asia vanhojen asioiden muistelun kannalta³³, mutta haastattelutilanne saattoi tuttujen kesken muuttua myös liikaa muiden asioiden yhteiseksi muisteluksi. Yhteensä viidessä kasvokkain suoritettussa haastattelutilanteessa puoliso oli mukana kuuntelemassa ja osassa myös kommentoimassa emännän kertomusta. Se osaltaan teki haastattelusta keskustelumuotoisen, mutta välillä kävi niin, että puoliso vastasikin kysymyksiin emännän puolesta. Kirsi Lumme-Sandt kirjoittaa artikkelissaan ”Vanhojen ihmisten haastattelu” (2017) ”kolmansien pyörien” tarkoittavan haastattelutilanteissa pohjimmiltaan hyvää ja tahtovan usein varmistaa haastattelun oikeellisuuden tai haastateltavan jaksamisen.³⁴ En kuitenkaan törmännyt tilanteeseen, jossa haastateltavan kertomiin muistoihin tai subjektiivisiin kokemuksiin olisi puututtu tai niiden paikkansa-pitävyyttä olisi vastustettu.

Haastattelutilanteet eivät olleet aina kovin muodollisia, vaan puhelinhaastatteluiden aikana emännät saattoivat samalla tehdä esimerkiksi pihatöitä. Joissakin haastatteluissa oli myös tilanteen luontevuuteen negatiivisesti vaikuttanut kiireen tuntua, vaikka aika oli etukäteen sovittu. Haastattelukysymysten välissä poikettiin välillä myös muihin aiheisiin, mikäli tarkasteltiin kartan avulla vanhoja uittoreittejä tai haastateltavat emännät selvittivät hyvin kainuulaiseen tapaan omia sukujuuriani. Toisaalta tutkijan ja neutraalin kyselijän roolini unohtuivat välillä, mikäli haastateltava paljastui yllättäen sukulaisekseni tai haastatteluissa tuli ilmi yhteyksiä metsätyömailla työskennelleisiin isoukkeihini.

Haastatteluaineiston lisäksi hyödynnän Oulun Kansallisarkistossa säilytettäviä Metsähallituksen Pohjanmaan piirikuntakonttorin sekä Metsähallituksen Hyrynsalmen ja Kiannan hoitoalueen arkistomateriaaleja, jotka kattavat pääasiallisesti ajanjakson 1940-luvulta 1960-luvulle. Suurimpana apuna olivat arkistoidut kämppä- ja asuinrakennuskortistot sekä muut kämppiä koskevat asiakirjat, joiden avulla arvioin Kainuussa sijainneiden kämppien ja näin ollen vuosikymmenten aikana työskennelleiden emäntien määrää.

³³ Virrankoski 1996, 22.

³⁴ Lumme-Sandt 2017, 303–304.

Historiallinen konteksti

Pitkään naisten rooli metsätöissä oli toimia pelkästään ruoanlaittajana – vasta vuonna 1965 voimaan tullut laki metsätalouden oppilaitoksista mahdollisti naisten pääsyn opiskelemaan keskiasteen metsäopistoihin.³⁵ Ruoanlaittajat ilmestyivät mukaan metsätyömaille 1800-luvun loppupuolella, kun työmiehet saattoivat paikoitellen palkata itse savotoille mukaan oman kokin, joka oli yleensä sukulaisnainen: jonkun metsätyömiehen vaimo tai tytär. Suuri osa 1900-luvun alkupuolen emännistä oli itseoppineita, ja heidän ikänsä ja taitotasonsa vaihtelivat suuresti.³⁶ Ennen sotia kokit olivat lähinnä olleet yksityisyrittäjiä, jotka möivät ruokaa omaan laskuunsa tai keittivät vain oman talon väestä koostuvalle hevoskunnalle eli noin neljästä miehestä muodostuvalle työryhmälle.³⁷ Laivakokit ilmestyivät hinaajille ja varppilaivoille sotien jälkeen, ja he saattoivat olla alkuun kapteenin tai esimerkiksi konemestarin vaimoja.³⁸ Pohjois-Suomessa työntekijöiden palkkaamat kokit ja yhtiöiden palkkaamat emännät saattoivat ennen sotia olla yhtä hyvin myös miehiä.³⁹

Varsinaiset emännät alkoivat hiljalleen yleistyä vuonna 1921 tehdyn metsätyömaiden asumisolosuhteita ja muita oloja kartoittavan tutkimuksen jälkeen.⁴⁰ Pohjois-Suomessa metsäyhtiöt alkoivat 1930-luvulla palkata metsätyöntekijöiden yhteisasuntoihin emäntiä, minkä myötä työmiehet saivat lähes kaikki ruokansa ja eväänsä emänniltä. Toisen maailmansodan jälkeen yhtiöiden palkkaamat emännät olivat tavallisia jo uitossakin.⁴¹ Esimerkiksi Kuhmossa ensimmäiset työnantajien palkkaamat kokit tulivat Metsähallituksen savotoille vuonna 1936. Hinaajille ja varppilaivoille sekä uittoon emännät tulivat vakituisesti vasta myöhemmin sotien jälkeen.⁴² Vuoden 1947 kämppälaki edesauttoi lisäämään varsinkin kämppäemäntien määrää, sillä se oli seurausta huolesta metsätyömiesten heikoista elinoloista ja puutteellisesta ruoka-huollosta. Laki muun muassa määräsi kämppäemännät pakollisiksi, mikäli metsätyökämpällä oli yli 20 työntekijää ja työmaa kesti yli kuusi viikkoa.⁴³

³⁵ Suopajärvi 2009, 144–145.

³⁶ Leikola & Pakkanen 2010, 522–523.

³⁷ Salo 1989, 37, 140.

³⁸ Kivinen 2010, 146, 170.; Pakkanen 2015, 964.

³⁹ Snellman 1996, 111.

⁴⁰ Leikola & Pakkanen 2010, 523.

⁴¹ Snellman 1996, 149–152.

⁴² Salo 1989, 38, 106, 115.

⁴³ Leikola & Pakkanen 2010, 527.; Haikari 2012, 293.

Usein emännäksi lähtevät nuoret naiset olivat lähtöisin pienviljelijäperheestä tai köyhemmistä oloista, joissa iloittiin lasten lähdettyä nuorena tienaamaan omaa rahaa. Nuoruus kului työnteossa, ja monien maaseudun nuorten tie vei kansakoulun, jatkoluokan ja rippikoulun jälkeen töihin kotitalalle, metsätöihin tai kaupunkiin.⁴⁴ Kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien työtehtäviin kuului päivittäisen ruoanlaiton, taloustöiden ja siisteyden ylläpitämisen lisäksi myös muita työpaikasta riippuvia tehtäviä.⁴⁵

Naisten ammattinimikkeet vaihtelivat työpaikan mukaan: yleisesti metsätyömaiden eli savottojen metsäkämpillä olevia naisia kutsuttiin kämppäemänniksi, puiden hinaajilla ja varppilainvoilla työskentelevät naiset olivat laivakokkeja ja uiton mukana kulkevat naiset uittoemäntiä. Naisia työskenteli ruoanlaittajina myös asuintaloissa, joissa savottalaiset tai uittomiehet yöpyivät. Näiden kolmen eri nimikkeen lisäksi eri metsätyömailla käytettiin ruoanlaittajasta vaihtelevasti nimitystä emäntä tai kokki. Tässä tutkimuksessa käytän eri työmaan mukaista nimitystä tai sitten yleisnimitystä emäntä, jos viitataan kaikkiin kolmeen ryhmään.

⁴⁴ Haapala 2003, 81.

⁴⁵ Heinonen 1992, 77.

1. Metsä työllisti naisia Kainuussa

Perinteisen metsätyön kulta-aikaa elettiin Suomessa 1950-luvulla, mihin vaikuttivat muun muassa sotakorvausten maksaminen Neuvostoliitolle ja Korean sodasta aiheutunut ”Korean suhdanne”, joka kiihdytti metsäkauppaa vuosikymmenen alussa muutamaksi vuodeksi.⁴⁶ Kuitenkin heti seuraavalla vuosikymmenellä Kainuun ja Itä-Suomen muodostama ja runsaasti ihmisiä työllistänyt Savotta-Suomi alkoi katoamaan, ammattitaidon vaatimus metsätaloudessa kasvoi sekä metsätyö kehittyi ja koneellistui.⁴⁷ Emäntien määrän vähentymiseen metsä- ja uittotyömailla vaikuttivat metsätalouden muutoksien lisäksi yhteiskunnan rakennemuutos ja 1960-luvun kiihtyvä muuttoliike maalta kaupunkiin.⁴⁸

Tässä pääluvussa käsittelen kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien määrää sekä ajallista että maantieteellistä jakaantumista eri työympäristöihin Kainuussa. Tutkimuskysymysten avulla selvitän emäntien sosiaaliset taustat sekä lähtökohdat ruoanlaittoa ja siivousta painottavaan työntekoon. Tarkastelen myös emäntien polkua työhön: miten he saivat tiedon vapaista työpaikoista, mikä heitä työssä kiinnosti ja miten esimerkiksi vanhemmat suhtautuivat syrjäiselle työmaalle lähtöön?

1.1. Emäntien määrä suurin sotien jälkeen

Metsätalouden kultavuodet toisen maailmansodan jälkeen näkyivät haastattelemieni kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien työpoluissa. Kaaviossa 1 on esitetty vuosikymmenet, jolloin haastatteleman emännät aloittivat ensimmäistä kertaa työnsä kämpällä, laivalla tai uitossa. Lukumäärää eri vuosikymmenillä työskennelleistä emännistä ei pysty esittämään tarkasti, sillä haastatteluissa muistot vuosiluvuista tai työtä tehtyjen vuosien lukumäärästä olivat jo usealla hämärtyneet. Monella emännällä työ oli ollut tilapäisluonteista, jolloin kämpällä saatettiin olla työssä tarpeen mukaan parin vuoden välein, ja välissä oltiin mahdollisesti uitossa, muissa töissä tai esimerkiksi emäntäkoulussa. Työtodistuksia oli tallessa vain harvalla haastattelemallani emännällä. Aloitusajankohdasta selvillä saattoi olla vain suurin piirtein ilmoitettu vuosi, jolloin tarkemmin ilmi tulivat vuosikymmenet.⁴⁹

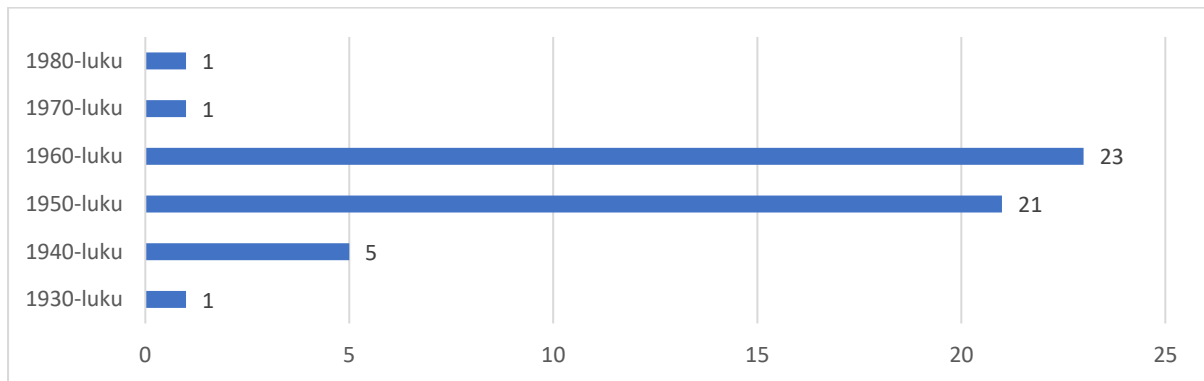
⁴⁶ Wilmi 1997, 363.

⁴⁷ Salo 1989, 43.; Haikari 2012, 279, 282–283.

⁴⁸ Vinha-Similä 2020, 13, 48.

⁴⁹ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

Kaavio 1. Kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien työn aloitusajankohta vuosina 1939–1983.⁵⁰

Työnsä aloittaneita emäntiä oli ylivoimaisesti eniten 1950–1960-luvuilla: runsaasti työvoimaa tarvittiin varsinkin Kuhmossa ja Sotkamossa olleille ”suurille savotoille”⁵¹. Molemmat laivakokit aloittivat työnsä vasta tutkimuksen aikarajauksen loppuvaiheessa: ensimmäinen vuonna 1970 ja toinen vuonna 1982.⁵² Kukaan haastattemistani emännistä ei työskennellyt sota-aikaan kämppällä, laivalla tai uitossa, ja ainoa ennen sotaa työssä ollut kämppäemäntä toimi silloin muissa tehtävissä.⁵³ Hinaajilla ja varppilaivoilla taas sota-aikana ei olisi edes tarvittu kokkeja, sillä miehet tekivät töitä päiväselään ja palasivat yöksi koteihinsa.⁵⁴ Sota-aikana metsätyöntekijöistä oli Kainuussa ja muualla Suomessa yleisesti puutetta, kun metsätyömiehet olivat pääasiassa rintamalla. Sahan ja keksin varteen tarttuivat silloin useat naiset ja lapset.⁵⁵ Metsätöihin ja mottitalkoisiin osallistuneet naiset eivät kuitenkaan sodan päätyttyä jääneet työskentelemään miesvaltaiselle alalle, toisin kuin esimerkiksi monet teollisuustyössä ja tietoliikenteen parissa työskennelleet naiset tekivät.⁵⁶ Sota-ajan ajattelun myötä erityisesti maataloustyössä naisten asema alettiin jälleen nähdä enemmän tasavertaisena miehen rinnalla⁵⁷, mutta kämppä- ja uittoemännän sekä laivakokin ammatit pysyivät tiukasti sukupuolisidonnaisina. Metsä- ja uittotyöt säilyivät pitkään miesvaltaisina, vaikka naiset olivat osallistuneet aiemmin sotaponnisteluissa ja maaseudulla samoihin metsätöihin kuin miehetkin.

⁵⁰ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁵¹ Wilmi 1997, 370.; Wilmi 2003, 339.

⁵² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁵³ Haastattelu Helvi Moilanen 9.3.2021, Puolanka.

⁵⁴ Kivinen 2010, 170.

⁵⁵ Salo 1989, 43.; Pakkanen & Leikola 2010, 377–379.

⁵⁶ Korppi-Tommola 2005, 110–114.

⁵⁷ Markkola & Östman 2019, 175–176.

Metsä- ja uittotyömaat työllistivät emäntiä ruoanlaittajina eniten heti sotien jälkeisillä vuosikymmenillä, mutta samanaikaisesti maa- ja metsätalouden merkityksen väheneminen näkyi yleisellä tasolla suomalaisten naisten keskuudessa. Elina Haavio-Mannila toteaa teoksessaan *Suomalainen mies ja nainen. Asema ja muuttuvat roolit* (1968), että sota-ajan jälkeen naiset siirtyivät yhä enenevässä määrin kaupunkeihin ja jättivät maataloustyöt taakseen. Teoksessa käytetyn työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 1959 naisten osuus maa- ja metsätalouden työvoimasta oli 42 %, mutta vuonna 1966 prosenttiosuus oli laskenut jo 29 %:iin.⁵⁸ 1950-luvulta alkaen maatalousväestö alkoi vähentyä pienempien tilojen hävitessä, ja samalla maaseudun perheiden oma väki väheni, kun tila ei enää tarvinnut tai elättänyt kaikkia apukäsiä. Tällöin varsinkin viljelijöiden tyttäret muuttivat kotoa entistä nuorempina.⁵⁹ Elinkeinorakenteen muutos oli siis osaltaan vähentämässä kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien määrää jyrkästi, mikä näkyy myös kaaviossa 1. Haastatteluihin osallistuneiden emäntien joukosta vain kaksi uutta emäntää aloitti työnsä 1970- ja 1980-luvuilla.⁶⁰

Vaikka tutkimukseni aikarajauksen puitteissa maa- ja metsätalouden merkitys työllistäjänä väheni valtakunnallisesti, sillä oli kuitenkin iso rooli koko Kainuussa, jossa puutavaran kysyntä oli yhä sotien jälkeen suurta.⁶¹ Haastattelemiani kämppäemäntiä työskenteli metsätyömaiden kämpillä Kainuun jokaisessa kunnassa, mutta uittoemäntien ja laivakokkien työmaiden sijainnit painottuvat laajojen vesistöreittien varrelle Kuhmoon, Sotkamoon ja Suomussalmelle.⁶² Sotien jälkeen hinaajia ja varppilaivoja oli käytössä kaikissa muissa Kainuun kunnissa paitsi Puolangalla.⁶³

Taulukossa 1 on esitetty haastattelemieni kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien määrä Kainuussa vuosina 1939–1983. Haastatteleman 52 emännän joukossa oli eniten kämppäemäntinä työskennelleitä, 39 kappaletta, kun taas pelkkiä laivakokkeja ja uittoemäntiä oli molempia kaksi. Yhdeksän haastateltavaa oli toiminut kokkina sekä kämpällä että uittossa, joten heidät on esitetty taulukossa kahteen kertaan. Taulukossa 1 näkyy myös emäntien työpaikkojen sijoittuminen eri paikkakuntille. Neljä sekä kämppä- että uittoemäntänä työskennellyttä

⁵⁸ Haavio-Mannila, 1968.

⁵⁹ Haapala 2004, 246.

⁶⁰ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁶¹ Virtanen 2004, 213.

⁶² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁶³ Kivinen 2010, 8.

toimi kahdella eri paikkakunnalla, joten heidät neljä on esitetty taulukossa kahteen kertaan, kummallakin paikkakunnalla.

Taulukko 1. Kämpä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien työskenteleminen eri paikkakunnilla ja työympäristöissä vuosina 1939–1983.⁶⁴

PAIKKAKUNTA	KÄMPPÄ	LAIVA	UITTO	EMÄNNÄT
HYRYNSALMI	6		1	6
KAJAANI	2			2
KUHMO	14	2	5	17
PALTAMO	1			1
PUOLANKA	2			2
RISTIJÄRVI	1			1
SOTKAMO	7		2	7
SUOMUSSALMI	18		4	20
YHTEENSÄ	61	2	12	52

Lähes kaikki emännät työskentelivät kämpällä ja uitossa ainoastaan omassa kotimaakunnassaan, vaikka muutamat olivat myös työskennelleet Kainuun ulkopuolella Taivalkoskella.⁶⁵ Emäntien alueellinen liikkuvuus oli kuitenkin vähäistä, mikä tuli ilmi myös Terhi Reiterän käyttämässä *Metsäammatit metsätalouden murroksessa* -hankkeen muistitietoaineistossa, jonka mukaan Pohjois-Suomessa kämpille pestautuneet naiset olivat yleensä paikallisia lappilaisia.⁶⁶ Oman kotikunnan lisäksi osa haastatteleistani emännistä kävi myös töissä metsä- ja uitto-työmailla viereisessä kunnassa maakunnan sisällä tai sen rajojen ulkopuolella.⁶⁷

Tilastollisesti ei ole mahdollista esittää Suomessa työskennelleiden emäntien tarkkaa määrää, sillä heitä ei ole tilastoitu ja otettu huomioon tilastoissa metsätyömiesten tavoin.⁶⁸ Kämpä-emäntiä ei myöskään ole esimerkiksi Oulun Kansallisarkistosta löytyvistä Metsähallituksen vuosityöntekijöiden listoissa tai tilikirjoissa.⁶⁹ Arvioita Kainuun kämpä- ja uittoemännistä sekä laivakokeista voidaan esittää majoituspaikkojen ja käytössä olleiden hinaajien ja varppi-

⁶⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁶⁵ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁶⁶ Reiterä 2010, 65.

⁶⁷ Haastattelu Sirkka Junttila 18.3.2021.; Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Helvi Moilanen 9.3.2021, Puolanka.; Haastattelu Kn0537 23.3.2021.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.; Haastattelu Sisko Sarjanoja 17.5.2021, Kajaani.; Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.

⁶⁸ Ks. esim. Heikinheimo & Ristimäki 1956.

⁶⁹ Palkkakortit ja henkilötilikirjavihkot 1946–1951. Metsähallituksen Kiannan hoitoalueen arkisto (MKHA) Ba1:9. KA.

laivojen avulla. Jussi Kivinen on teoksessaan *Höyryä Kainuun vesillä: 140 vuotta Kainuun höyrylaivahistoriaa* (2010) esitellyt Kainuun vesistöissä liikkuneita höyrylaivoja, ja teoksesta las-kin yhteensä 22 hinaajaa ja varppaajaa, jotka seilasivat tutkimukseni aikarajauksen puitteissa.⁷⁰ Kivinen on myös listannut nimeltä 11 moottorihinaajaa, jotka olivat toiminnassa ennen 1960-lukua, ja mainitsee Oulujärven Uittoyhdistyksellä olleen tuolloin lisäksi ”lukuisia pieniä puolikannellisia moottorihinaajia”.⁷¹ Oletettavasti kaikkien 22 höyryaluksen miehistöön kuului sotien jälkeen naispuoleinen kokki, kuten myös niillä moottorihinaajilla, joilla työskenteli useampi henkilö. Tarkkaa lukua laivakokkien kokonaismäärästä ei näiden tietojen valossa pysty esittämään, sillä laivojen käyttövuodet ja omistajat vaihtelivat. Luultavasti Kainuussa kuitenkin työskenteli vuosittain ainakin kymmenkunta laivakokkia.

Kämppeämäntien tarvetta Kainuussa voidaan yrittää arvioida kämppien lukumäärän kautta. Kaikenkattavaa luetteloa kaikista Kainuussa sijainneista metsätyökämpistä ei ole olemassa, mutta jonkinlaista suuntaa kuitenkin antavat tekemäni haastattelut sekä Metsähallituksen Pohjanmaan piirikuntakonttorin arkistosta sekä Metsähallituksen Hyrynsalmen ja Kiannan hoitoalueen arkistoista löytyvät kämppäkortit. Useimmissa Metsähallituksen kämppäkorteissa oli ilmoitettu erikseen majoituskapasiteetin määrä työnjohtajille, työmiehille ja emännille, mutta joissakin oli ainoastaan ilmoitettu kokonaisuudessaan majoituspaikkojen lukumäärä.⁷² Laskin ne kämpät mukaan arvioni emäntien mahdollisesta lukumäärästä, sillä kämpän rakennusten tarkemmassa selvityksessä saatettiin mainita erikseen emännänhuoneesta.

Kaikkia emäntien haastatteluissa mainitsemia kämppiä en löytänyt Metsähallituksen kämppäkortistoista, mikä voi johtua kämppien nimien muuttumisesta tai maantieteellisen paikanimen ja kämpän nimen sekoittumisesta tai siitä, että kämppä on ollut jonkin toisen yhtiön omistuksessa. Kämppien nimiä löysin myös Kainuun liiton ja Kainuun ELY-keskuksen listauksista Kainuun maakunnallisesti arvokkaista rakennushistoriallisista kohteista, Kari Tervon kirjoittamasta Kuhmon kulttuuriympäristöohjelmasta sekä Matti Salon teoksesta *Savottalaisten*

⁷⁰ Kivinen 2010, 139–270.

⁷¹ Kivinen 2010, 276–279.

⁷² Erilaiset kämppiä koskevat asiakirjat 1947–1963. Metsähallituksen Hyrynsalmen hoitoalueen arkisto (MHHA) Hdc:1. KA.; Kämppe- ja asuinkortisto 1950–1960. Metsähallituksen Pohjanmaan piirikuntakonttorin arkisto (MPPA) Hdc2:1–3. KA.; Kämppien ja virkatalojen rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1940–1957. MPPA Hdc2:5. KA.; Kämppien rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1959–1964. MPPA Hdc2:6. KA.; Poistetut kämppäkortit ja niihin liittyvät kirjeet. MHKA Bd4:1. KA.

ja uittomiesten Kuhmo (1989).⁷³ Kämppiä etsin lisäksi valokuvien avulla tiedonhakupalvelu Finnasta hakusanalla ”kämpät” ja rajaamalla tulokset Kainuun alueelle.⁷⁴

Kaiken kaikkiaan listasin Kainuussa vuodesta 1937 alkaen olleen ainakin 180 kämppää eri vuosikymmenten aikana. Osa kämpistä oli toiminnassa vain muutaman vuoden, ja vain harvan kohdalta on tarkkaa tietoa rakentamisajankohdasta ja käytön loppumisajankohdasta. Lukumäärä on vain suuntaa antava, sillä virheitä on voinut tulla joidenkin kämppien jäädessä täysin puuttumaan ja osa on voitu listata kahdesti kämpän nimen ja paikan maantieteellisen sijainnin sekoittaessa toisiaan. Vanhoja kämppiä on myös voitu purkaa ja pystyttää uudelle paikalle uudella nimellä. Kämppien todellisen lukumäärän arviointia hankaloittavat myös arkistotietojen sijoittuminen pääasiassa vuosikymmenille 1940–1960, jolloin uusien rakentamisen lisäksi kunnostettiin, myytiin ja purettiin jo olemassa olevia kämppiä.⁷⁵

Arkistoitujen kämppäkorttien mukaan majoituspaikkoja emännille oli kämpittäin 1–2⁷⁶, vaikka totuus on voinut olla erilainen, mikäli emännät ovat ison savotan aikana tarvinneet lisäapua tai kämpillä on työskennellyt sijaisia varsinaisten kämppäemäntien ollessa estyneitä. Jos ajatellaan saman kahden emännän työskennelleen tietyllä kämpillä syksystä kevääseen, voidaan arvioida yhden vuoden aikana kämpillä työskennelleen siis kaksi emäntää. Taulukoon 2 olen laskenut kaikki tiedossani olevat kämpät sekä niiden tiedossa olevat emäntien majoituspaikat. Niille kämpille, joiden emäntien määrästä ei ollut tietoa, laitoin lukumääräksi kaksi emäntää. Tällöin kämppien lukumäärän perusteella kaikkien kämppien ollessa toiminnassa yhtenä vuonna kämppäemäntiä olisi työskennellyt Kainuussa vuosittain ainakin 351.

⁷³ Kainuun liitto ja Kainuun ELY-keskus 2018; Tervo 2006, 74, 82; Salo 1989, 34, 59–65.

⁷⁴ ”Enso-Gutzeit Osakeyhtiön Mularin kämppä” 1961. Enson kokoelma. Lusto.; Helo, Raimo ”Hamaran kämppä Kuhmossa” 1954. Metsähallituksen kokoelma. Lusto.; J. E. Arnkil ”Palojoen kämppä” 1939. Metsähallituksen Kehittämisaoston kokoelma. Lusto.; ”Kajaani Oy:n Järvelän kämpän työntekijöitä kämpän edessä” 1937. Eero Moilasen kokoelma. Lusto.; Peltoniemi, Uuno ”Pellikan kämpän emäntä” 1930–1939. Kansatieteen kuvakokoelma, Uuno Peltoniemen kokoelma. Museovirasto.; Peltoniemi, Uuno ”emännän makuupaikka Juolungan kämpässä” 1930–1939. Kansatieteen kuvakokoelma, Uuno Peltosen kokoelma. Museovirasto.

⁷⁵ Erilaiset kämppiä koskevat asiakirjat 1947–1963. MHHA Hdc:1. KA.; Kämppä- ja asuinkortisto 1950–1960. MPPA Hdc2:1–3. KA.; Kämppien ja virkatalojen rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1940–1957. MPPA Hdc2:5. KA.; Kämppien rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1959–1964. MPPA Hdc2:6. KA.; Poistetut kämppäkortit ja niihin liittyvät kirjeet. MHKA Bd4:1. KA.

⁷⁶ Erilaiset kämppiä koskevat asiakirjat 1947–1963. MHHA Hdc:1. KA.; Kämppä- ja asuinrakennuskortisto 1950–1960. MPPA Hdc2:2–3. KA.; Poistetut kämppäkortit ja niihin liittyvät kirjeet. MKHA Bd4:1. KA.

Taulukko 2. Kämppien ja kämppäemäntien majoituspaikkojen tiedossa oleva määrä Kainuussa vuosina 1939–1983.⁷⁷

PAIKKAKUNTA	KÄMPÄT	MAJOITUSPAIKAT
HYRYNSALMI	21	39
KAJAANI	8	16
KUHMO	56	109
PALTAMO	2	4
PUOLANKA	18	36
RISTIJÄRVI	3	6
SOTKAMO	14	26
SUOMUSSALMI	58	115
YHTEENSÄ	180	351

Luultavasti vuosittainen lukumäärä emännistä oli kuitenkin suurempi, varsinkin metsätyön kultakausina 1950–1960-luvuilla. Juuri sotien jälkeen ja 1960-luvulta eteenpäin kämppien määrä ja näin ollen myös emäntien majoituspaikkojen määrä oli varmasti lähes puolet pienempi, kun sotien jälkeen kämppääsuminen oli alkeellisempaa ja muutaman vuosikymmenen päästä kämppääsumisesta jo alettiin luopua metsätyömailla. Kämppäemäntiä on kuitenkin suurella todennäköisyydellä ollut Kainuussa useita tuhansia 1900-luvulla. Tuula Peltolan tekemä selvitys antaa samanlaista tuloksia siitä, miten paljon Savotta-Suomessa oli tarvetta kämppäemännille: Pohjois-Karjalan metsätyönvälitystoimiston mukaan vuosina 1945–1960 kämppäemänniksi hakijoita oli yhteensä 659, tarjottuja työpaikkoja 544 ja onnistuneita työpaikan välityksiä lopulta 515 kappaletta.⁷⁸

Uittoemäntien ja asuintaloissa työskennelleiden emäntien määrää on hankalampi tai miltei mahdotonta arvioida, sillä esimerkiksi yhtiöiden vuokraamista asuintaloista ei ollut tiedossani luetteloita. Uittoemäntien majoitusratkaisut eivät olleet kämppien lailla pysyviä, eivätkä

⁷⁷ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.; Erilaiset kämppiä koskevat asiakirjat 1947–1963. MHHA Hdc:1. KA.; Kämppä- ja asuinkortisto 1950–1960. MPPA Hdc2:1–3. KA.; Kämppien ja virkatalojen rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1940–1957. MPPA Hdc2:5. KA.; Kämppien rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1959–1964. MPPA Hdc2:6. KA.; Poistetut kämppäkortit ja niihin liittyvät kirjeet. MHKA Bd4:1. KA.; ”Enso-Gutzeit Osakeyhtiön Mularin kämppä” 1961. Enson kokoelma. Lusto.; Helo, Raimo ”Hamaran kämppä Kuhmossa” 1954. Metsähallituksen kokoelma. Lusto.; J. E. Arnkil ”Palojoen kämppä” 1939. Metsähallituksen Kehittämisaoston kokoelma. Lusto.; ”Kajaani Oy:n Järvelän kämpän työntekijöitä kämpän edessä” 1937. Eero Moilasen kokoelma. Lusto.; Peltoniemi, Uuno ”Pellikan kämpän emäntä” 1930–1939. Kansatieteen kuvakokoelma, Uuno Peltoniemen kokoelma. Museovirasto.; Peltoniemi, Uuno ”emännän makuupaikka Juolungan kämpässä” 1930–1939. Kansatieteen kuvakokoelma, Uuno Peltosen kokoelma. Museovirasto.; Kainuun liitto ja Kainuun ELY-keskus 2018; Tervo 2006, 74, 82; Salo 1989, 34, 59–65.

⁷⁸ Peltola 2009, 38.

kaikki majoittuneet uittokämpissä. Uittotyömaiden majoitusolosuhteita käsittelen tarkemmin alaluvussa 2.1.

1.2. Työhön hakeutumisen taustalla köyhät kotiolot

Maaseudulla ja työläisperheissä jo rippikouluikäiset nuoret nähtiin perheen elatukseen osallistuvina työntekijöinä, joiden väliaikaisista sesonkitöistä, kuten metsä- ja uittotöistä, hankkimat tulot muodostivat ennen sotia välttämättömän osan perheen vuosituloista.⁷⁹ Varsinkin Pohjois-Suomessa maaseudulla pidettiin 1970-luvulle asti itsestäänselvyytenä, että nuoret lähtivät koulu-uransa jälkeen töihin jatko-opintojen sijaan.⁸⁰ Tämä näkyi myös kainuulaisten kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien kohdalla: tienaamaan haastatteleman emännät lähtivät varhaisessa iässä. Suomussalmelainen kämppäemäntä kertoo haastattelussa päätöksensä lähteä kansakoulun jälkeen töihin olleen selkeä:

*Ensinnään se oli kun pääsin kansakoulusta, minä en lähteny keskikouluun ja siihen aekaan sitä aina sano että minä en lähe opiskelemaan, minä lähen töihin.*⁸¹

Terhi Harjula esittää pakon sanelleen monia kämppäemännäksi lähteneitä naisia: kun koulutautumis- ja työllisyysmahdollisuudet olivat maaseudulla rajalliset, tarjottuun ansiotyöhön oli lähdettävä. Kämppäemännän pesti ei edellyttänyt ammattikoulutusta, ja työtä opittiin tehdessä.⁸² Vaikka oman tutkimukseni aikarajaus on pitkä kattaen yli neljä vuosikymmentä, ei esimerkiksi ruoanlaittotaitoja kehittävän koulutautumisen määrä kasvanut ennen emännäksi lähtöä.⁸³ Tähän syynä on mahdollisesti se, että välimatkat emäntäkouluun tai ammattilaitoksiin olivat pitkiä, eikä kaikilla ollut varaa maksaa opiskelu- ja asumiskustannuksia ennen itse tienattuja rahoja.

Kaaviossa 2 on esitetty iät, jolloin haastatteleman emännät lähtivät ensimmäistä kertaa töihin kämpälle, uittoon tai laivalle. Ikä perustuu haastateltavan omaan ilmoitukseen ja voi näin ollen olla osittain epätarkka. Suurin osa emännistä oli työn aloittaessaan 17-vuotiaita, ja keskiikä työhön lähtiessä oli noin 16 vuotta. Sekä kämpälle että uittoon lähdettiin varhaisessa iässä, eikä ollut juuri eroa siinä, kummassa työskentely aloitettiin nuorempana. Alaikäisenä työhön

⁷⁹ Tuomaala 2003, 359–360.

⁸⁰ Snellman 2005, 143.

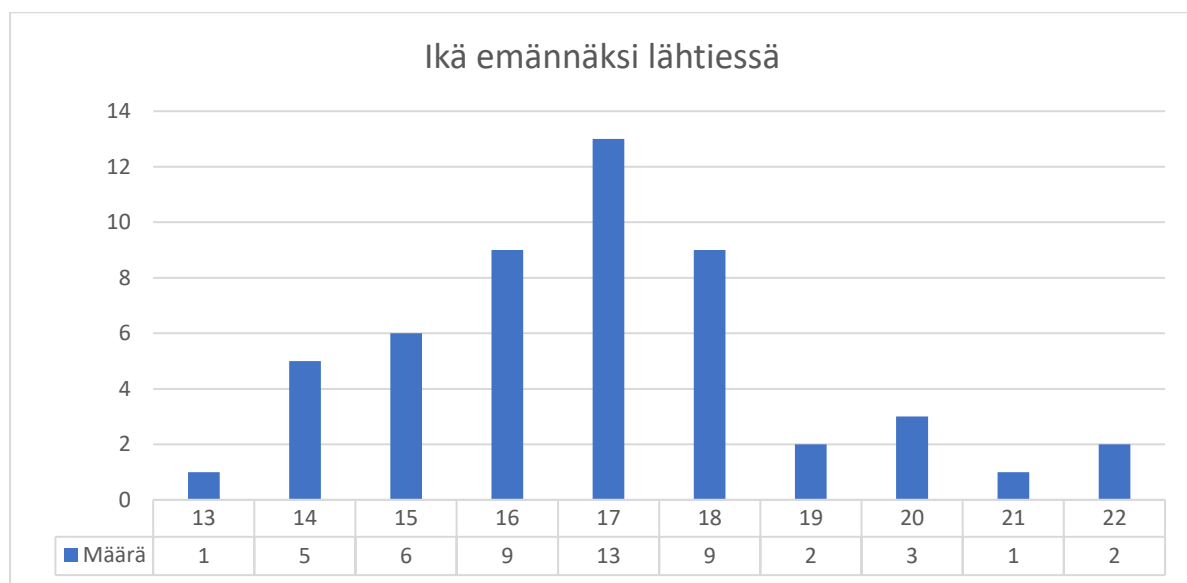
⁸¹ Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

⁸² Harjula 2006, 17.

⁸³ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

lähteminen oli haastatteluaineiston perusteella erittäin tavallista. Haastattelemiini laivakokit taas olivat työhön lähtiessään 18- ja 19-vuotiaita, mikä voi kertoa yhteiskunnan muutoksesta 1970–1980-luvuilla, jolloin alaikäisiä ei enää otettu vastaavaan työhön.⁸⁴ Kaksi emännistä kuitenkin muisteli päässeensä metsätyömaalle töihin alaikäisenä sukulaisten suostumuksella tai suosituksella.⁸⁵ Tämä käytäntö on varmasti ollut yleistä varsinkin syrjäseuduilla, mikäli työntekijöistä on ollut puutetta tai alaikäinen tyttö on tiedetty ahkeraksi ja pystyväksi ruoanlaittajaksi.

Kaavio 2. Emäntien ikä ensimmäistä kertaa kämpälle, laivalle tai uittoon työhön lähtiessä vuosina 1939–1983.⁸⁶

Emäntien nuori ikä töihin lähtiessä näkyi myös Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Suomen kämppä-emäntiä koskevissa tutkimuksissa. Yleisesti suurin osa emännistä aloitti työskentelyn alle 20-vuotiaana, mutta ei myöskään ollut epätavallista, että töihin lähdettiin alle 15-vuotiaana.⁸⁷ Metsä- ja uittotyöt aloitettiin yleensäkin nuorina: Heikinheimon ja Ristimäen tutkimuksen *Metsä- ja uittotyövoiman määrä ja rakenne* (1956) mukaan työhön osallistui suhteellisesti eniten 15–19-vuotiaita nuoria miehiä. Pelkästään metsä- ja uittotyömiehiin keskittyvässä te-

⁸⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁸⁵ Haastattelu Sirkka Juntila 18.3.2021.; Haastattelu Kn1342 17.5.2021.

⁸⁶ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁸⁷ Reiterä 2010, 66.; Peltola 2009, 44.

oksessa mainitaan, etteivät lasten ja nuorten suojeluksi annetut lait koskeneet metsä- ja uittotöitä.⁸⁸ Tämä voi myös olla syynä siihen, miksi niin moni emäntä pääsi sotien jälkeen alkikäisenä työhön.

Lähes kaikki haastattelemani emännät olivat töihin lähtiessään naimattomia ja lapsettomia. Ainoastaan yksi kämppäemäntä oli työn aloittaessaan avioliitossa ja myöhemmin työskennellessään raskaana. Metsä- ja uittotyömailla harvemmin oli mukana emäntien omia lapsia, eikä niiden mukaan ottaminen työpaikalle ollut tavallista. Haastatteluideni mukaan ainoastaan yhdellä uitto- ja metsätyömailla työskennelleellä emännällä oli lapset mukanaan kämpällä. Toinen emäntä taas lopetti työt kämpällä raskauden loppuvaiheessa, mutta kävi myöhemmin samalla kämpällä sijaistamassa. Heidän lisäksi yhdellä hyrynsalmelaisella emännällä oli kahdeksanvuotias pikkusisko mukana kesäaikaan kämpällä.⁸⁹

Haastattelujeni sekä aiempien tutkimusten mukaan ei siis ollut kovin yleistä, että emäntä jatkoi työskentelyään lasten synnyttyä tai otti lapset mukaansa kämpälle, vaikka sellaista myös tapahtui.⁹⁰ Lasten ottaminen mukaan metsätyömaalle riippui varmasti paljon työnantajan ja työmiesten suhtautumisesta asiaan sekä emännän henkilökohtaisesta tilanteesta: lapset saatiin ottaa mukaan metsätyömaalle, mikäli muita hoitomahdollisuuksia ei ollut. Kämpä olikin oikeastaan ainoa paikka, jonne lapset olisi voinut turvallisesti ottaa mukaan, sillä uittotyömaalla virtaavan vesistön äärellä ja jatkuvan työnteon ohella uittoemäntien olisi ollut hankala vahtia lasten perään. Siihen on siis syynsä, miksi perheelliset emännät eivät juuri enää työskennelleet kämpillä, laivoilla ja uittossa: perhe satoi emännät kotiin ja helpompiin työolosuhteisiin. Naisten ansiotyön yleistyminen ja lasten hoidon järjestäminen on Minna Salmen artikkelin ”Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit” (1996) mukaan nähty aiemmin työ- ja perhe-elämän yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä. Kodin ulkopuolisen ansiotyön yleistyttyä sitä pidettiin miesten alueena, ja lasten hoitamisesta tuli pääasiassa naisten asia.⁹¹

Suurin osa haastattelemistani emännistä oli syntynyt maaseudun pienviljelijäperheisiin: 92 %:lla emännistä (48 emäntää) oli ollut lapsuudenkotinaan pienviljely- tai asutustila. Muissa

⁸⁸ Heikinheimo & Ristimäki 1956, 82.

⁸⁹ Haastattelu KUn0142 5.3.2021, Kajaani.; Haastattelu Irja Juntunen 13.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.

⁹⁰ Snellman 2005, 139–142.; Reiterä 2010, 65.; Peltola 2009, 54.; Harjula 2006, 62.; Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁹¹ Salmi 1996, 212.

tapauksissa (kaksi emäntää) vanhemmat olivat olleet työssä Kajaani-yhtiöllä tai rakennuksilla. Kahden emännän lapsuudenperheen elinkeino ei selvinnyt haastatteluista.⁹² Tiina Suopajärvi on tutkinut metsäammattilaisia sekä heidän taustojaan käyttäen lähteenään *Metsäammatit metsätalouden murroksessa* -tallennushankkeen haastattelumateriaalia. Hänen teoksensa *Sukupuoli meni metsään. Luonnon ja sukupuolen polkuja metsäammattilaisuudessa* (2009) mukaan metsäalalla työskenteleville henkilöille ala on yleisesti entuudestaan tuttu jo lapsuudesta: esimerkiksi lähipiirissä on ollut metsäalalla työskennelleitä tai sen käytännöt ovat olleet tuttuja maaseudulla asuville.⁹³ Sekä ennen sotia että jälkeen sotien oli tavallista, että miespuoliset metsätyöntekijät tulivat pääosin maaseudun väestöstä ja olivat enimmäkseen pienviljelijöitä.⁹⁴ Tämä näkyi myös haastattelemieni kämpppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien kohdalla: pienviljelijäperheiden naispuoliset lapset näyttivät haastatteluideni perusteella päätyvän hankkimaan töitä isiensä tavoin metsä- tai uittotöistä. Sama tutkimustulos tulee ilmi sekä Reiterän että Peltolan kämpppäemäntiä koskevista pro gradu -tutkielmista.⁹⁵ Taustoiltaan suurin osa Pohjois-Karjalan, Pohjois-Suomen ja Kainuun emännistä oli siis hyvin samankaltaisia: nuoria, naimattomia ja kotoisin suurperheen pienviljelystilalta.

Köyhyydellä oli merkittävä rooli haastattelemieni emäntien lapsuudessa sekä työhön hakeutumisen taustalla. Emäntien lapsuuskodin perheet olivat suuria, eikä vanhemmilla ollut mahdollisuuksia antaa lapsilleen liialti käyttörahaa, saati sitten rahoittaa heidän opintojaan.⁹⁶ Sotien jälkeen maaseudun perheiden lapsiluku oli yleisesti suuri ja suurempi kuin kaupunkien palkkatyöläisperheissä. Lasten määrää maaseudulla lisäsivät esimerkiksi lapsilisien tuoma taloudellinen tuki, uskonnolliset syyt sekä huonot ehkäisymahdollisuudet. Lapset eivät olleet ainoastaan merkittävä apu kodin töissä, vaan myös ikääntyvien vanhempien tulevaisuuden turva.⁹⁷

⁹² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁹³ Suopajärvi 2009, 124.

⁹⁴ Haikari 2012, 291.

⁹⁵ Reiterä 2010, 65.; Peltola 2009, 40.

⁹⁶ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁹⁷ Uljas 2013, 212–213.

Haastatteluissani tuli ilmi, että emäntien vanhemmat olivat olleet mielissään lasten päästyä tienaamaan omaa rahaa, mutta köyhistä kotioloista ja puutteesta johtuen osa emännistä joutui antamaan osan palkasta kotiin vanhemmilleen.⁹⁸ Kämpällä, uitossa ja laivalla emäntien työhön kuului ilmainen ruoka ja majoitus. Kämpäemännille työnantaja oli velvollinen antamaan palkan lisäksi vapaan asunnon valoiseen ja lämpöineen, ruoan ja työapua raskaisiin töihin.⁹⁹ Suurin osa työnantajien velvoitteista toteutui hyvin – tosin työavusta ja lämpimästä majoituksesta kämpillä oli välillä puutetta.¹⁰⁰ Näistä työsuhde-eduista varsinkin työpaikalla saatava ruoka saattoi olla yksi tekijä siinä, että vanhemmat halusivat lapsensa lähtevän jo omilleen töihin. Kuhmolainen uittoemäntä toteaa vanhempien suhtautumisen hänen työhön lähtöönsä olleen hyvin käytännöllinen: ”Äiti vaan tuumasi että ompahan [kotona] yksi suu vähemmän syömässä”¹⁰¹.

Aina vanhemmat eivät olisi päästäneet nuoria naisia lähtemään muualle töihin, mikäli kotiin jäivät iso perhe ja maatilan työt. Vanhempia myös huoletti, uskaltaako nuori nainen lähteä yksinään vieraalle kämpälle työhön. Kuhmolaisen laivakokin äitiä taas pelotti tyttären hukkuminen.¹⁰² Osalle vanhemmista huolta aiheutti nuoren tytön työskentely miesten parissa, ja eräs äiti oli vannottanut tuttua esimiestä takamaan metsätyömaalla työskennelleiden miesten ja nuoren poikien hyvän käytöksen.¹⁰³ Yksi haastattelemistani emännistä myös lupautui omin päin lähtemään työhön, vaikka vanhemmat olivat asiasta kuultuaan häntä estelleet.¹⁰⁴

1.3. Tutunkaupoilla töihin ja omaan tienestiin

Polkuja kämpä- ja uittoemänniksi sekä laivakokeiksi oli useita, mutta työnvälitys Kainuun selkosessa toimi pääasiassa tutunkauppana eli tuttavien välittäessä tietoa töistä ja työntekijöistä toisilleen. Tuula Peltola toteaa tuttavien antaman suullisen todistuksen emännistä olleen jopa työtodistukseen verrattava mainetodistus. Peltolan mukaan myös suosittelija asetti

⁹⁸ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kn0230 6.3.2021, Kajaani.; Haastattelu Helli Kivioja 8.3.2021, Kontiomäki.; Haastattelu Kn0537 23.3.2021.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0434 23.3.2021.; Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.; Haastattelu Kn1447 19.5.2021.

⁹⁹ Heinonen 1992, 78.

¹⁰⁰ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹⁰¹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

¹⁰² Haastattelu Helli Kivioja 8.3.2021, Kontiomäki.; Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

¹⁰³ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

¹⁰⁴ Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.

oman maineensa vaakalaudalle: työntekijäksi suositeltiinkin siis vain sellaista henkilöä, jonka uskottiin varmasti suoriutuvan työstä.¹⁰⁵ Useimmiten metsä- ja uittotyömailla oli töissä haastattelemani emäntien sukulainen tai muu tuttu, joka tiesi kertoa työnjohtajalle sopivasta lähiseudun nuoresta naisesta, joka olisi kykeneväinen ruoanlaittajaksi. Myös työnjohtajat saattoivat olla emännän sukulaismiehiä tai tuntea etukäteen tämän vanhemmat, jolloin he olivat tietoisia työttömästä tai jo aiempaa ruoanlaittokokemusta omaavasta nuoresta naisesta. Aina itse emänniltä ei edes kysytty halukkuutta lähteä töihin, vaan työnjohtajat sopivat pestistä suoraan vanhempien kanssa.¹⁰⁶

Syrjäseuduilla emännät haettiin töihin kotoa, sillä puhelimia ei taloissa juuri ollut. Esimerkiksi Suomussalmella oli vuonna 1954 puhelinliittymiä yhteensä 222, eli puhelimia oli 100 asukasta kohti 1,7 kappaletta. Näistä puhelinliittymistä kirkonkylässä ja kuntakeskuksessa oli yhteensä 171.¹⁰⁷ Tieto kulki siis selkosilla ja tiettömillä seuduilla nopeammin, kun työntekijää käytiin suoraan kysymässä kotoa. Useimmiten ruoanlaittajaksi sopivaa nuorta naista kävivät kysymässä työnjohtajat tai sitten joku lähipiiriin kuulunut henkilö, kuten esimerkiksi omat veljet, kyläläinen tai siskon seurustelukumppani,¹⁰⁸ jotka luultavasti tiesivät suositella työnantajille tuttuja ruoanlaittajia. Emännillä oli myös oma-aloitteisuutta, ja muutama haastattelemani emäntä oli käynyt itse kysymässä työtä työnjohtajalta tai sopimassa apulaisen pestistä suoraan pääemännän kanssa.¹⁰⁹ Kämppäemännäksi tai emännän apulaiseksi työntekijä voitiin ottaa lennosta muista töistä: esimerkiksi metsänistutukseen kesäksi tulleilta koululaisilta oli kysytty halukkuutta jäädä istutuksen sijaan kämpän emännälle apulaiseksi.¹¹⁰

Samanlaisia tutkimustuloksia töihin lähtemisen erilaisista väylistä tulee ilmi Tuula Peltolan Pohjois-Karjalan kämppäemäntiä käsittelevästä pro gradu -tutkielmasta, mutta hänen keräämänsä haastattelumateriaalin mukaan myös kyläkaupalla oli merkittävä rooli tiedonvälittäjänä: vapaista työpaikoista kuultiin siellä suullisesti sekä puhelimen välityksellä. Kyläkaupan tietotoimiston lisäksi työvoiman tarpeesta saatiin Pohjois-Karjalassa tietää sanomalehdistä,

¹⁰⁵ Peltola 2009, 27,

¹⁰⁶ Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.; Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Raili Sepänen 20.4.2021.; Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.; Haastattelu Sirkka Koistinen 1.3.2021.

¹⁰⁷ Turpeinen 1992, 296.

¹⁰⁸ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹⁰⁹ Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.; Haastattelu Rauni Åholm 26.4.2021.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

¹¹⁰ Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.

kulkulaitoksista ja radiosta. Merkittävä työnvälityksestä huolehtinut taho oli vuodesta 1937 alkaen myös Pohjois-Karjalan metsätyönvälitystoimisto.¹¹¹ Vastaavia menetelmiä tuli esille vain yhdessä kainuulaisen emännän kokemuksessa: työnvälitystoimisto oli ilmoittanut kämppäemännän apulaisen paikasta kylän yhteiseen puhelimeen.¹¹² Myös Terhi Harjula toteaa, ettei Pohjois-Suomen kämppäemännille ollut hänen käyttämänsä aineiston mukaan erillistä tai organisoitua työvoiman rekrytointia.¹¹³

Tutkimuksen aikarajauksen loppua kohden 1960–1980-luvuilla töiden hakemisen tavat monipuolistuivat haastattelemieni emäntien kohdalla. Vaikka puhelimet olivat jo yleistyneet Kainuussa laajemmin, oli niiden määrä silti vuonna 1972 maan pienimpiä 1 000 asukasta kohden.¹¹⁴ Suurin osa emännistä sai yhä tiedon työpaikasta tuttujen välityksellä tai työjohtajat kävivät kysymässä heitä suoraan kotoa. Työnvälitystoimiston kautta työhön päätyi vain kaksi emäntää: Kuhmossa vuosina 1968 ja 1982.¹¹⁵ Työnvälitystoimiston asenteen perusteella on mielenkiintoista pohtia yhteiskunnan suhtautumista laivakokin virkaan 1980-luvulla, jolloin uiton aika oli jo loppuvaiheessaan. Virkailija oli laivakokin mukaan kysynyt toisen ja kolmannenkin kerran, että ”ootko sinä varma, että tänne laivakokiksi haluat”¹¹⁶. Kenties alkeellisia olosuhteita ei pidetty enää sopivina nuorelle naiselle tai laivakokin pesti ei ollut virkailijan mielestä paras vaihtoehto tarjolla olevista töistä.

Ainoastaan yksi laivakokki sai tietää avoimesta työpaikasta sanomalehden kautta.¹¹⁷ On toki mahdollista, että useampi haastattelemistani emännistä haki työhön tai sai siitä tiedon sanomalehti-ilmoituksen kautta, mutta muistot työpolun alusta ovat hämärtyneet. Emännät ovat myös voineet kuulla työstä henkilöltä, joka oli saanut siitä tiedon sanomalehdestä. Tuula Peltolan tutkimuksen mukaan sanomalehti-ilmoitukset välittivät tehokkaasti tietoa vapaista työpaikoista Pohjois-Karjalassa: kämppäemäntien paikat menivät ilmeisen nopeasti, sillä metsäfirmojen ilmoitukset esiintyivät ilmoituspalstoilla vain kerran.¹¹⁸

¹¹¹ Peltola 2009, 26, 29.

¹¹² Haastattelu Kn1049 15.4.2021.

¹¹³ Harjula 2006, 36.

¹¹⁴ Vuonna 1972 puhelimiin määrä oli Ylä-Kainuussa 1 000 asukasta kohti 149 kappaletta tai vähemmän. Kainuun eteläosissa määrä oli hieman suurempi, 150–199 puhelinta 1 000 asukasta kohti. Koko Suomen keskiarvoksi laskettu suhdeluku oli 305. Moisala, Rahko & Turpeinen 1977, 296–298.

¹¹⁵ Haastattelu Kn1148 23.4.2021.; Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

¹¹⁶ Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

¹¹⁷ Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

¹¹⁸ Peltola 2009, 27–28.

Lähtöpäätökseen metsä- ja uittotyömaille nuorilla naisilla vaikuttivat seikkailumieli ja uhkarohkeus, mutta suurin osa haastateltavista mainitsi pääsyyksi työhön lähtöön halun tienata omaa rahaa.¹¹⁹ Naisten ansiot jäivät kuitenkin metsätyömaille miesten tienestestä pienemmiksi, ja niiden suuruudesta sovittiin vielä 1950-luvulla työmaa- ja työnantajakohtaisesti. Vuonna 1956 metsäteollisuusyhtiöt sopivat kämppäemännän peruspalkaksi 8 000 markkaa (noin 255 euroa¹²⁰) kuussa.¹²¹ Pohjois-Karjalan alueella kämppäemännän peruspalkka vuonna 1948 oli henkilökorttien mukaan 4 500–6 000 markkaa kuukaudessa. Palkkaus nousi läpi 1950-luvun: vuonna 1952 kuukausipalkka oli noin 14 000–17 000 markkaa, ja vuonna 1957 jo 15 000–23 000 markkaa. 1960-luvun alussa pohjoiskarjalaisen kämppäemännän kuukausipalkka oli jo noin 22 000 markkaa (noin 530 euroa¹²²) kuukaudessa.¹²³

Haastattelemani kainuulaiset emännät muistelivat suurimmaksi osaksi työstä saadun palkan olleen hyvä.¹²⁴ Palkka-asioita käsiteltiin lähes kaikissa haastatteluissani, mutta tarkkoja summia oli tiedossa vain harvalla emännällä. Monet kuitenkin esittivät arvioita kuukausipalkkansa suuruudesta. Arvioiden ja ylös kirjoitettujen summien mukaan kämppäemännät tienasivat Kainuussa 1950-luvulla kuukaudessa 7 800–14 000 markkaa (noin 278–447 euroa)¹²⁵ ja 1960-luvun lopulla 300–500 markkaa (noin 520–782 euroa)¹²⁶ kuukaudessa.¹²⁷ 1970-luvulla työkennellyt laivakokki muisteli kuukausipalkkansa olleen 400 markkaa¹²⁸ (noin 610 euroa)¹²⁹. Palkkaerot emäntien välillä saattoivat johtua eri yhtiöistä ja työmaista, apulaisen ja pääemännän asemasta tai esimerkiksi aiemmasta työkokemuksesta ja suoritetuista koulutuksista.

¹¹⁹ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹²⁰ Vuoden 1956 rahamäärää 8 000 markkaa vastaava rahamäärä vuonna 2021 oli 255,15 euroa. Rahanarvonmuunnin, Tilastokeskus.

¹²¹ Haikari 2012, 294.

¹²² Vuoden 1961 rahamäärää 22 000 markkaa vastaava rahamäärä vuonna 2021 oli 531,14 euroa. Rahanarvonmuunnin, Tilastokeskus.

¹²³ Peltola 2009, 61.

¹²⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹²⁵ Vuoden 1951 rahamäärää 7 800 markkaa vastaava rahamäärä vuonna 2021 oli 278,24 euroa. Vuoden 1956 rahamäärää 14 000 markkaa vastaava rahamäärä vuonna 2021 oli 446,51 euroa. Rahanarvonmuunnin, Tilastokeskus.

¹²⁶ Vuoden 1964 rahamäärää 300 markkaa vastaava rahamäärä vuonna 2021 oli 599,15 euroa. Vuoden 1969 rahamäärää 500 markkaa vastaava rahamäärä vuonna 2021 oli 782,83 euroa. Rahanarvonmuunnin, Tilastokeskus.

¹²⁷ Haastattelu Taimi Turunen 8.3.2021.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn1148 23.4.2021.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.

¹²⁸ Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

¹²⁹ Vuoden 1970 rahamäärää 400 markkaa vastaava rahamäärä vuonna 2021 oli 609,64 euroa. Rahanarvonmuunnin, Tilastokeskus.

1.4. Kotona keittämään oppineita

Kämpän tai uiton työt sekä arki olivat vaihtelevasti tuttuja emännäksi lähteville. Työnkuva oli eniten selvillä heillä, joiden lapsuudenkodissa oli ollut majoittuneena savottalaisia tai uittolaisia: emännät olivat siis nähneet äidin laittavan ruokaa isolle työporukalle tai olleet itse siinä auttamassa.¹³⁰ Tuttua se oli myös heille, joiden isä oli töissä metsäyhtiöllä tai joiden siskot tai naapurintytöt olivat olleet aiemmin kämppäemäntinä.¹³¹ Noin puolelle haastattemistani emännän työ oli tuttua entuudestaan.¹³² Epävarmuus ja epätietoisuus työnkuvasta vaikuttivat pärjäämiseen työssä, mistä aiheutuviin ongelmiin palaan kolmannessa pääluvussa. Monille työhön lähtö oli tapahtunut nopeasti tai ennalta suunnittelematta, jolloin työnkuva ei ollut selvillä: ”keitettiin [ruokaa] vaikka kahvinkeittoon vain minua haettiin”¹³³.

Aina työhön ei saatu työnantajan puolesta minkäänlaista opastusta. Suomussalmella työskennellyt uittoemäntä totesikin haastattelussa, että ”minä en tienny harmaata aavistusta minkäänlaista hommaa se on”¹³⁴. Opastuksen puute tulee ilmi myös Terhi Harjulan pro gradu -tutkielmassa, jossa hän kuvaa emäntien töiden alkaneen suullisen sopimuksen mukaan ilman erillistä perehdytystä.¹³⁵ Luultavasti emännäksi pestattujen oletettiin taitavan ruoanlaiton isolle henkilömäärälle, mikäli tämä oli haettu työhön esimerkiksi suurilapsisesta perheestä.

Tuula Peltola pohtii pro gradu -tutkielmassaan syitä kämppäemäntien heikoille ennakkotiedoille edessä olevasta työnkuvasta. Hän vertailee Pohjois-Karjalan metsätyönvälitystoimiston arkistomateriaalia sekä tekemiään haastatteluita, joissa esiintyy ristiriitainen kuva emäntien etukäteistiedoista. Haastatteluiden mukaan työskentelyolosuhteista ei tiedetty juuri mitään etukäteen, mutta metsätyönvälitystoimistoon tulleiden työkyselyiden ja hakemuskirjeiden mukaan työstä esitettiin paljonkin kysymyksiä. Peltolan mukaan tutunkauppana tehdyt työtarjoukset ovat voineet vaikuttaa siihen, etteivät emännät ole ryhtyneet kyselemään yksityiskohtia. Palkkauksesta ja muihin työhön liittyvistä asioista sovittiinkin usein tarkemmin vasta emännän saavuttua työmaalle.¹³⁶

¹³⁰ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.; Haastattelu Sisko Sarjanoja 17.5.2021.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0947 13.4.2021.

¹³¹ Haastattelu Terttu Nissinen 3.3.2021.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Taimi Turunen 8.3.2021.

¹³² Maarja Haikolan tekemät haastattelut.

¹³³ Haastattelu Un0144 23.3.2021.

¹³⁴ Haastattelu Irmeli Seppänen 14.6.2021, Kajaani.

¹³⁵ Harjula 2006, 36.

¹³⁶ Peltola 2009, 33–37.

Nuoret kainuulaiset emännät olivat oppineet ja kasvaneet työntekoon vaativissa kotioloissa, mistä oli hyötyä työssä ja sinne lähtiessä. Merkittävänä vaatimuksena kämppä- ja uittoemännän sekä laivakokin työssä lähes kaikki haastattelemani emännät mainitsevat ruoanlaiton, vaikkei sitä välttämättä oltu ilmoitettu missään uudelle työntekijälle.¹³⁷ Keittämiseen lähes kaikki emännät olivat saaneet oppinsa kotoa, mutta varsinaiseen työhön ja työympäristöön emännät olivat saaneet sieltä melko vähän opastusta.¹³⁸ Neuvot olivat lähinnä liittyneet emännän omaan toimintaan: eräs isä oli ohjeistanut, ettei tytär saa kämpällä mennä mihinkään nurkkaan itkemään vaan pitää sanoa ”sana sanasta ja kaksi parhaasta”.¹³⁹ Toisaalta vanhemmat olivat olleet huolissaan nuoren tytön lähdöstä ruoanlaittoon isolle miesporukalle, joten erään kämppäemännän äiti oli luvannut tulla neuvomaan aluksi.¹⁴⁰ Sukulaisen mahdollisuus tulla neuvomaan emäntää oli luultavasti vain lähellä kotia sijaitsevilla kämpillä tai lähistöllä kulkevassa uitossa, mutta laivakokeilla ei juuri ollut mahdollisuutta saada ketään auttamaan ruoanlaitossa laivan ollessa poissa satamasta.

Aikaisempaa kokemusta ruoanlaitosta tai sen opettelemisesta oli joillakin emännillä kansakoulun jälkeen kaksi kuukautta kestäneestä jatkokoulusta, talouskoulusta, keittäjäkurssilta, kansanopistosta tai ammattikoulun keittiölinjalta.¹⁴¹ Suurin osa haastattelemistani emännistä oli kuitenkin lähtenyt työhön vain kansa- ja kansalaiskoulupohjalta: vain yksi laivakokki oli käynyt lukion ja yksi kämppäemäntä kansankorkeakoulun.¹⁴² Yleistä maaseudulla oli, että monet nuoret lopettivat opiskelun kansalaiskoulun jälkeen varsinkin silloin, jos ansiotyöhön lähtö oli perheen näkökulmasta opiskelua tärkeämpää. Sotien jälkeen lähtö pikkupiiaksi tai kotiapulaiseksi oli hyvin tavallista monille maaseudun nuorille naisille. Se tarjosi useille ensimmäisen oman työnpaikan ja mahdollisuuden muuttaa myös kotoa pois.¹⁴³ Näin oli myös haastattelemieni emäntien kohdalla: 23 emännällä oli aikaisempaa kokemusta kodin ulkopuolisesta työnteosta esimerkiksi metsänistuttajana, piikana, koti- tai kauppa-apulaisena tai keittäjänä ennen metsä- ja uittotyömaille lähtöä. Luultavasti luku on paljon suurempi, sillä 22 emännän

¹³⁷ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹³⁸ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹³⁹ Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

¹⁴⁰ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

¹⁴¹ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0647 24.3.2021.; Haastattelu Hilja Mikkonen 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

¹⁴² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹⁴³ Hytönen 2013, 43, 48.; Vehkalahti 2013, 61–62.

haastatteluissa aiemmat työkokemukset eivät tulleet esille lainkaan. Vain seitsemän emäntää kertoi, että työ kämpällä, laivalla tai uitossa oli ollut heidän ensimmäinen ansiotyönsä.¹⁴⁴

Uuteen ja vieraaseen työhön meneminen oli varmasti jännittävä paikka nuorille emännille. Aiemmat kodinulkopuoliset työpaikat, kouluaikaiset kortteerikokemukset ja lapsuudenkodin ahtaat majoitustilat toisaalta helpottivat uuteen paikkaan lähtöä:

[...] niin minä lapsiraukkana jouvuin olemaan taloloissa kortteerie ja siihen mihin minä repun puotin niin siinä oli minun paikka, niin minä en vierastanna oo koskaan vieraaseen paikkaan yöpymistä menemistä.¹⁴⁵

Sen lisäksi kämpälle, laivalle tai uittoon lähtö oli ollut helpompaa, mikäli emännät olivat tienneet työnkuvan etukäteen, osasivat laittaa ruokaa tai olivat olleet aiemmin kodin ulkopuolella töissä. Kämppäemännille pidettiin myös maksuttomia koulutuksia. Pohjois- ja Itä-Suomessa työnantajat olivat jo 1930-luvulla järjestäneet kämppäemäntäkurseja, mutta sotien jälkeen myös Metsätyömaiden Muonitustoimisto ryhtyi pitämään kaksiviikkoisia kurseja kämppäemännille ja sellaisiksi aikoville. Kurseilla opetettiin ja ohjattiin ruoanlaittoa metsätyömaiden tarpeisiin sekä ruoka-aineiden taloudellista käyttöä ja ensiaputaitoja.¹⁴⁶ Viljo Heinonen toteaa artikkelissaan ”Kämppäemännät” (1992) koulutuksen menneen työnantajan näkökulmasta monelta hukkaan, kun emännät hakeutuivat sen jälkeen mieluummin kämppäemännän pestiä vakinaisempiin työsuhteisiin.¹⁴⁷

Vain kaksi haastattelemaani emäntää oli suorittanut kämppäemäntäkurssin, mutta se käytiin vasta työssäoloaikana. Yksi kämppäemäntä kävi kaksi viikkoa kestävä kurssin Taivalkoskella syksyllä 1962, toinen taas Metsähallituksen järjestämän kahden viikon kurssin Suomussalmella Leinon kämpällä. Kurssit olivat heille maksuttomia, ja kurseilla opeteltiin haastateltavien mukaan lähinnä ruoanlaittoa.¹⁴⁸ Ilmeisesti kämppäemäntäkurssit eivät saavuttaneet suurta osallistumisintoa Kainuussa, mistä löytyy viitteitä myös Metsähallituksen Kiannan hoitoalueella suoritetusta vertailusta ruokapäivien hinnoissa 11 metsätyömaalla helmikuussa 1967. Luettelon mukaan kolmella työmaalla emännät olivat käyneet ruoanlaittokurssin, kuudella työmaalla oli kurseja käymätön emäntä/emännät ja kahden työmaan kohdalla ei ollut

¹⁴⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹⁴⁵ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

¹⁴⁶ Pakkanen 1998, 192–193.

¹⁴⁷ Heinonen 1992, 77.

¹⁴⁸ Haastattelu Terttu Nissinen 3.3.2021.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

tietoja suorituksesta.¹⁴⁹ Varsinaisesti uittoemännän tai laivakokin työhön ei haastatteluideni mukaan järjestetty kursseja tai koulutuksia.¹⁵⁰

Kämppäemännille oli kirjoitettu myös kaksi opaskirjaa, mutta kukaan haastattelemistani emännistä ei ollut lukenut Metsätyöhuolto ry:n julkaisemaa *Kämppäemännän käsikirjaa* (1948) tai Metsämiesten säätiön julkaiseman *Kämppäemännän oppaan* kahta painosta (1955 ja 1965) ennen kämpälle lähtöä. Kolme Suomussalmella työskennellyttä kämppäemäntää oli lukenut sellaisen vasta työssä ollessaan.¹⁵¹ Teokset olivat kämppäemännille julkaistuja opaskirjoja, joissa käsiteltiin esimerkiksi kämppien siivousta, ruoanlaittoa ja ravitsemusta. Suoraan uittoemännille tai laivakokeille suunnattuja opaskirjoja ei ole olemassa, eivätkä kämppäemännille kirjoitetut oppaat siivous- ja ylläpito-oppeineen sovellu tulkintani mukaan uiton tai laivan olosuhteisiin.

¹⁴⁹ Huoltoa ja kämppiä koskevat asiakirjat 1940–1985. Metsähallituksen Kiannan hoitoalueen arkisto (MKHA) Hd19:1. KA.

¹⁵⁰ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹⁵¹ Haastattelu Rauni Åholm 26.4.2021.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.; Haastattelu Helvi Moilanen 9.3.2021, Puolanka.

2. Emäntien päivät täynnä työtä ja tekemistä

Kämpän emännän ammatti on vaativa. Olosuhteista johtuen hänen on työskenneltävä kuukaudesta kuukauteen seuranaan vain humisevat metsän puut ja seinän toisella puolella oleva suuri miesjoukko, joka suuressa määrin on riippuvainen emännän tiedoista, taidoista ja kyvyistä.¹⁵²

Sesonkiluontoiset metsä- ja uittotyöt työllistivät naisia erilaisissa olosuhteissa Kainuussa ympäri vuoden. Emäntien työajat eri työmailla noudattivat metsä- ja uittotoissa ollutta vuodenvieroa, jonka mukaan puiden hakkuut ja ajot uitto- tai muiden kaukokuljetusreittien varteen tapahtuvat pitkälti talvella, jolloin jäätyneet maa ja lumi mahdollistivat hevosten liikkumisen metsässä raskaan kuorman kanssa. Toisaalta pinotavaran hakkuuta oli voitu tehdä myös kesän ja syksyn aikana. Hakkuu- ja ajotyöt metsässä loppuivat lumien vähetessä keväällä maaliskuuhuhtikuussa, vanhan sanonnan mukaan Maarianpäivään mennessä.¹⁵³ 1960-luvulta eteenpäin koneellistuminen edellytti puunkorjuuprosessin uudistamista, mikä supisti huomattavasti työvoiman tarvetta ja irtaannutti metsätyön maataloudesta erilliseksi ja ammattimaiseksi ympärivuotiseksi toimeksi.¹⁵⁴

Sulan maan aikana painopiste työmailla siirtyi puiden kuljetukseen uittamalla. Syrjäseuduilla ja kaukaisilta savotoilta puutavaran purouitto perustui kevättulvaan, jolloin puut kulkivat irrallaan virran mukana tai nipuissa kohti jokisuun lajittelupaikkaa, jossa ne eroteltiin sahoille edelleen uittettaviksi.¹⁵⁵ Jokiuitosta puhuttiin silloin, kun puita ei voitu ohjata rannalta käsin vaan siihen tarvittiin apuna venettä.¹⁵⁶ Uittotyömaiden kesto vaihteli Kainuussa uittoväylän pituuden ja sääolosuhteiden mukaan: esimerkiksi Suomussalmella uitto kesti lyhyeltä vastuualueelta toiselle puolitoista tai kaksi viikkoa¹⁵⁷, Kuhmossa taas jollakin uittoväylällä melkein kolme kuukautta.¹⁵⁸ Isommilla reiteillä ja vesistöalueilla puuniput ja lautat kuljetettiin eteenpäin höyryhinaajilla ja varppilaivoilla¹⁵⁹, minkä jälkeen puut jatkoivat paikoitellen matkaansa

¹⁵² Juvonen 1948, 37.

¹⁵³ Pakkanen & Leikola 2010, 192–193.

¹⁵⁴ Granberg 2004, 176.

¹⁵⁵ Snellman 1996, 53, 65–73.

¹⁵⁶ Pakkanen 2015, 470.

¹⁵⁷ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Irmeli Seppänen 14.6.2021, Kajaani.

¹⁵⁸ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

¹⁵⁹ Pakkanen 2015, 153–155.

irtouittona koskia alas.¹⁶⁰ Laivoilla työskennelleiden kokkien työkausi oli haastatteluni mukaan kokonainen kesä, toukokuun alusta lokakuun loppuun.¹⁶¹

Tässä luvussa tutkin emäntien työympäristöä ja arjen rakentumista, vapaa-ajan harrastuksia ja työmaalla emäntien kanssa työskennelleitä henkilöitä. Taina Ukkonen esittelee artikkelissaan ”Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa” (2006) realistisen ja tulkinnallisen näkökulman muistitietotutkimukseen. Sosiaalishistoriassa paljon käytetty realistinen muistitietotutkimus etsii haastatteluaineistosta sekä faktatietoa menneisyydestä että muistelijan omaa kokemusta tapahtumista. Tulkinnallinen näkökulma taas painottaa haastatteltavien kerronnan ja muistamisen tapoja sekä nykyisyyden suhdetta muisteluun.¹⁶² Hyödynän tässä tutkimuksessa realistista näkökulmaa ja pyrin sen avulla luomaan yleispätevän kuvan siitä, mitä emäntien arjessa ja vapaa-ajalla työmailla tapahtui.

Naishistorian ja sukupuolijärjestelmän käsitteen myötä palkkatyön ja työprosessien historiassa aiempaa merkityksellisemmäksi nousivat ihmisten arkielämän ja arjen kokemusten tutkiminen. Arjen käsitteen määrittely on kuitenkin ollut ongelmallista: sitä on määritelty erilaisen vastakkainasetteluiden kautta ja esimerkiksi vertaamalla rutiininomaisia työntekoa vyyhykkeitä ja ongelma-alueita sekä liikettä niiden välillä.¹⁶³ Kielitoimiston sanakirja määrittelee arjen olevan ”arkipäivä; muu kuin juhla-aika” sekä ”jokapäiväistä elämää, arkielämää, jokapäiväisyyttä, tavallisuutta ja arkipäivää”.¹⁶⁴ Käytän itse arjesta määritelmänä emäntien jokapäiväistä ja rutiininomaista työntekoa, josta erosivat selkeästi erilaiset vierailut ja työnteosta poikkeavat tapahtumat. Tässä pääluvussa vastaan tutkimuskysymykseen ”Millaista arki ja vapaa-aika savottakämpillä, asuintaloissa, laivoilla ja uittotyömailla oli?” Pyrin myös jatkuvasti vertailemaan kämppää, taloa, laivaa ja uittoja työympäristöinä. Pääluvun toinen tutkimuskysymys käsittelee eroavaisuuksia emäntien arjessa ja työssä erilaisissa työympäristöissä.

¹⁶⁰ Kivinen 2010, 211.

¹⁶¹ Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

¹⁶² Ukkonen 2006, 187–189.

¹⁶³ Teräs 2001, 20–24.

¹⁶⁴ Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut.

2.1. Virran mukana liikkeellä tai kämpällä paikoillaan

Metsätöiden suosion takia metsä- ja uittotyömaiden määrä oli suuri Kainuussa sotien jälkeen ja töitä riitti emännille. Pisimmän kosketuksen työmaiden arkeen ja työympäristöön saivat metsätyömaiden kämppäemännät, joiden työaika samalla savotalla alkoi useimmiten syksyllä ja kesti talven yli seuraavaan kevääseen. Valtionmetsien isot savotat saattoivat olla myös pitempikestoisempia, jolloin työntekijät majoittuvat samalla kämpällä myös seuraavana vuonna.¹⁶⁵

Kämpät olivat puisia kolmen tai neljän huoneen rakennuksia, joiden majoituskapasiteetti vaihteli useasta kymmenestä henkilöstä yli sataan henkilöön. Toisistaan erotettuina kämpässä olivat työnjohtajien ”terävä pää”¹⁶⁶ ja keittiö, jonka yhteydessä oli emännän oma huone.¹⁶⁷ Vanhoilla kämpillä ei välttämättä ollut omia huoneita emännälle: vuonna 1947 vielä keskeneräiselle kämpälle tullut emäntä joutui nukkumaan ritseillä eli makuulavereilla miesten seassa, ennen kuin he seuraavaksi ryhtyivät emännän yksityisyyden suojaksi rakentamaan seinät emännän makuupaikan ympärille.¹⁶⁸ Kämppien läheisyydessä oli vaihtelevasti myös muita eri rakennuksia, kuten sauna, talli, varistorakennus, käymälä ja maakellari. Alkeellisempien metsäkämppien oheen alettiin esimerkiksi Kuhmossa rakentamaan 1950-luvun alussa suuria kämppäkartanoita. Käytössä olivat myös työmailta toiselle siirrettävät viipalekämpät ja parakit.¹⁶⁹ Osa kämpistä oli hyvin vanhanaikaisia, eikä niissä ollut edes sähköjä, jolloin eräskin kuhmolainen emäntä joutui työskentelemään siellä Tilley-lampun valossa.¹⁷⁰

Kaksi kämppäemäntää toi haastatteluissa esille kämpillä pidetyt sekataravakaupat, joista miehet pystyivät ostamaan myynnistä huolehtineelta emännältä tai kyläkauppiaalta esimerkiksi ruokaa hevoselle tai tupakkaa.¹⁷¹ Sekataravakauppoja tai muuta kaupankäyntiä on voinut olla kämpillä laajemminkin ympäri Kainuuta. Ne eivät kuitenkaan tulleet haastatteluissani esille,

¹⁶⁵ Pakkanen & Leikola 2010, 193.

¹⁶⁶ Savottakämpällä työnjohtajien puolta rakennuksesta kutsuttiin nimityksellä ”terävä pää”, kun taas työntekijöiden puoli oli ”tylsä pää”. Snellman 1996, 87–90.

¹⁶⁷ Salo 1989, 59.

¹⁶⁸ Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.

¹⁶⁹ Salo 1989, 59–63.

¹⁷⁰ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

¹⁷¹ Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.

sillä kämpillä toiminutta kaupankäyntiä ei käsitelty haastattelukysymyksissäni. Uitossa vastaava kaupankäynti on varmasti ollut hankalampaa, ellei täysin mahdotonta tavaroiden kuljetus- ja varastointiongelmien takia.

Kämppien kaltaisia paikallaan pysyviä työympäristöjä olivat tavalliset asuintalot, joissa 12 haastattelemani emäntää työskenteli. Savottalaisia saattoi yöpyä myös emännän omassa kotitalossa: kolmen haastattelemani emännän työpaikkana oli oma lapsuudenkoti tai mum-mula.¹⁷² Metsätyömiehet majoittuivat vuokralaisina maalaistalojen pirtissä, ja talon oma naisväki tai yhtiön erikseen palkkaama emäntä laittoi heille ruokaa. Asuintaloissa majoittuminen oli tyyppillistä varsinkin Etelä-Suomessa, jossa savotat painottuivat valtionmetsien sijaan yksityisomisteisiin metsiin, eikä yhtiöiden rakentamia kämppiä ollut juuri lähistöillä tarjolla. Peräpohjolassa sen sijaan savotan yöpyminen asuintaloissa oli harvinaista, kun taas uittoväki majoittui usein paikallisissa taloissa.¹⁷³

Eroja kämpissä ja asuintaloissa työskentelyssä ja asumisessa kuitenkin löytyi, ja ne liittyivät lähinnä kanssakäymisiin asukkaiden kanssa. Eräs emäntä vertaili asuintaloja ja kämppää niin, että kämppää oli kuin oma talous¹⁷⁴, ja toisen emännän mielestä kämpällä oli asuintaloa vapaampaa olla.¹⁷⁵ Maalaistaloissa ei ollut juuri omia huoneita, ja emäntä saattoi nukkua samassa kamarissa talonväen kanssa.¹⁷⁶ Asuintalossa työskentelevä emäntä tuli siis laittamaan ruokaa mahdollisesti ennalta tuntemattoman maalaisperheen asuintaloon, käyttämään yhdessä samoja tiloja ja jopa samoja ruoanlaittovälineitä. Talon oma perhe oli koko ajan ympärillä ja läheisyydessä, mikä varmasti rajoitti emännän omaa tilaa ja piti tämän jatkuvasti jonkinlaisen tarkkailun alla. Asuintalojen tiiviissä tunnelmassa ulkopuolinen emäntä saattoi myös kokea asukkaiden riidat ja perhe-elämän haasteet. Kämpillä emäntien toiminta oli hyvinkin itsenäistä ja vapaata, kun taas asuintaloissa piti ottaa jatkuvasti talon oma väki ja tavat huomioon.

Työpaikkana metsätyökämpistä ja asuintaloista erosivat uittotyömaa sekä hinaajat ja varppilait, joilla työskentelyaika sijoittui sulan veden aikaan keväeseen ja kesään. Kainuussa oli kaksi merkittävää vesistöreittiä, joita pitkin puita uitettiin kohti Oulujärveä: Hyrynsalmen

¹⁷² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

¹⁷³ Pakkanen & Leikola 2010, 511–512.

¹⁷⁴ Haastattelu Vappu Pulkkinen 14.4.2021.

¹⁷⁵ Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.

¹⁷⁶ Haastattelu Kyllikki Heikkinen 31.3.2021.

reitti (myös nimellä Kiannan reitti) sekä Sotkamon reitti (myös nimellä Kuhmon reitti).¹⁷⁷ Uitto työntekijöineen liikkui joki- tai purovartta pitkin eteenpäin, ja emännät kulkivat työporukan edellä tai sen mukana kävelemällä tai kokin omalla veneellä. Veneeseen oli lastattu tarvittavat tavarat, kuten astiat, kattilat ja ruokatarpeet, jolloin emännän ei itse tarvinnut huolehtia niiden kuljetuksesta.¹⁷⁸

Majoittumisen järjestäminen uitossa oli uittotyön liikkuvan luonteen ja työmaan kaukaisten sijaintien takia hankalampaa kuin kämpillä ja asuintaloissa. Kolme haastattemistani uittoemännistä pääsi kuitenkin majoittumaan jokivarren uittokämppiin, jolloin he joko liikkuvat uiton edetessä kämpältä seuraavalle tai majoittuivat koko työpätkän samassa kämpässä.¹⁷⁹ Vuoden 1964 luettelon mukaan Oulujoen uittoyhdistyksen omistamia eli Oulujokeen laskevien uittoreittien varrella olevia kämppiä oli yhteensä 85 ja näistä Kainuussa sijaitsi 67 kämppää.¹⁸⁰ Uittoreitit olivat pitkiä, joten majoituspaikkojakin täytyi olla useita: esimerkiksi Kuhmossa eräs uittoemäntä työskenteli uiton liikkeessä eteenpäin neljässä jokivarren kämpässä. Tosin kahteen ensimmäiseen hän oli pystynyt kulkemaan kotoa käsin polkupyörällä.¹⁸¹ Joskus uittolaiset yöpyivät kämppien lisäksi jokivarren taloissa tai teltoissa, mutta useimmiten lähes kaikki haastattelemani uittoemännät nukkuivat uiton aikana taivasalla, kuten kuusen juurella tai mättäiden ja lehtikerppujen eli lehdeksistä taitettujen kimppujen päällä.¹⁸² Uittopirtejä rakennettiin varsinkin Pohjois-Suomessa jatkuvaa valvontaa vaativien uittopaikkojen luokse¹⁸³, mutta sellaisissa haastateltavani eivät kertoneet yöpyneensä.¹⁸⁴

Puroja ja jokia pitkin tukkeja ei voitu uittaa kaikkialla Kainuussa. Suurin tarve hinaajille syntyi Emäjokeen ja Oulujokeen vuosina 1948–1963 rakennettujen voimalaitosten myötä, jolloin

¹⁷⁷ Kivinen 2010, 8–10.

¹⁷⁸ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Irmeli Seppänen 14.6.2021, Kajaani.; Haastattelu KUn0142 5.3.2021, Kajaani.; Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

¹⁷⁹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Un0144 23.3.2021.; Haastattelu Maija Oinonen 24.3.2021.

¹⁸⁰ Luettelo Oulujoen Uittoyhdistyksen omistamista kämpistä. Kainuun Museo.

¹⁸¹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

¹⁸² Haastattelu Un0144 23.3.2021.; Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu Irmeli Seppänen 14.6.2021, Kajaani.; Haastattelu Terttu Nissinen 3.3.2021.; Haastattelu KUn0142 5.3.2021, Kajaani.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.; Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo. Ks. myös Pakkanen & Leikola 2010, 488–491.

¹⁸³ Snellman 1996, 94–98.

¹⁸⁴ Maarja Haikolan tekemät haastattelut.

ennen nopeina virranneisiin jokiin muodostui hitaasti virtaavia järviä, joissa puun eteenpäin uittamiseen tarvittiin konekäyttöisiä hinaajia ja varppaajia.¹⁸⁵ Varppaajat kuljettivat puita kelaamalla niitä köyden tai vaijerin avulla.¹⁸⁶ Höyryhinaajista ja -varppaajista siirryttiin Kainuussa 1960-luvulla moottorihinaukseen.¹⁸⁷ Laivakokit pääsivät näkemään maisemia laajemmin kuin kuukausikaupalla samalla kämpällä tai talossa työskennelleet emännät: esimerkiksi Oulujärvellä työskennellyt laivakokki kiersi hinaajan mukana kesän aikana Vaalassa, Paltamossa, Kajaanissa ja Sotkamossa.¹⁸⁸ Olosuhteet olivat miehistön kanssa tiiviimmät kuin muilla metsä- ja uittotyömailla: aluksesta riippuen laivakokit nukkuivat joko omassa hytissään tai miesten joukossa keulahytissä.¹⁸⁹

2.2 Raskaan arjen askareet

Kämpällä, laivalla ja uitossa emäntien tehtävä oli pääasiassa laittaa ruokaa ja siivota, mutta olosuhteet muokkasivat arkirytmien ja työtehtävien erilaisiksi eri paikoissa. Emäntien työ oli kuitenkin kaikkialla perinteistä maaseudun naisten työtä: kodin – tässä tapauksessa metsä- tai uittotyömaan – pariin keskittyneenä ruoanlaittoa, mahdollisia sisätöitä ja talouskirjanpitoa.¹⁹⁰ Päivi Korvajärven ja Merja Kinnusen artikkelin ”Lopuksi: Työelämän sukupuolistaminen” (1996) mukaan ”eri sukupuolten konkreettinen läsnäolo on ehto sille, että sukupuolen mukaiset jaot ja erottelut voivat nousta esiin” työpaikalla.¹⁹¹ Tämä jako ”naisten sisätöihin” ja ”miesten ulkotöihin” toteutui säännönmukaisesti kämpillä ja asuintaloissa. Uitossa sisätöistä ei voida puhua kirjaimellisesti, sillä ruoanlaitto tapahtui pääasiassa taivasalla. Poikkeuksia tähän sukupuolittuneeseen työnjakoon tapahtui vain harvoin, ja käsittelen työnjakoa muuttaneita henkilöitä seuraavassa alaluvussa.

Lähes kaikki haastattelemani emännät vastasivat haastattelukysymyksiin ”Millainen arki kämpällä, laivalla, uitossa tai asuintalossa oli?” ja ”Millainen päivärytmi oli?” muistelemalla työntekoa ja työtehtäviään.¹⁹² Niistä kerrottiin myös usein etukäteen jo sovittaessa päivämäärää

¹⁸⁵ Virtanen 2004, 348.

¹⁸⁶ Salo 1989, 143.

¹⁸⁷ Kivinen 2010, 271.

¹⁸⁸ Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

¹⁸⁹ Kivinen 2010, 223.

¹⁹⁰ Ranta 2012, 21–22; Haavio-Mannila 1968, 30–31.

¹⁹¹ Korvajärvi & Kinnunen 1996, 239.

¹⁹² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

haastatteluille. Haastattelutilanteissa koin, että emännät kertoivat mielellään metsä- ja uitto-työmaiden työnjaosta ja omista askareistaan siellä. Syynä tähän saattoi osaltaan olla menneiden tapahtumien kuvailu nuorelle haastattelijalle, joka ei ole koskaan elänyt ja työskennellyt vastaavissa olosuhteissa. Muistitietotutkimuksessa on myös huomioitava, että haastateltava muistelee yleensä asioita, jotka hän kokee kertomisen arvoiseksi. Osa tapahtumista voi tällöin jäädä pois, kun haastateltava painottaa tiettyjä tapahtumia tai tekoja.¹⁹³ Haastatteluideni perusteella kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien arjessa työllä oli siis suuri rooli, ja siihen kului päivästä eniten aikaa:

- *No siellä kämpällä kun olit kesällä, niin millasta se arki siellä oli?*
- *No se ei kyllä ollu mittään muuta kuin työntekoa.*¹⁹⁴

Kämpällä emäntien arkirytmiksi pysyi melko lailla samanlaisena riippumatta vuodenajasta. Ruoanlaittamisen lisäksi kämppäemännän tehtäviin kuului *Kämppäemännän oppaan* (1955) mukaan aina keittiön ja mahdollisten ruokailu- ja vierashuoneiden siivoaminen.¹⁹⁵ Ruoanlaiton ja siivouksen ohessa tehtäviksi ylimääräisiksi lisätöiksi Viljo Heinonen määrittelee muun muassa majoitushuoneiden ja saunan lämmityksen, vuodevaatteiden pesun, puiden ja veden kannon sekä suursiivouksen. Näistä töistä saatiin paikoitellen erillinen korvaus.¹⁹⁶ Osa Heino- sen listaamista ylimääräisistä lisätöistä kuitenkin mainittiin haastatteluissani osana normaaleja työmaiden arkeen kuuluvia töitä, vaikka esimerkiksi suursiivous ja majoitushuoneiden lämmitys olivatkin haastattelemilleni emännille harvinaisempia töitä. Osa näistä lisätöistä kuului emännän sijaan kämpällä apuna olleille kämppäisännille.¹⁹⁷ Kainuulaisen kämppäemännän työt olivat Tuula Peltolan tutkimukseen verraten samanlaisia kuin pohjoiskarjalaisilla emännillä: erityisesti Peltolan tekemissä haastatteluissa esiin nousivat kämppien siivouksen työläys ja hankaluus.¹⁹⁸

Emäntien valtakuntana kämpillä, asuintaloissa ja laivoilla oli keittiö. Erityisenä vedenjakajana emäntien ja miesten välillä toimi elämänluukku, joka sijaitsi kämpässä keittiön ja pirtin välissä olevassa seinässä. Elämänluukku jakoi työskentelyalueet ja paikoin myös teki eron työ- ja va-

¹⁹³ Jouhki 2020, 65.

¹⁹⁴ Haastattelu Sirkka Junntila 18.3.2021.

¹⁹⁵ *Kämppäemännän opas* 1955, 47.

¹⁹⁶ Heinonen 1992, 77.

¹⁹⁷ Maarja Haikolan tekemät haastattelut.

¹⁹⁸ Peltola 2009, 86–88.

paa-ajan välillä. Ruoat tarjoihin miehille pääasiassa elämänluukun eli avattavan tarjoiluikkunan kautta, vaikka yksi kämppäemäntä muistelikin vieneensä ruoan miehille valmiiksi pöytään¹⁹⁹. Osalla kämppistä emäntien työpäivä päättyi kirjaimellisesti elämänluukun sulkemiseen seitsemältä iltakahvin jälkeen, ja jos miehillä oli jotain asiaa, niin he saivat koputtaa luukkuun. Luukun kiinni laittamisen jälkeen valmisteltiin seuraavan päivän ruokia, pestiin miehille pullot valmiiksi, kuorittiin perunoita tai käristettiin lihat.²⁰⁰ Mikäli kämppällä oli hevosia, emäntä saattoi joutua välillä hoitamaan niitäkin miesten ollessa poissa.²⁰¹

Asuintalossa työskennelleiden emäntien arkirytmiksi oli tavallisten töiden perusteella melko samanlainen kämppäemäntien kanssa. Kuukausipalkan ulkopuolelle jääneitä lisätöitä asuintaloissa tuli tehtäväksi riippuen talon perheen tilanteesta ja tavoista. Eräässä talossa kämppäemäntä joutui tekemään kaikki sisä- ja navettatyöt, kun talon oma emäntä oli joutunut leikkaukseen.²⁰² Myös muutamassa muussa talossa emäntä auttoi talonväkeä maalaistalon töissä tai isäntää kevätkylvössä.²⁰³ Asuintaloissa päivärytmistä piti kämppäemäntien sekä talon emäntien sopia yhdessä, jotta ruoka-aikana kaikki mahtuivat yhdessä syömään.²⁰⁴ Kaksi haastattelemani emäntää kertoivat toimineensa kämppäemäntänä myös omassa kotipiirissä. Toisen emännän kotipihalle oli tuotu parakkikämppiä metsätyömiehiä varten, jolloin hän laittoi ruokaa omassa parakissaan, mutta kävi kotona vapaa-ajallaan ja nukkumassa yö.²⁰⁵

Uittoemännän päivä oli yleensä vaihtelevampi ja pitempi kuin kämppällä ja asuintaloissa: ”Hyvän tähden, kun miehet siellä kosken rannassa, niin nehän tarvihti yölläkin sen kahvin ja kahvipannun piti olla”²⁰⁶. Suurin osa uittoemännistä teki töitä yölläkin, sillä uitossa työskennelleiden miesten työpäivät kestivät Pohjois-Suomessa suotuisten säiden ja kevättulvan aikaan jopa 16–18 tuntia,²⁰⁷ kun taas metsätyömiesten päivän pituus tammi–helmikuussa 1967 oli 7,2 tuntia²⁰⁸. Työajan eroihin vaikuttivat toki eri vuodenaikat sää- ja valo-olosuhteineen. Kahden haastateltavan mukaan uittoemännän työstä teki erityisten raskasta vähäisiksi jääneet

¹⁹⁹ Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

²⁰⁰ Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0750 7.4.2021.

²⁰¹ Haastattelu Anna-Liisa Komulainen 4.3.2021.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.

²⁰² Haastattelu Hilja Mikkonen 9.4.2021, Kuhmo.

²⁰³ Haastattelu Vappu Pulkkinen 14.4.2021.; Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.

²⁰⁴ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

²⁰⁵ Haastattelu Kn1246 5.5.2021.; Haastattelu Kn0647 24.3.2021.

²⁰⁶ Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.

²⁰⁷ Snellman 1996, 71–72.

²⁰⁸ Heikinheimo 1972, 120.

yöunet²⁰⁹. Uittoemäntä valmisti ruoan joko kokin veneessä tai sitten maissa, mikäli oltiin pysähdyksissä yhdessä kohtaa. Miehet eivät kuitenkaan välttämättä ehtineet tulla pitämään säännöllisiä kahvi- ja ruokataukoja tulien ääreen tai uittokämpälle, vaan uittoemäntä huolehti kahvit ja ruoat miesten luokse rantaan.²¹⁰ Ruoka ja ruoanlaittomahdollisuudet olivat yksinkertaisempia kuin kämpällä, kun emäntien ei tarvinnut esimerkiksi suunnitella jälkiruokia. Käytössä uitossa saattoi olla kamiina, mutta ei hellaa, alumiinikattiloita tai paistinpannuja kämppien tapaan.²¹¹

Hinaajilla ja varppilaivoilla arkiaskareet rajoittuivat jatkuvasti liikkeellä olevaan alukseen. Toisen laivakokkin mukaan harvojen välipysähdysten aikana käytiin välillä rannassa laivan peräsään vetämällä veneellä ja haettiin maalaistalosta maitoa.²¹² Laivakokkin työ oli yhtä lailla samanlaista ruoanlaittoa ja siivousta kuin kämpällä ja uitossa. Toinen laivaemännistä muisteli käyneensä itse kaupassa ostamassa ruokatarvikkeet ja valmistaneensa osan lihoista jo etukäteen kotona, jotta ne säilyisivät koko viikon.²¹³ Lihojen säilyminen ja säilyttäminen hyvälaatuisena oli samanlainen ongelma sekä laivoilla että uitossa ja sähköttömällä kämpillä.

Kaikilla metsä- ja uittotyömailla emännät suunnittelivat laittamansa ruoat itse – valmiita ruokalistoja ei saatu etukäteen metsäyhtiöiltä. Ruoat tulivat kämpälle joko kauppa-autolla tai esimiehen hakiessa ne kylältä.²¹⁴ Kymmenkunta emäntää muisteli hakeneensa kämpille ja uittotyömaille maitoa lähitaloista.²¹⁵ Uitossa miehillä oli repuissa eväänä omat leivät ja voit, mutta perunat ostettiin maidon ohella maalaistaloista.²¹⁶ Ruoanlaiton ja siivouksen lisäksi emännät olivat kämpällä vastuussa siitä, että ruoka olisi tuoretta ja tulisi ruokaporukalle mahdollisimman halvaksi. Erään kämppäemännän mukaan emännät saivat kolmen viikon laskutuskauden

²⁰⁹ Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

²¹⁰ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

²¹¹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.

²¹² Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

²¹³ Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

²¹⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²¹⁵ Haastattelu Sirkka Junttila 18.3.2021.; Haastattelu Anna-Liisa Komulainen 4.3.2021.; Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.; Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.; Haastattelu Elvi Piirainen.; Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.; Haastattelu KUn0142 5.3.2021, Kajaani.; Haastattelu Kn0537 23.3.2021.; Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kn1246 5.5.2021.

²¹⁶ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu KUn0142 5.3.2021, Kajaani.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

jälkeen ylimääräistä rahaa siitä, mikäli miehet olivat tyytyväisiä emännän toimintaan.²¹⁷ Taloudellisuus olikin Terhi Harjulan mukaan emännille ammattiympäristön aihe, jonka kautta punnittiin ruoanlaittotaidot ja työn tehokkuus.²¹⁸

Emäntien arjen perusteella ei välttämättä pysty sanomaan, mikä oli kaikista raskain ja töisevin työympäristö. Kokemukset niistä olivat emäntien henkilökohtaisia muistoja, ja työympäristöjen koettuun vaativuuteen vaikuttivat esimerkiksi saatu avun määrä, omat taidot ja luonne. Erään sekä kämppä- että uittoemäntänä toimineen mukaan kämppäemännän täytyi osata paljon enemmän kuin uitossa työskennellessä. Kämpän hellalla ja paremmilla ruoanlaittovälineillä pystyi paistamaan jälkiruoaksi pannukakkua tai tekemään laajemmin ruokaa. Tämän emännän mukaan kämppällä oli raskaampaa työskennellä kuin uitossa.²¹⁹ Verratessa keskenään asuintaloa, kämppää, uittoa sekä hinaajaa ja varppilaivaa voi kuitenkin aineiston pohjalta todeta, että uitto työmaa oli lyhytkestoisuudestaan huolimatta yksi vaativimmista työympäristöistä. Usein uitto työmaan olosuhteet olivat täysin erilaiset verrattuna sisätiloissa ruoanlaittoon ja majoittumiseen, ja uitossa sää vaikutti työntekoon paljon. Uitossa ei myöskään ollut kämppäelämään ja laivaan verrattavaa säännöllisyyttä, sillä työmiehet työskentelivät silloin kuin puu kulki, tarvittaessa pitkiä keväisiä ja kesäisiä päiviä ja öitä. Vaikka kämppäelämä olikin paikoitellen modernimpaa ja mahdollisuuksia ruoanlaitossa oli useampia, siellä taas varmasti paikoitellen eniten töitä aiheuttivat suuret miesmäärät, ja siitä aiheutunut tiskin ja raaka-aineiden runsaus.

Tutkimuksen laaja aikarajaus tuo esille myös yhteiskunnan muutoksien ja modernisoitumisen vaikutukset metsä- ja uitto työmaan arkeen. Maaseudulla sotien jälkeistä pula-aikaa kesti pitkään, ja esimerkiksi kahvi ja sokeri olivat kortilla vuoteen 1954 asti.²²⁰ Kämppien modernisoituessa vesiä ei tarvinnut enää kaikkialla kantaa joesta tai kaivosta, vaan ne tulivat sisälle pumppaamalla ja ne laskettiin altaasta alas.²²¹ Emäntien arjen muodostumiseen ja työntekoon vaikuttivat myös kaikki ne muut henkilöt, jotka olivat mukana heidän päivittäisissä askareissaan tai majoittuivat samalla työmaalla.

²¹⁷ Haastattelu Kn1342 17.5.2021, Kajaani.

²¹⁸ Harjula 2006, 50.

²¹⁹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

²²⁰ Nevala & Hytönen 2015, 164–165.

²²¹ Haastattelu Irja Juntunen 13.3.2021, Suomussalmi.

2.3. Emännät yhdessä, kämppäukot kaverina

Metsä- ja uittotyömaiden arjessa oli läsnä useita henkilöitä emäntien lisäksi, ja suurin osa heistä oli kausitöitä tekeviä metsä- ja uittotyömiehiä. Suomessa palkattua metsä- ja uittotyötä tehneiden miesten keski-ikä oli vuosina 1950–1970 noin 35 vuotta. Työmiehistä noin 10 % oli 15–17-vuotiaita poikia ja yli 65-vuotiaita miehiä.²²² Haastattelujeni mukaan metsätyömailla työskennelleet miehet olivat vaihtelevasti sekä oman kylän tuttuja että kiertolaisia, ”kulkujät-kiksi” kutsuttuja työmaiden perässä liikkuvia ja emännille tuntemattomia miehiä.²²³ Kuhmolainen uittoemäntä muisteli uittoväen olleen suurimmaksi osaksi oman kylän miehiä, eikä siinä ollut mukana kiertolaisia.²²⁴ Uittotyövoimaa tarvittiin paljon varsinkin puro- ja jokiuittossa: lyhyillä 5–10 kilometrin väylillä oli työskentelemässä parhaillaan useita kymmeniä miehiä.²²⁵ Hinaajilla ja varppilaivoilla väkiluku oli paljon pienempi kämpän ja uiton muonavahvuuteen verrattuna, sillä miehistöön kuului yleensä 6–10 henkilöä.²²⁶ Kuhmolaisen laivakokin mukaan miehistöön laivalla kuului ”vanhoja paartuneita ukkoja”.²²⁷ Työmiehet metsä- ja uittotyömailla olivat siis suurimmaksi osaksi emäntiä vanhempia miehiä, ja haastatteluiden perusteella emännät tulivat enimmäkseen hyvin toimeen metsä- ja uittotyömiesten kanssa.²²⁸

*Oli muuten hirveen kohteliaita vaikka karskeja jätkiä olivat. Ei koskaan meille sanottu rumasti etes. Kyllä ne osas käyttäytyä ja kunnioittaa ja vaikka oli semmosta kämppäolot, että ei ollu kellään petivaatteita.*²²⁹

Paikalla savottakämpillä oli työmiesten lisäksi lähes aina ”terävä pää”, johon kuuluivat herrat eli metsätyönjohtajat. Kaikkialla työnjohtajat eivät kuitenkaan majoittuneet kämpällä, vaan kävivät siellä päiväseltään. Näin oli myös asuintaloissa, joissa työnjohtajat saattoivat piipahtaa vain ohimennen matkoillaan. Uitossa työnjohtajina paikan päällä olivat kympit ja laivoilla kapteenit.²³⁰ Ne emännät, jotka olivat useampana vuonna töissä kämpällä ja uitossa, näkivät työmiesten vaihtuvuuden ja toisaalta pysyvyyden ennen metsätyö miesammatin vakinaistamista

²²² Heikinheimo 1972, 14.

²²³ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²²⁴ Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.

²²⁵ Pakkanen 2015, 466.

²²⁶ Kivinen 2010, 163, 200.

²²⁷ Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

²²⁸ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²²⁹ Haastattelu Maija Oinonen 24.3.2021.

²³⁰ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

1960-luvulta alkaen. Yhtiöiden työnjohtajat taas saattoivat olla emännille tuttuja pidemmältä ajalta, varsinkin jos emäntien sukulaisia oli ollut myös töissä saman yhtiön työmailla.

Naisia metsätyökämpillä, laivoilla ja uitossa olivat lähes poikkeuksetta vain työsuhteessa olevat emännät. Asuintaloissa paikalla oli myös talon omaa naisväkeä, joka haastatteluideni mukaan tarpeen tullen autteli myös kämppäemäntää tämän askareissa.²³¹ Vain yhdellä kämpällä oli emäntien lisäksi työsuhteessa erillinen siivoaja.²³² Mikäli kyseessä oli iso savotta, palkattiin työmaalle useampi kämppäemäntä tai apulainen pääemännälle. Kuhmossa Metsähallituksen yli sadan metsätyömiehen kämpällä oli yhteensä neljä emäntää: kolme työmiehille ja yksi työnjohtajille.²³³ Kaksi emäntää kertoi kämpillä olleen erikseen omat emäntänsä työmiesten sekä ”terävän pään” eli työnjohtajien kämpille.²³⁴ Haastattelujeni mukaan laivalla työskenteli kerrallaan vain yksi emäntä, samoin myös uitossa, jossa sama emäntä huolehti yhdessä porukassa kulkevan uittoväen muonituksesta.²³⁵

Terhi Harjula kertoo nuorten emäntien lähteneen alkuun usein vanhemman kämppäemännän apulaiseksi, joka oli esimerkiksi äiti tai tati, yhteisön luottama nainen.²³⁶ Näin ei kuitenkaan ollut haastattelemini emäntien kohdalla, mutta moni muisteli samalla kämpällä työskennelleiden emäntien olleen tuttuja keskenään ja kotoisin samalta kylältä. Kämpän arjessa toinen emäntä oli tukena ja turvana, apuna nuoremmalle ja ystävänä syrjäisellä työmaalla. Haastatteluiden mukaan samalla työmaalla olleet emännät tulivat lähes kaikkialla hyvin toimeen keskenään, vaikka hankaluuksiakin esiintyi luonteiden osuessa yhteen. Yleensä kokeneempi tai vanhempi emäntä oli pääemäntänä ja toiset apulaisen nimikkeellä.²³⁷ Kaikkialla vastaavaa erottelua ei kuitenkaan tehty: kaksi emäntää muisteli haastatteluissa, että yhteisestä sopimuksesta kämpän emäntien kesken työtä tehtiin tasavertaisina.²³⁸ Myös Tuula Peltola tuo esille Pohjois-Karjalan kämppäemäntien muistelleen ruoanlaittotyön olleen tasavertaista

²³¹ Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Eeva Juntunen 24.3.2021.

²³² Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.

²³³ Haastattelu Aino Saha 19.3.2021.

²³⁴ Haastattelu Raili Seppänen 20.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0139 3.3.2021.

²³⁵ Maria Haikolan tekemät haastattelut.

²³⁶ Harjula 2006, 37.

²³⁷ Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Terttu Nissinen 3.3.2021.; Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.; Haastattelu Aino Saha 19.3.2021.; Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

²³⁸ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0139 3.3.2021.

pääemännän ja apulaisten välillä. Erona emäntien välillä oli ollut pääemännän vastuulle kuuluneet ruoka-aineiden tilaukset ja ruoan hinnan laskeminen.²³⁹

Emäntien yhteistyöstä ja työtoveruudesta kertovat tasavertaisuuden lisäksi myös haastatteluissani esille tulleet muistelut emäntien keskenään tekemistä sopimuksista. Seitsemän kämppäemäntää kertoivat, että aikaiset aamuherätykset laitettiin emäntien kesken puoliksi, jotta vuoroaamuin toinen sai levätä hieman pidempään.²⁴⁰ Vaikkei emäntien välisestä työnjaosta muuten puhuttu haastatteluissa sen enempää, niin voidaan todeta erityisesti kämppäemäntien jakaneen työtehtäviä yhdessä tuumin. Tällaiseen toimintaan kehotti myös *Kämppäemännän opas* (1955):

*Jos kämppällä on 2 tai 3 emäntää, he voivat jakaa työt keskenään ja noudattaa vuorottelua, jotta kukin voisi vuorollaan levätä kunnolla.*²⁴¹

Emäntien apuna kämppillä olivat kämppäukoiksi tai kämppäisänniksi kutsutut vanhat metsätyömiehet, jotka oli iän myötä siirretty vähemmän fyysistä rasitusta vaativaan työhön pois puunhakuusta tai -ajosta.²⁴² Heidän tehtävänään oli esimerkiksi apuna kantaa vettä kämppään, viedä likavesiä pois, lämmittää saunaa tai huolehtia miesten asuinpuolesta, jolloin emäntien vastuu oli pääasiassa keittiössä ja yleissiivouksessa. Kämppäukkojen apua tarvittiin myös kämpälle kokonaisina tuotujen eläinten ruhojen käsittelyyn ja pilkkomiseen.²⁴³ Tosin eräs suomussalmelainen kämppäemäntä kertoi pilkkoneensa lihoja myös itse: kun pientä kirvestä ei tehtävään ollut, käytettiin vesuria.²⁴⁴ Kämppäukkojen merkitys emännille oli iso varsinkin niillä kämppillä, joilla emäntä työskenteli yksin. Kämppäukko tiesi varmasti kokemuksensa kautta työmaiden tapoja ja pystyi näin olemaan opastamassa ja auttamassa emäntää työssä. Kun raskaimmat ja emännän kannalta kiireettömimmät työt kuuluivat kämppäukolle, pystyi emäntä keskittymään täysin omiin päätehtäviinsä ruoanlaiton ja siivouksen parissa.

²³⁹ Peltola 2009, 48–49.

²⁴⁰ Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0139 3.3.2021.; Haastattelu Kn0434 23.3.2021.; Haastattelu Kn1049 15.4.2021.; Haastattelu Kn1148 23.4.2021.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.

²⁴¹ *Kämppäemännän opas* 1955, 10. Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi; Haastattelu Kn1049 15.4.2021.; Haastattelu Kn1148 23.4.2021.; Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0434 23.3.2021.; Haastattelu Kn0139 3.3.2021.; Haastattelu Aino Saha 19.3.2021.

²⁴² Salo 1989, 59.

²⁴³ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Hilja Mikkonen 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0434 23.3.2021.; Haastattelu Maija Oinonen 24.3.2021.

²⁴⁴ Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

Samanlaisia apumiehiä oli myös uitossa, jossa emäntien apuna oli kokkipoika tai huoltomies. Tämä teki tulet nuotioon, kantoi halkoja, auttoi perunoiden kuorinnassa tai esimerkiksi nosti kaverina isoja kattiloita. Apupoikana tai kokkiveneen kuljettajana oli noin puolella haastattemistani uittoemännistä sukulainen, esimerkiksi isä tai serkku.²⁴⁵ Kokin apulaisina uitossa toimineilla nuorilla pojilla ja vanhoilla miehillä ei ollut yleensä kovin paljon vastuuta tai vaativia töitä: nuoret pojat olivat mukana oppimassa ja sosiaalistumassa uitto- ja metsätyöhön, ikänsä työssä olleet miehet taas olivat siirtyneet fyysisesti helpompiin tehtäviin.²⁴⁶ Ammattitaitoa kuitenkin tarvittiin yhä, kun esimerkiksi kokkiveneellä tultiin vaativia koskia alas.

Välillä työmiehetkin olivat emäntien apuna työmailla, mutta käytännöt sen suhteen vaihtelivat paljon. Työmailla oli voimassa kirjoittamaton kämppälaki, jonka mukaan kämpällä tai laivoilla elettiin. Sen mukaan esimerkiksi toisen omaisuuteen ei saanut koskea eikä romanssien syntymistä katsottu hyvällä. Juha Maasolan teokseen *Metsän mahti* (1996) kirjattu kämppälaki sanoo emännistä näin:

*Jos kämpällä oli naiskokki niin siihen ei saanut kajota eikä hiipiä viereen yöllä. Hän oli rauhotettu, vaikka itse olisi ollut taipuvainen flirttailuun.*²⁴⁷

Kirjoittamaton kämppälaki piti siis emäntää sekä emännän huonetta rauhoitettuna, ja sääntö koski myös emännän pyhää valtakuntaa eli keittiötä, jonne miehillä ei ollut asiaa. Tästä säännöstä yleisenä poikkeuksena olivat työnjohtajat, jotka kävivät keittiössä syömässä tai kahvilla.²⁴⁸ Niillä kämpillä, jolla haastatteluideni mukaan työmiehet saivat välillä tulla keittiöön, he olivat apuna perunoiden kuorinnassa tai istuivat emäntien seurana juttelemassa.²⁴⁹ Avun tarve perunoiden kuorinnassa oli suuri varsinkin isoilla metsätyömailla: *Kämppäemännän käsikirjan* (1948) mukaan perunoita tarvittiin noin kilon verran miestä kohti päivässä.²⁵⁰ Työmiesten ottamiseen keittiöavuksi kehoitettiin myös *Kämppäemännän oppaassa* (1955), jonka mukaan kämppäemännälle tarjottu apu suorastaan kuului ruokakunnan velvollisuuksiin.²⁵¹

²⁴⁵ Haastattelu Terttu Nissinen 3.3.2021.; Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu KUn0142 5.3.2021, Kajaani.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

²⁴⁶ Snellman 1996, 121–129.

²⁴⁷ Maasola 1996, 30.

²⁴⁸ Salo 1989, 40, 64, 141.

²⁴⁹ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kn0537 23.3.2021.; Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kn0434 23.3.2021.; Haastattelu Kn0139 3.3.2021.; Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.

²⁵⁰ Juvonen 1948, 67.

²⁵¹ *Kämppäemännän opas* 1955, 63.

Kaikkialla työmiehet eivät kuitenkaan ehtineet tai viitsineet auttaa: puolet haastattelemistani emännistä kertoivat, etteivät työmiehet olleet lainkaan heidän apunaan. Vain kolmasosa emännistä kertoi työmiesten auttaneen heitä esimerkiksi perunoiden kuorinnassa, halonteossa, vedenkannossa ja saunanlämmityksessä.²⁵²

Kirjoittamaton kämppälaki kielsi siis oleilun keittiössä, mutta todellisuudessa siellä kuitenkin haastatteluideni mukaan vietettiin aikaa. Muutamalla kämpällä keittiössä pelattiin iltaisin sököä ja tuppea²⁵³, ja emäntäkin oli mukana korttipeleissä. Yhdellä kämpällä kortinpeluu oli kuitenkin kokonaan kiellettyä huvia.²⁵⁴ Yleisesti ottaen vuorovaikutusta emäntien ja työmiesten välillä ei tapahtunut kämpillä tai asuintaloissa kovinkaan paljon, ja haastatteluissani tilanteet kortinpeluista, ulkona juttelemisesta ja yhdessä tekemisestä nousivat esiin mieleen painuneina muistoina. Päivi Korvajärven ja Merja Kinnusen mukaan ”mahdollisuudet naisten ja miesten välittömään vuorovaikutukseen puuttuvat usein suomalaisessa työelämässä”²⁵⁵. Suurin syy vähäiseen yhdessä tekemiseen ja vuorovaikutukseen metsätyömailla oli luultavimmin erilliset työskentelypisteet: emäntä toimitti askareitaan päivät sisätiloissa, kun taas miehet olivat metsässä. Illalla väsymys oli molemmin puolin suuri raskaan työn jälkeen, eikä yhteiseen tekemiseen varmastikaan ollut pimeinä talvi-iltoina paljon intoa. Tilanne oli kuitenkin eri laivoilla ja uittotyömailla: laivalla miehistö ja emännät olivat jatkuvasti samoissa tiloissa, ja uitossakin he jakoivat läheisesti työympäristöt taivasalla. Rutiineihin ja tuttuihin työympäristöihin kuitenkin saatiin vaihtelua viikonloppuisin ja vapaa-ajalla.

2.4. Vapaalla huilattiin, käytiin kotona ja tanssittiin

Kämppäelämän pitempiluonteisuuden takia siellä ehti tapahtua enemmän arkielämää muuttavia asioita kuin lyhytkestoisilla uittotyömailla. Tosin suomussalmelaisen kämppäemännän mielestä päivät olivat kämpällä aina samanlaisia, eikä niissä ollut ”erotuksia”²⁵⁶, mutta yleisesti kämppäemäntien työntäyteisen arjen vastapainona olivat käynnit kotona ja tansseissa

²⁵² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²⁵³ Metsätyömailla suosittuja korttipelejä olivat esimerkiksi tuppi, katko, ramina, kasino, sökö, pokka ja ventti. Salo 1989, 38.

²⁵⁴ Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi; Haastattelu Anna-Liisa Komulainen 4.3.2021.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Rauni Åholm 26.4.2021.; Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

²⁵⁵ Korvajärvi & Kinnunen 1996, 239.

²⁵⁶ Haastattelu Raili Seppänen 20.4.2021, Oulu.

sekä kämpillä työn lomassa vietetyt lepoaikat. Varsinaisen vapaa-ajan määrä emäntien arkipäivien aikana vaihteli paljon eri työympäristöissä.²⁵⁷ Haastatteluissa emännän työ muistettiin jatkuvana työntekona, jolloin erään emännän mukaan ei ”ees tarvinnu käsitöitä”²⁵⁸ vapaa-aikaa kuluttamaan. Suomussalmelainen kämppämäntä muisteli työpäivän ainoiden vapaa-hetkien liittyneen siihen, kun metsätyönjohtajat tulivat töiden lomasta keittiön puolelle kahville.²⁵⁹ Työn ja vapaa-ajan ero oli uittoemännillä häilyvä,²⁶⁰ ja tämä nousi esiin myös haastatteluissani, joiden mukaan vapaa-aikaa uitossa ei muistettu juuri olleen: ”mitä sitä hulluja ei kai sitä ollu vappaa-aikaa emännällä jos ei ollu miehilläkkää”²⁶¹.

Niillä kämpillä, joilla vapaahetkiä oli päivien aikana, emännät tekivät käsitöitä tai nauttivat luonnosta: he kävivät hiihtämässä järvenjäillä, valokuvaamassa luontoa, kävelemässä tai uimassa. Myös päiväunet pystyttiin jossain paikoissa ottamaan työhöhetkien välissä.²⁶² Jo syksyllä kämpille menneet emännät saattoivat myös käydä poimimassa marjoja.²⁶³ Laivaemännät taas ehtivät haastatteluiden perusteella nauttia kannella kesäkeleistä ja auringosta.²⁶⁴ Laivakokkien työssä muistettu vapaa-aika voi liittyä aluksen pieneen miehistömäärään, joka oli sotkamolaisen laivakokin lisäksi kuusi henkeä²⁶⁵: valmisteltavan ruoan ja tiskattavien astioiden määrät olivat huomattavasti pienempiä kuin useiden kymmenien miesten kämpillä.

Koska metsä- ja uittotyömaat sijaitsivat syrjäisillä seuduilla, oli niiden lähistöllä vain harvoin muita taloja ja asukkaita. Muutama emäntä kuitenkin tutustui lähitalojen emäntiin ja kävi heidän luonaan kyläilemässä tai auttamassa talon töissä, kun päivällä oli vapaata aikaa. Kyläilyä tapahtui myös hinaajilla keskellä järven selkää. Oulujärvellä työskennellyt laivakokki oli saanut vieraakseen rinnakkaisen laivan emännän, joka oli tullut tervehtimään häntä kävellen laivojen välissä olevien ja nipussa uitettavien tukkilauttojen päältä.²⁶⁶ Yhdellä kämpillä emännät ja

²⁵⁷ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²⁵⁸ Haastattelu Kn1049 15.4.2021.

²⁵⁹ Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.

²⁶⁰ Pakkanen & Leikola 2010, 404.

²⁶¹ Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

²⁶² Haastattelu Rauni Åholm 26.4.2021.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn1447 19.5.2021.; Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Anna-Liisa Komulainen 4.3.2021.; Haastattelu Kn1342 17.5.2021, Kajaani.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.

²⁶³ Haastattelu Sirkka Koistinen 1.3.2021.; Haastattelu Anna-Liisa Komulainen 4.3.2021.; Haastattelu Kn1447 19.5.2021.

²⁶⁴ Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

²⁶⁵ Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

²⁶⁶ Haastattelu Kyllikki Heikkinen 31.3.2021.; Haastattelu Airi Suhonen 30.3.2021.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

työmiehet tekivät myös yhdessä muutamia retkiä metsätaipaleita pitkin kyläilemään lähimpiin taloihin.²⁶⁷ Emäntien tekemät vierailut olivat siis haastatteluideni perusteella melko harvassa. Luultavasti päivien hiljaiset vapaahetket haluttiin käyttää omaan lepäämiseen tai seuraavien askareiden valmisteluun pitkien kyläilymatkojen sijaan.

Kaikilla työmailla arjen katkaisivat viikonloput, jotka emännät pääsivät paikoitellen viettämään kotiinsa. Käynnit kotona olivat säännöllisimpiä haastatteluideni mukaan joillakin kämpillä sekä laivoilla, jotka tulivat aina viikonlopuksi satamaan.²⁶⁸ Useat kämppä- ja uittoemännät taas kävivät kotona vain harvakseltaan. Viikonloppuvapaalle kotiin ei voinut lähteä, mikäli työmiehiä jäi kämpälle tai asuintaloon ruokittavaksi. Useamman emännän työskennellessä samalla kämpällä asia ratkaistiin niin, että he vuorottelivat keskenään vapaiden kanssa.²⁶⁹ Tuula Peltolan haastattelemat kämppäemännät toivat esiin vapaapäivien vuorotteluun liittyneen myös ongelmia: vapaata viettänyt kämppäemäntä tiesi lähtiessään jättävänsä kämpille jääneille muille emännille suuremman työtaakan. Toisaalta syrjäiset sijainnit pitivät vierailut kotona vähäisinä myös Pohjois-Karjalassa, sillä matkaa ei olisi ollut kannattavaa kulkea vain yhden tai kahden päivän takia.²⁷⁰ Kotimatkoja helpotti vuonna 1965 Suomessa käyttöön tullut uusi työaikalaki, jonka myötä vuosikymmenen taitteessa siirryttiin viisipäiväiseen työviikkoon ja lauantait muuttuivat myös vapaapäiviksi.²⁷¹ Tämä varmasti lisäsi sekä emäntien että työmiesten intoa ja mahdollisuuksia lähteä viikonloppuisin kotiin.

Kämppäemännät taittoivat kotimatkaa etäisyydestä tai teiden kunnosta riippuen hiihtäen, veneellä, hevosella, linja-autolla tai esimiesten ja postiautojen kyydissä. Jotkut ajoivat myös omalla mopollaan.²⁷² Matkoihin vaikuttivat erityisesti syrjäisille metsäkämpille tai niiden lähetyville menneiden teiden huono kunto, mutta parannuksena tähän ympärivuotisten metsäautoteiden verkkoa ryhdyttiin Kainuussa kehittämään vuonna 1949 voimaan tulleen metsänparannuslain myötä.²⁷³ Vaikka teiden kunnat kohentuivat ja kämppäemäntien kotimatkat

²⁶⁷ Haastattelu Kn1342 17.5.2021, Kajaani.

²⁶⁸ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²⁶⁹ Salo 1989, 65.

²⁷⁰ Peltola 2009, 50.

²⁷¹ Vinha-Similä 2020, 124.

²⁷² Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.; Haastattelu Kn0947 13.4.2021.; Haastattelu Sirkka Koistinen 1.3.2021.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.; Haastattelu Anna-Liisa Komulainen 4.3.2021.

²⁷³ Virtanen 2004, 2001.

alkoivat taivuttua myös moottoriajoneuvoilla, estivät pitkät välimatkat yhä jatkuvat käynnit kotona.²⁷⁴ Kotona käyminen viikonloppuna oli tarpeellista peseytymisenkin kannalta: muutama kämppäemäntä muisteli, ettei kämpällä ollut peseytymismahdollisuuksia lainkaan, saati siten mahdollisuuksia pestä vaatteita.²⁷⁵

Koska noin puolet haastattelemistani emännistä olivat olleet ennen kämpälle tai uittoon lähtöä kodin ulkopuolisessa työssä, ei heille varmastikaan ollut vierasta viettää pitkiä aikoja poissa omasta lapsuudenkodista ja perheen luota. Viikonloppuvapaiden viettotapoihin vaikutti myös työsuhteen kesto: muutaman viikon emännän sijaisuuden aikana ei välttämättä ollut järkevää lähteä kulkemaan pitkää kotimatkaa. Uitossa tilanne oli myös erilainen, sillä sen liikkuvan ja usein nopeatempoisen luonteen takia kauemmaksi jääneeseen kotiin olisi ollut hankala kulkea. Ja vaikka arki työmailla katkesikin emäntien päästessä kotiin, eivät he aina saaneet hengähtää työviikon päätteeksi – siellä odottivat osallistuminen kotitilan töihin ja samanlaiset päivät ruoanlaiton ja siivouksen parissa kuin metsä- ja uittotyömaillakin. Naishistoriassa esillä onkin ollut usein ansiotyön ja kotityön välinen ristiriita²⁷⁶, joka oli nähtävissä myös nuorilla naimattomilla emännillä, jotka palasivat viikonloppuisin kotona odottavien töiden pariin.

Metsä- ja uittotyömailla tai laivoilla ei ollut juuri harrastusmahdollisuuksia, kuten ei ollut sotien jälkeen maaseudun nuorilla muutenkaan lukuun ottamatta urheilua ja tansseissa käyntiä.²⁷⁷ Paikallaan pysyvien työmaiden kämpiltä lähdettiin joskus lauantai-iltana tansseihin: kaikkiaan kymmenen emäntää muisteli käyneensä tansseissa työskentelynsä aikana. Kauempana oleviin tanssipaikkoihin kuljettiin metsätyömiesten autokyydeillä, pyörän tarakalla, takilla tai esimerkiksi hiihtämällä lähitalojen nuorten kanssa.²⁷⁸ Tanssimaan ei kuitenkaan pääsyt kaikilta kämpiltä pitkien välimatkojen takia tai tanssit jäivät välistä emäntien ollessa väsyksissä viikon töistä.²⁷⁹ Eräällä Suomussalmen kämpällä pidettiin työmiesten suunnalta lähes

²⁷⁴ Haastattelu Kn1342 17.5.2021, Kajaani.

²⁷⁵ Haastattelu Helli Kivioja 8.3.2021, Kontiomäki.; Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.

²⁷⁶ Laine & Markkola 1989, 8.

²⁷⁷ Leino & Viitanen 2003, 195.

²⁷⁸ Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.; Haastattelu Kyllikki Heikkinen 31.3.2021.; Haastattelu Raili Seppänen 20.4.2021, Oulu.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.; Haastattelu Vappu Pulkkinen 14.4.2021.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0139 3.3.2021.; Haastattelu Kn0230 6.3.2021, Kajaani.; Haastattelu Kn0537.; Haastattelu Kn1539, Suomussalmi.

²⁷⁹ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.; Haastattelu Kn1447 19.5.2021.

kunnia-asiana, että emäntä pääsee viettämään vapaailtaansa tansseihin: kuskin ollessa haluton ajamaan pakkasella toinen työmies oli tälle tuumannut, että kun ”[emäntä] meille ruokaa laittaa, niin kyllä se nyt tanssiin pittää yhen kerran viikossa viii”²⁸⁰.

Tanssiminen oli tärkeä osa nuorten naisten elämää, ja tanssit saatettiin laittaa pystyyn myös vapaa-aikana kämpällä. Kuhmolainen kämppäemäntä muisteli, että ”joskus myö hupsut ruvettiin ja vähän tanssittiinni siellä”. Kämpän emännät olivat opetelleet keskenään tanssiaskeleita radion tahtiin, ja joka oli ennestään osannut, opetti muita.²⁸¹ 1950-luku oli sekä metsätyön että tanssilavakulttuurin kulta-aikaa, ja varsinkin maaseudulla tanssilavoja oli tiheästi. Tanssit olivat monelle maaseudun asukkaalle lauantai-illan kohokohta, josta haaveiltiin koko viikko. Varsinkin jälleenrakennusaikana lavatanssit auttoivat unohtamaan raskaan arjen.²⁸² Näin oli luultavasti myös kämppäemäntien osalta: tanssit, muiden nuorten tapaaminen ja lähteminen pois työmaalta olivat mieltä virkistäviä asioita. Kuhmolainen emäntä kertoikin, että ”kun pyhäiltana sinne tanssiloihin pääsi, niin sehän anto elämään”²⁸³. Tanssit eivät silti välttämättä kiinnostaneet kaikkia, vaikka mahdollisuuksia olisikin kämpiltä ollut lähteä tanssimaan. Kielto tansseihin menosta oli voinut tulla nuorelle emännälle myös kotoa²⁸⁴.

Vapaa-aikaa metsätyömailla vietettiin myös kulttuurin parissa. Tanssien lisäksi yksi emäntä kävi kämpältä Kajaanissa elokuvissa, ja Suomussalmella emäntä oli käynyt katsomassa vanhalla kämpällä näytettyjä elokuvia.²⁸⁵ Varsinkin 1950–1960-luvuilla Suomessa näytettiin kämpillä sekä viihde-elokuvia että opetus- ja valituskäyttöön tarkoitettuja filmejä.²⁸⁶ Kuhmossa taas elokuvia esitettiin Metsähallituksen kämpillä.²⁸⁷ Elokuvien lisäksi sivistystä metsätyömaille tuotiin kirjojen välityksellä. Työväen Sivistysliitto aloitti 1940-luvun lopulla kämppäkirjastotoiminnan, joka jatkui aina 1970-luvulle asti. Myös joillakin yhtiöillä, kuten Kajaani-yhtiöllä, oli omat työmaalta toiselle kiertävät kirjastolaatikkonsa.²⁸⁸ Haastatteluissani ei kuitenkaan tullut lainkaan ilmi kämpillä ollutta kirjastotoimintaa²⁸⁹, vaikka sitä oli myös Kainuussa.

²⁸⁰ Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

²⁸¹ Haastattelu Hilja Mikkonen 9.4.2021, Kuhmo.

²⁸² Niiniluoto 2004, 62–68.

²⁸³ Haastattelu Vappu Pulkkinen 14.4.2021.

²⁸⁴ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.

²⁸⁵ Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.; Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

²⁸⁶ Pakkanen & Leikola 2010, 499.

²⁸⁷ Salo 1989, 69.

²⁸⁸ Pakkanen & Leikola 2010, 496–497.

²⁸⁹ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

Terhi Harjulan mukaan arkielämää katkaisevia asioita olivat myös kämpillä kiertävät musikan-
tit ja laulajat²⁹⁰, joista ei kuitenkaan ollut mainintoja omissa haastatteluissani.²⁹¹ Suomussal-
mella kämpällä ja uitossa työskennellyt emäntä kuitenkin kertoi joillain metsätyömiehillä ol-
leen kämpällä mukanaan erilaisia soittimia.²⁹²

Ympärivuotisilla kämpillä vietettiin myös juhlapyyhiä, mutta hyvin harvoin emännät jäivät
sinne esimerkiksi joulunajaksi. Syy siihen, etteivät emännät aina päässeet joulun viettoon ko-
tiin, oli esimerkiksi kodittomien kulkumiesten jääminen kämpille. Eräs työnjohtaja ei halunnut
jättää kulkumiehiä keskenään kämpälle, sillä he eivät olisi tämän mukaan eläneet siellä siis-
tisti, ruoanlaitosta ei olisi tullut tolkkua eivätkä miehet olisi välittäneet tiskauksesta.²⁹³ Sotka-
molaisella kämpällä jouluaattona emäntä keitti miehille puuron ja rusinasopan, ja lähti sitten
seuraavana aamuna kotiinsa. Joulunaika koruttomalla kämpällä tuntui jännittävältä, eikä
emäntä olisi sinne mielellään jäänyt:

*Ja sitten oli muutamia miehiä ja minä en ois uskaltanu jäähäkään, vaan se joku
oli tuommonen sotaveteraani nuoren poikansa kanssa niin minä siihen turvasin,
että minä uskalsin jäähä sinne.*²⁹⁴

Syntymäpäivienkään vietto ei ollut yleistä, mutta yhdellä Kajaanin kämpällä niitä vietettiin
pääemännän täyttäessä 19 vuotta. Viikonlopuksi kämpälle jääneet miehet siirrettiin väliaikai-
sesti aittaan nukkumaan, kämpät sängyt pestiin ja pantiin kasaan juhlia varten. Syntymäpäi-
väjuhliin osallistui lähikylän nuorisoa.²⁹⁵ Emäntien ystäviä tai sukulaisia vieraili vain harvoin
metsä- ja uittotyömailla: vain kaksi emäntää muisteli vieraiden käyneen kylässä heitä terveh-
timässä. Kuhmolaisen emännän äiti oli käynyt kämpällä tarkastamassa, miten tytär oli onnis-
tunut ruoanlaitossa.²⁹⁶ Toisella kämpällä vierailut olivat tapahtuneet viikonloppuisin, jolloin
muut työmiehet olivat olleet poissa:

- *Sielläkö sai käyvä kavereita, sai käyvä kylässä?*
- *Sai kyllä, en minä kyllä kysyny keltään sitä, mutta eipähän siitä kukkaan mittään
moittinu että täällä oisi. Eipähän sitä kun ihan siististi oltiin. Eipä sitä ollu siihen
aikaan mittään juopotteluja, ei ollu kaljoja eikä mittään mistä ottoo eikä kukkaan
juonu sillä tavalla mittään. No siellä pelattiin jottain pelliä ja juotiin teetä ja niin*

²⁹⁰ Harjula 2006, 65

²⁹¹ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²⁹² Haastattelu Maija Oinonen 24.3.2021.

²⁹³ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Helvi Moilanen 9.3.2021, Puolanka.

²⁹⁴ Haastattelu Elvi Piirainen 14.3.2021, Sotkamo.

²⁹⁵ Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.

²⁹⁶ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

*sillä tavalla, että ei eihän sitä ollu. Se oli semmoista viatonta. En tiää liekkö jollain vanhemmalla pojalla joku ryyppypullo ollu, mutta en minä ainakkaan nähny eikä meillä sitä ollu.*²⁹⁷

Ystäviä ja sukulaisia on toki voinut käydä kämpillä useamminkin, mutta luultavasti pitkät välimatkat ja esimerkiksi vanhempien työkiireet estivät vierailut emäntien luona. Haastatteluisani ei tullut ilmi uittotyömailla tai asuintaloissa tapahtuneita kyläilyjä. Asuintaloissa kyläilyihin liittyi varmasti myös talonväen suhtautuminen ulkopuolisiin vieraisiin ja itse emännän välit asukkaiden kanssa. Vierailut ovat toki voineet unohtua, mikäli niiden aikana ei tapahtunut mitään mieleenpainuvaa tai sitten niitä ei yksinkertaisesti ollut. Haastatteluissa ei myöskään selvinnyt tarkemmin yhtiöiden tai metsätyönjohtajan käytäntöjä vierailuiden suhteen, eikä niistä myöskään ollut haastattelurungossa kysymyksiä.²⁹⁸ Haastatteluissani keskityttiin lähinnä metsätyömailla kylässä käyneisiin emäntien seurustelukumppaneihin, joihin palaan tarkemmin alaluvussa 3.4.

Metsätyökämpillä pidettiin välillä seuroja, jolloin siellä kolmen kämppäemännän mukaan vierailivat pappi tai rajaseutupastori sekä kanttori. Seuranpitäjät tulivat Suomussalmen ja Sotkamon kämpille Kajaanista.²⁹⁹ Savottapappien kämpillä tekemä valistustyö oli tyypillistä 1900-luvun alkupuolella etenkin Pohjois-Suomessa ja Peräpohjolassa. 1920-luvulla toiminta oli varsin aktiivista, ja vuonna 1923 Teollisuusseutujen Evankelioimiseseura sai määrärahan Peräpohjolan tukkityömailla ja teollisuuskeskuksissa suoritettavaa valistustyötä varten. Alkuaikoina seuran saarnamiehenä toimi pastori Aaro Tolsa, jonka esimerkin innoittamana ympäri Suomea paikallisten seurakuntien papit ryhtyivät myös vierailemaan savotoilla.³⁰⁰ Vaikka seurat mainittiin vain kolmen Suomussalmella ja Sotkamossa työskennelleen kämppäemännän haastatteluissa, oli pappien pitämiä iltahartauksia sotien jälkeen myös Kuhmon kämpillä.³⁰¹

Haastatteluissani uskonto ei juuri muuten noussut muuten esiin, eikä sen ilmentymistä metsä- ja uittotyömailla myöskään selvitetty tarkemmin haastattelukysymyksissä. Uskontoon liittyvät asiat nousivat muutoin esille kahdessa haastattelussa. Suomussalmelainen kämppäemäntä kertoi Jehovan todistajiin kuuluneen metsätyömiehen puhuneen hänelle tulevasta

²⁹⁷ Haastattelu Kn0750 7.4.2021.

²⁹⁸ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

²⁹⁹ Haastattelu Raili Seppänen 20.4.2021, Oulu.; Haastattelu Maija Oinonen 24.3.2021.; Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.

³⁰⁰ Pakkanen & Leikola 2010, 397–399.

³⁰¹ Salo 1989, 69.

maailmanlopusta, mutta puhe uskonnosta ei ollut kuitenkaan emännän mielestä ollut tyrkyttämistä.³⁰² Toinen kämppäemäntä taas kertoi kulkujätkien rallatelleen Jeesus-lauluja.³⁰³ Vaikka uskontoa ei tarkemmin käsitelty haastatteluissa, voidaan kuitenkin suuntaa antavasti todeta, ettei uskonnolla yleisesti ollut laajaa merkitystä metsä- ja uittotyömailla emäntien työskentelyssä ja arjessa.

³⁰² Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

³⁰³ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.

3. Nuori nainen miehisessä työyhteisössä

- *No miten nämä työmiehet suhtautu teihin nuoriin tyttöihin?*
- *Kyllähän ne tietysti kokkeili varmasti jokkaisen luonnetta, että miten. Varsinkin kun meni kämppään ja sattuu miehille olemaan ja [olin] siivoamaan rupeamassa, niin kyllä siinä varmasti kokkeiltiin että minkä luonteinen tuo tyttö on ja kestääkö sitä kosketella tai kestääkö sille puhhuo minkälaista juttua. Ei minusta niiku miehet sillä tavalla pakkautunu. En minä voi sanoa silleen.*³⁰⁴

Metsä- ja uittotyömaat olivat hyvin miesvaltaisia ympäristöjä, joissa naiset olivat selkeinä vähemmistöinä. Janne Haikari määrittelee teoksessa *Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa* (2012) osuudessaan ”Metsän muuttuva merkitys (1950–2000)” Suomen metsätyömaiden olleen toisen maailmansodan jälkeen työpaikkoja, mutta myös yhteisöjä, joissa varsinkin Pohjois-Suomessa samojen ihmisten kanssa työskenneltiin ja asuttiin tiiviisti pitkiä aikoja. Erityisesti kämpät olivat eristäytyneitä yhteisöjä, joiden elämää säätelivät omat viralliset sekä kirjoittamattomat lakinsa.³⁰⁵ Anne Ollilan artikkelin ”Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä” (2001) mukaan ihminen on aina jonkin yhteisön jäsen, ja voidakseen toimia siellä tämän täytyy ainakin jollain tavalla omaksua yhteisön tapajärjestelmä ja säännöt.³⁰⁶

Työyhteisö oli emännillä läsnä jatkuvasti: työpaikalla tai sen välittömässä läheisyydessä asuttiin viikot, jolloin arki jaettiin pitkiäkin aikoja samoja ihmisten kanssa. Eräs emäntä sanoikin kämpän asukkaista, että ”ne tulloo tutuksi, se on niiku kotiväki”³⁰⁷. Juuri kämpät olivat lähes aina samanaikaisesti sekä työpaikka että asukkaidensa koti.³⁰⁸ Metsä- ja uittotyömailla vallinnutta työyhteisöä on tutkittu paljon lähinnä metsätyömiesten eli vanhalta nimeltään ”jätkien” näkökulmasta.³⁰⁹ Kuitenkin monipuolisen käsityksen saaminen tietyn yhteisön säännöistä ja toimintatavoista vaatii niiden tutkimisen ja analysoimisen eri toimijoiden – tässä tapauksessa yhteisössä työskennelleiden naisten – näkökulmasta.³¹⁰ Tässä pääluvussa selvitän, mitä haasteita emännät kohtasivat työympäristöissä, mistä haasteet johtuivat ja miten he selvisivät niistä.

³⁰⁴ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

³⁰⁵ Haikari 2012, 279, 291.

³⁰⁶ Ollila 2001, 84.

³⁰⁷ Haastattelu Kn0230 6.3.2021, Kajaani.

³⁰⁸ Harjula 2006, 56.

³⁰⁹ Pakkanen & Leikola 2010, 389. Ks. esim. Pöysä 1997.

³¹⁰ Ollila 2001, 83.

Emäntien valmiudet työntekoon olivat erilaisia ja työssä pärjäämiseen vaikuttivat useat asiat: esimerkiksi nuori ikä ja omat taidot näkyivät työssä sekä positiivisena että negatiivisena tekijänä. Työyhteisöön kuuluminen ja siellä vaikuttaminen riippuivat paljon emäntien omasta luonteesta. Leikolan ja Pakkasen mukaan naisen olo miesvaltaisessa kämpässä loi aina sukupuolisen jännitteen työyhteisöön³¹¹. Samoilla linjoilla on Riitta Kupari artikkelissaan ”Taitava kämppäemäntä” (2019), jonka mukaan naisten läsnäolo kämpillä ja normaalien seurustelusuhteiden puute loivat jännitteitä, jotka ne purkautuivat miesten keskuudessa ronskina huumorina ja emännän koskemattomuuden vahtimisena. Artikkelin mukaan emäntien selviytymiskeinoja emännillä olivat kaksimielisten juttujen huomioitta jättäminen tai niihin vastaaminen samalla mitalla.³¹² Seuraavien alalukujen aikana selvitän myös, miten haastattelemi emännät vaikuttivat miehisen työyhteisön sisällä ja miten he vastasivat heihin kohdistuneeseen huomioon.

3.1. ”Sisullani oon mennä niistä aina läpi”³¹³ – nuoruus kantoi ja topakat pitivät puolensa
Haastatteluideni mukaan kämpälle, laivoihin ja uittoihin mahtui monenlaista emäntää, joista suurin osa koki pärjänneensä työssä hyvin. Työssä pärjäämistä käsiteltiin yhteensä 40 haastattelussa esimerkiksi selvittämällä yleisesti kämppä- tai uittoemännän ja laivakokin hyviä ominaisuuksia tai käymällä läpi emäntien omia kokemuksia työpolun varrelta.³¹⁴ Pärjäämisen käsittely näkyi myös muissa emäntiä koskevissa tutkimuksissa: Terhi Reiterän aineistossa pohjoissuomalaiset kämppäemännät korostivat omalla pärjäämisellään ammattikunnan vaatimaa luonnetta.³¹⁵ Samoin Tuula Peltolan haastattelemat Pohjois-Karjalan naiset kertoivat pärjänneensä hyvin kämppäemäntinä. Peltolan mukaan haastatteluista välittyi viesti siitä, että jo pelkkä rohkeutta kysynyt lähtö kämpälle karsi kämppäemännäksi sopimattomat pois.³¹⁶ Pärjääminen itsessään on kuitenkin ongelmallinen ilmaisu, joka perustuu täysin haastateltavan subjektiiviseen kokemukseen ja haastattelutilanteessa vuosikymmenten jälkeen tehtyyn itsearviointiin. Arjen historian tutkimuksessa yhtenä ongelmakohtana onkin paikallistaa

³¹¹ Leikola & Pakkanen 2010, 531–532.

³¹² Kupari 2019, 33.

³¹³ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

³¹⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³¹⁵ Reiterä 2010, 121.

³¹⁶ Peltola 2009, 123.

subjektiivisen kokemuksen suhde osaksi laajempia yhteiskunnallisia prosesseja ja rakenteita³¹⁷.

Suomalaisessa naistutkimuksessa on usein korostettu pärjäämis- ja vahvuusdiskurssia, johon ovat kuuluneet teesit ainaisesta työnteosta sekä esimerkiksi miesten ja naisten kumppanuudesta.³¹⁸ Tähän pärjäämis- ja vahvuusdiskurssiin liittyivät myös 1950–1960-luvuilla työskennelleet emännät: he saivat osansa Suomen sotienjälkeisestä jälleenrakennus- ja selviytymiskertomuksesta, joka painotti työntekoa ja eteenpäin selviytymistä.³¹⁹ Sota-aika oli tehnyt kotirintaman naisista – kuten myös lapsista – itsenäisempiä, mutta perinteiseen työnjakoon palttiin rauhan tultua. Sodan perintönä on kuitenkin pidetty valittamista karttavaa ja kovaa työtä arvostavaa asennetta.³²⁰ Tämä näkyi myös haastatteluissani, sillä esimerkiksi erään kämppäemännän mukaan työnteosta ei olisi emännän sopinut kieltäytyä: ”Van työtä vaan paljo. Että sitä ei aottanunna sanna että minä en tie”.³²¹

Emännän luonteella oli suuri merkitys työssä ja miesvaltaisessa työyhteisössä toimeen tulemisen kannalta: muutaman haastateltavan mukaan vaati topakkuutta ja rohkeutta, jotta metsä- tai uittotyömaalla pärjäsi.³²² *Kämppäemännän käsikirja* (1948) käsittelee parin sivun verran aihetta ”Emäntä itse”, jossa teoksen kirjoittaja Lea Juvonen ohjeistaa emäntää saavuttamaan olemuksellaan, käytöksellään ja työllään miesten kunnioituksen, jolloin heidän kanssaan on helppo tulla toimeen.

*Ole iloinen ja ystävällinen jokaista kohtaan, mutta älä mene liiallisuuksiin! Ei Sinun aina tarvitse antaa ”sanaa sanasta”, sillä se vain yllyttää vastapuolta.*³²³

Tämä ei kuitenkaan haastattelemieni emäntien mukaan toteutunut, sillä useassa haastattelussa painottui tärkeänä juuri sanan sanaa vasten sanominen ja takaisin työmiehille kuittaileminen.³²⁴ Pidettiin lähes kunnia-asiana, että huulenheittoon tai muuhun kanssakäymiseen vastattiin suoraan: ”Minä olin niin rohkea, että minä sanon kahesti paremmin kuin jätkät”³²⁵.

³¹⁷ Teräs 2001, 23.

³¹⁸ Markkola 2002, 78–80. Ks. esim. Markkola & Östman 2019.

³¹⁹ Kivimäki, Hytönen & Karonen 2015, 33.

³²⁰ Nevala & Hytönen 2015, 152–154, 171.

³²¹ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.

³²² Haastattelu Mirja Rusanen. 8.4.2021.; Haastattelu Irmeli Seppänen 14.6.2021, Kajaani.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.

³²³ Juvonen 1948, 37.

³²⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³²⁵ Haastattelu Helli Kivioja 8.3.2021, Kontiomäki.

Määrätietoisuutta ja rohkeaa asennetta vaadittiin haastattelujen mukaan varsinkin silloin, jos työpaikalla kohdattiin häiritseviä tilanteita. Emännän piti esimerkiksi pitää omia puoliaan antamalla miehille ”pitkin korvia että ropisi”³²⁶, mikäli nämä kävivät käsiksi tai kieltää heitä napakasti koskemasta luvatta. Joskus innokkaita miehiä piti myös erään kämppäemännän mukaan ajaa pois, mikäli nämä yrittivät tulla emännän saunavuorolle.³²⁷ Yleensä emäntiä koeltiin eniten näiden tultua kämpälle ja ollessa vielä uusia työyhteisön jäseniä. Silloin emännän sisu ja luonne punnittiin sekä suhtautuminen huulenhiettoon ja huumoriin pantiin koetukselle.

Omaa kekseliäisyyttä ja päättäväisyyttä emänniltä vaati sekä kanssakäyminen miesten kanssa että monet työhön liittyvät asiat. Eräällä kämpällä emännät olivat tehneet itse päätöksen siivota likaiset lattiat, mihin heillä ei olisi ollut lupaa. Myöhemmin kämpän ”pikkupomo” oli tullut sanomaan emännille luulleensa hänen olevan kämpän johtaja, mutta ”vaan täällä näkyy emännät päättävän”³²⁸. Myös raha-asiat vaativat emännältä suoruutta. Metsätyömaalla, jossa miehistön ja johtajien kämpät olivat erillään, oli erään herrainkämpän emäntä saanut muita enemmän palkkaa. Tästä olivat sitten muut emännät ryhtyneet vaatimaan oikeuksiaan tasa-arvoisen palkanmaksun suhteen. Myös erään toisen emännän kohdalla palkanmaksun kanssa oli epäselvyyttä, kun hänelle ei ollut maksettu pitkien tuntimäärien mukaista palkkaa.³²⁹ Vaikka emännät olivatkin itsenäisiä, ei kaikkia päätöksiä kuitenkaan kannattanut tehdä yksin, vaan heidän tuli myös kuunnella miesten toiveita esimerkiksi ruoan suhteen.³³⁰ Ruoanlaittajan ja ruokailijoiden välit säilyivät varmasti sopuisimpina, mikäli ruoka oli kaikille osapuolille mieluista.

Kämpä ei ollut haastattemieni emäntien mukaan tiukkapipoiselle sopiva paikka, vaan miesten huumoria piti ymmärtää.³³¹ Leikkiä laskemalla emännät tulivat toimeen työmiesten kanssa, sillä yhteisöllinen huumori ja kepposet kuuluivat kämppäyhteisöön ja varsinkin miesten keskinäiseen kanssakäymiseen.³³² Tuula Peltolan esittelemiä miesten kämppäemännille

³²⁶ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

³²⁷ Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.; Haastattelu Kn0230 6.3.2021, Kajaani.

³²⁸ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

³²⁹ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Un0144 23.3.2021.

³³⁰ Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn1148 23.4.2021.

³³¹ Haastattelu Sisko Sarjanoja 17.5.2021, Kajaani.; Haastattelu Anna-Liisa Komulainen 4.3.2021.; Haastattelu Kn1148 23.4.2021.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

³³² Harjula 2006, 68. Ks. esim. Pöysä 1997.

tekemiä kepposia, kuten ovien päälle aseteltuja vesiastioita ja reppuun piilotettuja kiviä,³³³ ei kuitenkaan tullut esille omista haastatteluistani. Sen sijaan hyrynsalmelainen emäntä kertoi itse tekemistään pilasta, kun ahkerasti tansseissa kulkenut metsätyömies oli tullut pyytämään häntä prässäämään itselleen housut lauantaita varten. Emäntä oli ommellut housujen lahkeen- ja taskunsuut umpeen, sillä hän tiesi miehen pitävän sormusta taskussaan ja saatteluvan paikkakunnan tyttöjä tansseista kotiin.³³⁴ Toisaalta parissa haastattelussa tuli myös ilmi, ettei emäntien auttanut puuttua miesten asioihin tai lähteä mukaan kaikenlaisiin puheisiin.³³⁵ Emäntien haastatteluissa kertomat kokemukset ”ideaaliemännästä” tai hyvin pärjänneen emännän luonteenpiirteistä noudattivat luultavasti heidän omia piirteitään. Mikäli he olivat kokeneet pärjänneensä työssä hyvin, saatettiin omaa rempseää, tiukkasanaista tai hiljaista luonnetta pitää parhaiten sopivampana metsä- ja uittotyömaiden emännälle.

Työssä ja työyhteisössä pärjäämiseen ja jaksamiseen vaikuttivat luonteen lisäksi lähtökohdat työntekoon, joita kävin läpi alaluvussa 1.4. Niitä olivat esimerkiksi kotona tai koulussa opitut keittotaidot. Kaksi Suomussalmella työskennellyttä kämppäemäntää oli osallistunut kämppäemäntäkurssille, ja vain kolme emäntää oli lukenut *Kämppäemännän oppaan* tai *Kämppäemännän käsikirjan*, joissa on myös mukana erilaisia reseptejä. Varsinaisia reseptikirjoja ei yleisesti ollut kämppillä, laivoilla tai uitosissa mukana. Näitä oli haastattelujen mukaan ainoastaan neljällä kämpällä.³³⁶ Sain luettavakseni Suomussalmella Kaunisvaaran kämpällä käytössä olleen Maito ja terveys ry:n vuonna 1965 julkaiseman reseptikansion *Ruokaohjeita kouluille ja suurtalouksille*, jossa annetaan ohjeita erilaisista ruokalajeista ja oikeanlaisesta ravitsemuksesta. Ruokaohjeissa on otettu huomioon taloudellisuus sekä maustamisen tärkeys.³³⁷ Ruoanlaittotaiteiden lisäksi erityisesti kotioloilla oli suuri merkitys työssä osaamiseen ja hankalissa tilanteissa selviytymiseen. Esimerkiksi eräs uittoemäntä ei kokenut uiton olosuhteita pelottaviksi, sillä hän oli kasvanut vesistöjen ja koskien äärellä.³³⁸ Nuoret emännät olivat oppineet ja kasvaneet työntekoon vaativissa kotioloissa, mistä oli suurta hyötyä työmaiden olosuhteissa.

³³³ Peltola 2009, 314.

³³⁴ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.

³³⁵ Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.; Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.

³³⁶ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³³⁷ *Ruokaohjeita kouluille ja suurtalouksille*, 1965.

³³⁸ Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

Usein haastatteluissa esille noussut työssä jaksamiseen vaikuttanut tekijä oli nuoruus. Moni emännistä ei pitänyt työtä edes raskaana, sillä ”nuorenanahan sitä jaksaa”³³⁹, eikä silloin ”ainakaan väsyttänny millonkaan”³⁴⁰. Yhdessä haastattelussa tuli myös ilmi, kuinka esimerkiksi uittoemännän työ koettiin hauskana, ja seikkailumieli oli kantanut eteenpäin erilaisessa työympäristössä.

*Se oli hauskaa siihen aikaan. Lautalla taas vaihetaan paikkaa rantaan, niin taas huilahtaa vettä lauttaan. [naurua] Seikkailua!*³⁴¹

Nuoruus saattoi myös vaikuttaa siihen, että joillakin työmailla miehet eivät turhaan pakkautuneet emännän viereen: erään kämppämännän mukaan ”ne [miehet] näki, että vielä hän se on huima tyttö”³⁴². Perusteluna ”huima”, joka tarkoittaa Kainuun murteella ”lapsellista, ajattelematonta, narrattavaa, hupsua; lasta, nuorta”³⁴³, toistui myös kahdessa muussa haastattelussa.³⁴⁴ Nuoruus suojeli siis paikoittain emäntiä työyhteisössä, jossa lähes kaikki muut henkilöt olivat emäntää iäkkäämpiä, osa myös perheellisiä miehiä. Emännän oma luonne ja käytös saivat aikaan hyväksynnän työyhteisössä, kuten Suomussalmella työskennellyt kämppämäntä muisteli haastattelussa: ”ne kunnioitti minua pikkutyttöä siellä niinku ihan oikeeta emäntää”³⁴⁵. Nuoret emännät saattoivat kokea, etteivät he alaikäisinä täyttäneet vielä ”oikean emännän” mittoja, mutta kuitenkin he selviytyivät työssään päivästä toiseen ja saivat miehet ruokituksi, työympäristön siistiksi ja työnsä tehdyksi. Toisaalta eräs emäntä myös koki nuoruutensa kuluneen töissä: ”[S]e tuntuu että ei oo nuoruutta ollukkaan”³⁴⁶.

Pärjäämiseen ja jaksamiseen työssä vaikutti siis emäntien turvalliseksi kokema työyhteisö. Eri-tyisesti sitä loivat metsätyömiesten ja työnjohtajien joukossa olevat isähahmot, jotka opastivat tai huolehtivat nuoresta emännästä. Erään uittoemännän mukaan työnjohtajien tehtävä oli ”vettä tyttöin puolta”³⁴⁷. Työnjohtajat pitivät haastatteluiden mukaan emäntien puolta

³³⁹ Haastattelu Raili Seppänen 20.4.2021, Oulu.; Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Irja Juntunen 13.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Aino Saha 19.3.2021.

³⁴⁰ Haastattelu Kn1246 5.5.2021.

³⁴¹ Haastattelu Terttu Nissinen 3.3.2021.

³⁴² Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.

³⁴³ *Huima* tarkoittaa Kainuun murteella ”lapsellista, ajattelematonta, narrattavaa, hupsua; lasta, nuorta”. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivu.

³⁴⁴ Haastattelu Helli Kivioja 8.3.2021, Kontiomäki.; Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

³⁴⁵ Haastattelu Seija Hyvärinen 22.3.2021

³⁴⁶ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.

³⁴⁷ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

esimerkiksi uskomalla ahdistelutapauksen todeksi tai antamalla lopputilin sellaiselle työmiehelle, joka jatkuvasti kyttäsi häiritsevästi emäntää tämän töissä. Huolenpidosta kertoo myös se, että eräs työnjohtaja käytti raskaana ollutta kämppäemäntää neuvolassa tai se, että työnjohtajat komensivat miehiä olemaan emännälle apuna perunoiden kuorinnassa.³⁴⁸

Myös työmiehet huolehtivat usealla metsä- ja uittotyömaalla emännästä ja tämän hyvinvoinnista. Yhdellä kämpällä työmiehet hankkivat itse emännälle apulaisen:

*[S]itten ne sano, että no pittää sulle kaveri saaha, että liian mennee tiukaksi, että ethän sinä kerkeä et mittään muuta kun vaen ruokkoa ja laesta ja siivota.*³⁴⁹

Jaksamisen lisäksi miehet saattoivat nakata emännälle tupakkaa tai tuoda nuorelle kämppäemännälle karkkipussin kaupungissa käydessään.³⁵⁰ Suomussalmen kämpällä tanssi-illan jälkeisenä sunnuntaina emännän ollessa nukkumassa rauhallisena hetkenä eräs työmies oli jopa ottanut kengät pois jalasta, ettei kävellessään häiritsisi emännän unta.³⁵¹ Haastatteluissa toistunut huolenpidon tai kohteliaisuuden merkki oli se, että emäntien annettiin mennä ensimmäisenä rauhassa saunaan tai pesulle, vaikka ”selänpesijöistä ei olisi ollut puutetta”³⁵².

Samassa kämpässä tai uittossa työskenteli paikoitellen sulhasia tai sukulaisia, joiden läsnäolo suojeli emäntää tai loi tälle turvallisuudentunnetta. Heitä työskenteli metsä- ja uittotyömailla sekä työnjohtajina että työntekijöinä.³⁵³ Erään kotonaan savottalaisille kokanneen emännän mukaan hänelle loivat turvaa kotona asuvat veljet, jotka olisivat voineet hillitä tilannetta, mikäli meno olisi äitynyt miesten kaljanjuonnissa liiaksi.³⁵⁴ Turvapaikaksi eräs emäntä koki kämpän lähistöllä olevat talot, joiden talonväen kanssa emäntä tuli tutuksi vierailujensa aikana.³⁵⁵ Turvallista työyhteisöä loivat siis emännän kokema rauha ja ympärillä olevien miesten käytös. Leikolan ja Pakkasen mukaan myös metsätyömiesten keskinäinen kateus ja kilpailu vaikuttivat emännän koskemattomuuteen.³⁵⁶ Tällöin miehet tarkkailivat toisiaan, ettei kukaan tullut toista läheisemmäksi emännän kanssa.³⁵⁷

³⁴⁸ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³⁴⁹ Haastattelu Kerttu Korhonen 18.5.2021, Sotkamo.

³⁵⁰ Haastattelu Kn0230 6.3.2021, Kajaani.; Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.

³⁵¹ Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

³⁵² Haastattelu Kn0139 3.3.2021.; Haastattelu Ritva Thessler 13.4.2021.

³⁵³ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³⁵⁴ Haastattelu Sisko Sarjanoja 17.5.2021, Kajaani.

³⁵⁵ Haastattelu Kn0947 13.4.2021.

³⁵⁶ Leikola & Pakkanen 2010, 531–532.

³⁵⁷ Peltola 2009, 119.

Haastattelujeni mukaan kehuja emäntä sai vaihtelevasti. Eniten niitä muistettiin tulleen maittavasta ruoasta tai emännän kokatessa jotain erilaista verrattuna aiemman emännän ruokiin. Vertauksia aiempaan emäntään saatiin myös paremmasta käytöksestä, kun edellinen emäntä ei ollut hoitanut tehtäviään kunnolla tai oli viettänyt esimerkiksi aikaa ulkona tupakalla.³⁵⁸ Vanhemmat työmiehet myös kehuivat emäntää, mikäli tämä uskalsi sanoa topakasti ehdoteliijoille vastaan ja kielsi sotkemasta.³⁵⁹ Jonkin verran emäntien saamia kehuja nostettiin esiin myös Terhi Reiterän Pohjois-Suomen kämppäemäntiä koskevassa tutkimuksessa, mutta Tuula Peltolan pohjoiskarjalaisia kämppäemäntiä käsittelevässä tutkimuksessa kehuja ja positiivista palautetta ei tullut ilmi lainkaan.³⁶⁰ On mahdollista, että kehut ja emäntien saamat palautteet ovat voineet unohtua haastateltavilta, tai niitä ei ole tullut esille haastattelutilanteissa. Mutta ilmeisesti ei ollut kovinkaan yleistä, että emännät olisivat suuria kehuja saaneet työstään, sillä aihetta kommentoi myös Lea Juvonen teoksessa *Kämppäemännän käsikirja* (1948):

*Vaivojensa palkaksi emäntä voi saada tyytyväisen murahduksen; ja ennen kaikkea: savotta on tullut hänelle yhä rakkaammaksi kodiksi, jossa hän ahertaa ja tuntee saavansa tyydytystä työstänsä.*³⁶¹

Työympäristö saattoi todellakin muuttua emännälle viikkojen ja kuukausien kuluessa tärkeäksi kodinomaiseksi paikaksi, jossa hän sai työskennellä itsenäisesti vaativissa oloissa. Aina näin ei kuitenkaan ollut, vaan työolosuhteet uuvuttivat emäntiä tai saivat heidät vetäytymään omiin oloihinsa.

3.2. ”Luoja armaha ku ei tarttis enneä mennä”³⁶² – hankalat olosuhteet rasitteena

Metsä- ja uittotyömailla oli töissä emäntiä, jotka eivät jaksaneet tai pärjänneet vaativissa oloissa ja työyhteisössä, vaan työ aiheutti stressiä ja uuvutti. Ulla Kinnusen ja Taru Feldtin artikkelin ”Stressi työelämässä” (2005) mukaan erilaisia työelämän stressitekijöitä ovat esimerkiksi fyysiset työolot, työtehtävien vaatimukset, rooliepäselvyys ja -ristiriita, työuralla eteneminen, traumaattiset tapahtumat, organisaatiomuutokset, työoveri- ja esimiehuhteet

³⁵⁸ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0947 13.4.2021.; Haastattelu Seija Hyvärinen 22.3.2021.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

³⁵⁹ Haastattelu Kn0230 6.3.2021, Kajaani.

³⁶⁰ Reiterä 2010, 77, 89.

³⁶¹ Juvonen 1948, 26.

³⁶² Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.

sekä työaika.³⁶³ Nämä kaikki tekijät työuralla etenemistä ja organisaatiomuutoksia lukuun ottamatta tulivat jollain tavalla ilmi myös kainuulaisten kämppä- ja uittoemäntien sekä laivakokkien kokemuksissa.³⁶⁴

Emäntien kohtaamat ongelmat saattoivat ilmetä jo ennen kuin varsinainen työ metsä- tai uittotyömaalla alkoi. Muutamassa haastattelutilanteessa työhön lähtemisen kertaaminen paljasti koettuja ongelmatilanteita: emännät olivat etukäteen miettineet osaamistaan ja pystymistään uuden työn edessä. Epäilykset kasvoivat varsinkin silloin, jos työnkuvasta tietämättömyttä tyttöä tultiin hakemaan töihin suoraan kotoa.³⁶⁵ Työnkuvan epäselvyyden aiheuttama jännitys tuli esiin jälkikäteen tehtynä pohdintana:

Oisinko minä uskaltanu lähteä jos mä oisin tienny, että kahellekymmenelle jätkälle pittää ruuat keittää ja tiskata astiat ja kaikki ja tehdä niin pitkää päivää.³⁶⁶

Eräälle ensikertalaiselle emännälle alkuun sovitun työnkuvan muuttuminen oli aiheuttanut pelkoa: hänen oli ollut puhe mennä tutulle naapurin emännälle apulaiseksi, mutta työnjohtajat olivatkin vieneet hänet suoraan syrjäiselle eräkämpälle.³⁶⁷ Toinen kämppäemäntä taas oli kokenut huolta yksinään selviytymisestä.³⁶⁸ Työhön lähtöä olisi varmasti monessa tilanteessa auttanut, mikäli emäntä olisi saanut kunnollisen perehdytyksen tai tiedon työnkuvasta. Ilmeisesti sellaista ei edes pidetty tarpeellisena, sillä työnjohtajat tuntuivat olettaneen ruoanlaiton ja siisteyden ylläpitämisen olleen itsestäänselvyys maaseudun nuorille naisille.

Varsinaista työtä lähes kaikki haastattelemani emännät kuvasivat pääosin raskaaksi.³⁶⁹ Jaksamista emännän työssä heikensi erään emännän mukaan työmäärä, joka oli työmiesten määrään suhteutettuna liian suuri tai täynnä hankalia tehtäviä.³⁷⁰ Rankoiksi töiksi kahdessa haastattelussa mainittiin esimerkiksi painavien petivaatteiden tuuletus ja tiskaaminen³⁷¹, ja myös *Kämppäemännän käsikirjassa* (1948) opastetaan jouhevaan ja järkevään astianpesuun³⁷². Emäntien työtaakkaan vaikuttivat erityisesti toisten emäntien ja työmiesten lukumäärä.

³⁶³ Kinnunen & Feldt 2005, 14.

³⁶⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³⁶⁵ Haastattelu Kyllikki Heikkinen 31.3.2021.; Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0947 13.4.2021.

³⁶⁶ Haastattelu Un0144 23.3.2021.

³⁶⁷ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

³⁶⁸ Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

³⁶⁹ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³⁷⁰ Haastattelu Eine Kyllönen 9.4.2021, Kuhmo.

³⁷¹ Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn1049 15.4.2021.

³⁷² Juvonen 1948, 7.

Eräällä kämpällä oli ollut yhteensä 70 miestä kahden emännän muonitettavana, eikä emäntien työtä vähättelevä työnjohtaja ollut suostunut palkkaamaan kolmatta kokkia. Kahden emännän harteille jäänyt työ oli lopulta vaikuttanut emäntien pysymiseen työkykyisinä ja pestissään samassa työpaikassa.³⁷³ Stressiä muutama emäntä oli kokenut ruoanlaitosta suurelle miesmäärälle, ja ongelmia oli aiheutunut esimerkiksi raaka-aineiden mittasuhteissa, ruoan määrän arvioimisessa ja sen tilaamisessa.³⁷⁴ Tehdyistä ruoasta eräs emäntä oli saanut välillä myös huonoa palautetta, mikä oli aiheuttanut pahaa mieltä.³⁷⁵

Työskentely syrjäisessä ja miesvaltaisessa paikassa vaati nuorelta emännältä sopeutumista. Metsä- ja uittotyömaat sijaitsivat kymmenienkin kilometrien päässä asutuskeskuksista, ja matkaa lähimpiin taloihin saattoi olla useita kilometrejä. Jännittävinä paikkoina eräs kämppämäntä piti maidonhakureissuja lähitaloista: syyspimeällä oli pitänyt kulkea reittejä, joilla tiedettiin liikkuneen karhuja.³⁷⁶ Suomussalmella kämpällä ollut emäntä taas kertoi varsinkin alkuaikoina havahtuneensa siihen, millaisessa työporukassa he toisen emännän kanssa työskentelivät:

*Kun joskus mulla oli semmonen tunne että herranjestas me ollaan kahdestaan täällä tommosen mieslauman keskellä.*³⁷⁷

Kämpän, uiton tai laivan olosuhteet koettiin myös hankaliksi: kaksi emäntää kertoi, että vanhalla kämpällä ei ollut sähköjä tai juoksevaa vettä, jolloin lihat ja maidot säilytettiin kylminä kaivoissa, vedet kannettiin sisälle ja likavedet ulos.³⁷⁸ Sähkölämmityksen puuttuessa emännän oma huone saattoi lämmitä esimerkiksi öljykamiinalla. Eräällä Suomussalmen kämpällä öljykamiina ei palanutkaan kunnolla, vaan huone oli talvella kylmä ja ikkunat jäässä. Kämpän isoin pomo ei olisi kunnollista lämmitystä suostunut laittamaan, vaan oli ehdottanut emännän pitävän ovea auki keittiöön, josta tämä olisi saanut lisää lämpöä. Esimiehen kainuulainen ”kyllä se pärjää”-mentaaliteetti kuitenkin joutui taipumaan, kun pikkupomo sääli nuorta emäntää ja hankki uuden kamiinan.³⁷⁹

³⁷³ Haastattelu Kn1447 19.5.2021.

³⁷⁴ Haastattelu Kn1447 19.5.2021.; Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.

³⁷⁵ Haastattelu Kn1447 19.5.2021.

³⁷⁶ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

³⁷⁷ Haastattelu Rauni Åholm 26.4.2021.

³⁷⁸ Haastattelu Kn1447 19.5.2021.; Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

³⁷⁹ Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

Laivakokin työssä haastattelemieni emäntien kokemuksiin haasteisiin vaikuttivat sääolosuhteet ja vesistöreitit saarien välissä. Kummankin laivakokin työssä jännitystä ja pelkoa aiheuttivat järvenselällä seilattaessa myrskyt ja loppukesän mittaan pimenevät yöt.³⁸⁰ Laivalla piti kokin olla erityisen varovainen, ettei tippunut märältä kannelta alas syvään veteen. Hukkumisen pelko tuli esiin toisen laivakokin haastattelussa:

*Kun meni iltasella nukkumaan niin tuntuu että pitäisi panna ovi kiinni siis lukkoon. Mutta sitten pelotti että entäs jos vene kaatuu, niin sitten mitenkä minä pääsen ja tullee joku semmonen tilanne.*³⁸¹

Emännän väsymykseen ja rasittuneeseen mielialaan kiinnittää huomiota myös *Kämppäemännän opas* (1955). Se kehottaa emäntää suorittamaan työtehtävät ”reippaana ja ryhdikkäänä”, jolloin väsymys ei saa yliotetta. Jaksamista tulisi ylläpitää riittäväillä yöunilla. Lisäksi olisi varattava päivällä ainakin yksi tunti lepoa varten, jolloin emännän olisi suositeltavaa vetäytyä lepäämään omaan huoneeseen tai lähde ulos raikkaaseen ilmaan. *Kämppäemännän opaan* mukaan liikarasittuneen emännän mielialaa ei saa millään keinolla pysymään reippaana, joten liikarasittumisen ennaltaehkäiseminen on tärkeää.³⁸² Liikarasittuminen saattoi johtaa emäntien huolimattomuuteen. Kaikkiaan puolesta tekemissäni haastatteluissa käsiteltiin emäntien tekemiä virheitä tai epäonnistumisia työssä, joista muistettiin lähinnä ”ponniin nukkumiset”³⁸³. Emännät muistivat tilanteen hieman nolona, kun joku kämpän miehistä tai asuintalon emäntä oli tullut herätteleämään nukkuvaa emäntää ja kyselemään aamuruoan perään.³⁸⁴ Tehtyjä virheitä ruoan kanssa oli jäänyt mieleen vain kahdella emännällä.³⁸⁵

Erään haastateltavan mukaan emännän piti olla ”rohkea ja reipas ihminen”³⁸⁶, jotta työssä ja vaativassa työympäristössä pärjäsi. Entä jos kämpälle, laivalle tai uittoon lähtevä nuori nainen ei ollut luonteeltaan sellainen? Haastatteluissa ei tullut kovinkaan montaa kertaa esille, etteikö työssä olisi pärjätty. Toki aihe voi olla sellainen, ettei vastaavista kokemuksista välttämättä haluttu kertoa tuntemattomalle haastattelijalle. Kokemukset liittyen huonosti työssä pärjäämiseen eivät suinkaan aina selvinneet suoraan kysymällä, vaan ne paljastuivat esimerkiksi

³⁸⁰ Haastattelu Ulla Karppinen 6.4.2021, Sotkamo.; Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.

³⁸¹ Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

³⁸² *Kämppäemännän opas* 1955, 13.

³⁸³ Ilmaisua ”ponniin nukkuminen” käytetään paikoitellen vanhan Oulun läänin alueella, ja se tarkoittaa samaa kuin ”nukkua pommiin”, eli nukkua sovitun ajan yli. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivu.

³⁸⁴ Haastattelu Kn1638 28.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

³⁸⁵ Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Un0144 23.3.2021.

³⁸⁶ Haastattelu Helli Kivioja 8.3.2021, Kontiomäki.

epävarmuuden kokemuksina, jännityksenä, stressinä ja oman luonteen kuvailuna. Haastatteluiden mukaan ainoastaan yksi emännistä lähti kesken pois työstä sairastuttuaan.³⁸⁷

Terhi Harjula pohtii syyksi kämpän tiukalle moraalipuheelle ja naista kontrolloivalle ilmapiirille työmiesten ja työnjohtajien halua päästä helpolla: kenties palkatusta ja jo tutuksi tulleesta emännästä ei haluttu luopua, sillä uuden etsiminen ja tämän tavoille oppiminen olisi ollut työlästä ja aikaa vievää.³⁸⁸ Eräessä kämppämännän haastattelussani nousi esiin pohdintaa siitä, mitä olisi tapahtunut emännälle, joka ei työhön olisi ollutkaan sopiva luonteensa puolesta:

*Ettei oo semmonen tuittupää, nehän [miehet] ois heti antanu pallautetta tai laettanneet kävelemmään.*³⁸⁹

Emännälle sopimattomia ominaisuuksia pohdittiin myös muissa haastatteluissa. Yhden emännän mukaan kysyi luonteenlujuutta pysyä jämyinä miesporukassa, minkä lisäksi hienohelmat eivät olisi työssä pärjänneet: ”jos sinne lähtöö kuule kynsiä lakkaamaan ja hepeneissä kulummaan niin tuota ei taija onnistua”.³⁹⁰ Emännän luonne vaikutti siis suurelta osin työssä ja työyhteisössä jaksamiseen, varsinkin jos miehet olivat kovasuisia ja puhuivat rivoja emännän kuullen. Henkiseen hyvinvointiin vaikuttivat negatiivisesti myös emäntien kokemat häirintätapaukset ja miesten alkoholinkäyttö.

3.3. ”Yhen kerran tuntu, että ei tuo säppi ennää piä”³⁹¹ – pelkotilanteet työmailla

Seksuaalisen häirinnän kohteena

Emännät kohtasivat kämpillä, laivoilla ja uitossa myös pelottavia kokemuksia. Eniten haastatteluissani selvisi pelon aiheuttajiksi epätoivottuja kohtaamisia sekä työnjohtajien että työmiesten puolelta.³⁹² Terhi Reiterä esittää, etteivät kämpän miesten ja naisten välit olleet aina niin ongelmattomia kuin haastatteluiden muistelujen yleisestä sävystä olisi pääteltävissä. Hänen käyttämänsä *Metsäammatit metsätalouden murroksessa* -hankkeen haastatteluaineisto tuo esiin kuvan ristiriidattomasta kämppäyhteisöstä, mutta se ei hänen mukaansa välttämättä

³⁸⁷ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

³⁸⁸ Harjula 2006, 57.

³⁸⁹ Haastattelu Leena Pyykkönen 10.2.2021, Suomussalmi.

³⁹⁰ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

³⁹¹ Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.

³⁹² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

vastaa totuutta, vaan haastattelut kämppäemännät ovat voineet vastata emäntien seksuaalimoraalia ja metsätyömiesten naisia kohtaan osoittamaa reiluutta kyseenalaistaneeseen diskurssiin todistamalla sitä vastaan.³⁹³ Tuula Peltola esittää kuitenkin pro gradu -tutkielmassaan vastaväitteen haastatteluaineiston ristiriidattomalle kämppäyhteisölle: kämppäemäntien ja kämpän miesten vuorovaikutussuhteet olivat monisyisiä sekä täynnä vuoropuhelua ”eri tahojen asettamien ideaalien ja kämppäyhteisön todellisuuden kanssa”.³⁹⁴ Vaikka Reiterän käyttämä aineisto ei paljastakaan ristiriitoja, hänen mukaansa kämppäelämän varjopuoliin liittyvät asiat ovat silti tärkeitä nostaa esille, jotta tuodaan näkyväksi piilotettua ja vaiettua.³⁹⁵ Piilotettua ja vaiettua on voinut olla esimerkiksi metsä- ja uittotyömailla koettu seksuaalinen häirintä.

Ensimmäinen laaja tutkimus Suomessa naisten ja miesten välisistä suhteista ja seksuaalisesta häirinnästä työpaikalla tehtiin vasta 1960-luvulla, ja 2010-luvun lopun #metoo-liike synnytti paljon uutta tutkimusta seksuaalisesta häirinnästä työpaikalla.³⁹⁶ Ei kuitenkaan ole olemassa tarkkaa tietoa siitä, miten yleistä juuri emäntien kokema seksuaalinen ahdistelu tai sen yritykset olivat metsä- ja uittotyömailla. Aiemmissä kämppäemäntiä käsittelevissä tutkimuksissa ja haastatteluissa seksuaaliseen ahdisteluun viittaavia tarinoita on tullut ilmi vähän tai ei ollenkaan.³⁹⁷ Tuula Peltola ei käsittele tutkimuksessaan lainkaan seksuaalista häirintää, mutta nostaa esille emäntiin kohdistuneen seksuaalissävytteisen sanallisen kiusanteon.³⁹⁸ Uiton historiaa tutkineen Pakkanen mukaan hinaajien ja varppilaivojen pienet tilat ja vähäinen väkimäärä estivät sukupuolisen häirinnän³⁹⁹, mikä ei ole mielestäni ainoa totuus asianlaidasta. Seksuaalista häirintää koettiin Kainuussa metsä- ja uittotyömailla, mutta sen yleisyyttä ei voida tietää tarkasti. Vaikka niitä tulikin haastatteluissani ilmi kymmenen tapausta⁴⁰⁰, on häirintä voitu kokea kipeänä muistona tai liian henkilökohtaisena asiana, jota ei haluttu kertoa tuntemattomalle haastattelijalle. Toisaalta ajallinen välimatka tapahtumiin, haastattelun mahdollinen anonymisuus tai se, etteivät ahdistelutapausten toiset osapuolet ole enää elossa,

³⁹³ Reiterä 2010, 74, 120.

³⁹⁴ Peltola 2009, 111.

³⁹⁵ Reiterä 2010, 95.

³⁹⁶ Pyykönen & Pyykönen 2019, 28.

³⁹⁷ Snellman 2005, 143.; Reiterä 2010, 120.

³⁹⁸ Peltola 2009, 116.

³⁹⁹ Pakkanen 2015, 964.

⁴⁰⁰ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

olivat voineet rohkaista emäntiä kertomaan omista kokemuksistaan kysyttäessä. Muisti on aina valikoivaa ja arvosisältöistä⁴⁰¹, joten negatiivisia kokemuksia on myös voitu unohtaa.

Suhtautuminen seksuaaliseen häirintään työpaikalla tai ylipäätään koko termin määrittely on muuttunut paljon yhteiskunnassa vuosikymmenten aikana. Se, mikä on seksuaalista häirintää, on myös hyvin subjektiivinen ja tunteita herättävä kokemus.⁴⁰² Haastattelutilanteissa en kysynyt suoraan, käytiinkö emäntään käsiksi tai kokiko tämä ahdistelua, vaan vastaukset tulivat ilmi esimerkiksi kysymysten ”Pakkautuivatko miehet emännän viereen?”, ”Oliko työpaikalla omaa rauhaa ja yksityisyyttä?” tai ”Oliko työpaikalla pelottavia tilanteita?” kautta. Eräs haastateltava ei pitänyt kourimista tai ”takamukselle läpsyttelyä” mitenkään ahdistavana tai seksuaalisena häirintänä, vaan leikkinä ja aikaan kuuluneena normina.⁴⁰³ Toki näin on voinut myös olla, mikäli tilanne on ollut selvä kummallekin osapuolelle. Kaisa Kauppinen kirjoittaman teoksen *Flirtti, häirintä, jännite. Seksuaalinen ahdistelu työpaikalla* (2001) mukaan kaikki seksuaalisväritteinen viestintä ja käyttäytyminen työpaikalla ei ole aina häirintää, vaan se voi olla myös kummankin osapuolen hyväksymää flirttiä, ihastumista tai rakastumista.⁴⁰⁴ Rajanveto eri tilanteissa ei ole kuitenkaan välttämättä ollut aina selvää kummallekin osapuolelle.

Emäntien kokemukset pelottavista, ahdistavista tai häiritsevistä tilanteista olivat tapahtuneet enimmäkseen kämpillä, mutta huonoja kokemuksia esiintyi haastatteluideni mukaan myös uittotyömailla. Käsittelen ensin esimiesten taholta tulleita ahdistelutapauksia ja tilanteita, jotka emännät nostivat esiin haastatteluissa ikävinä tai pelottavina muistoina. Ikävät tilanteet esimiesten kanssa liittyivät haastateltavien mukaan yleensä siihen, kun esimies oli tullut varsinkin kämpillä käpälöimään nuorta emäntää.⁴⁰⁵ Elina Haavio-Mannilan teoksen *Työpaikan rakkaussuhteet* (1988) mukaan esimiesten korkeampi asema työorganisaatiossa saattaa merkitä sitä, että he käyttävät seksuaalisuutta, sukupuolista häirintää ja vitsailua rutiininomaisesti auktoriteettinsa säilyttämiseen suhteessa naisalaiseen.⁴⁰⁶ Myöskin Minea ja Mikko Pyykösen teoksen *Seksuaalinen häirintä työpaikalla* (2019) mukaan seksuaalisen häirinnän yleisimpänä

⁴⁰¹ Peltonen 2003, 10.

⁴⁰² Pyykönen & Pyykönen 2019, 6.

⁴⁰³ Haastattelu KUn0243 17.6.2021.

⁴⁰⁴ Kauppinen 2001, 11.

⁴⁰⁵ Maarja Haikolan tekemät haastattelut.

⁴⁰⁶ Haavio-Mannila 1988, 31.

motiivina on vallankäyttö, jonka lisäksi muina syinä on tutkimuksissa esitetty esimerkiksi työpaikan seksuaalisviritteistä ja sallivaa ilmapiiriä, epäsymmetristä ihastumista ja ymmärtämättömyyttä omasta toiminnasta.⁴⁰⁷

Myös Hannele Varsa nostaa artikkelissaan ”Sukupuolisen häirinnän ja ahdistelun prosessi” (1996) vallankäytön yhden tutkimusorientaation esittämäksi motiiviksi. Häirinnässä ei ole Varsan mukaan aina kyse seksuaalisen hyödyn tavoittelemisesta, vaan sen sijaan ylivallan osoittamisesta.⁴⁰⁸ Mielestäni tämä näkyi haastatteluissa ilmi tulleissa häirintätilanteissa, joissa sekä työmiehet että esimiehet ”pakkautuivat emäntien luokse”. Kämpillä tapahtuneet ahdistelutilanteet olivat haastatteluiden mukaan toisinaan sellaisia, että eräänkin emännän piti paeta paikalta ja hakea turvaa muualta: esimies oli tullut yöllä rynkyttämään emännän huoneen ovea, jolloin emäntä oli pelännyt säpin pettävän. Hän oli joutunut hyppäämään ikkunasta ulos ja juoksemaan ulkona makaavien humalaisten miesten yli aittaun, jossa pääemäntä oli ollut nukkumassa poikaystävänsä kanssa.⁴⁰⁹ On kiinnostavaa pohtia, miten emännät pystyivät suhtautumaan esimiehiinsä häirintätapausten jälkeen. Millainen kynnyks tapauksesta oli kertoa tai edes lähteä pois työpaikasta, josta saatu palkka oli erittäin tärkeä emännän perheelle tai omia opiskeluhaaveita ajatellen? Työturvallisuuslakien ja häirintätapaukset paljastavan ilmapiirin puuttuessa tapauksista saattoi emäntien olla helpompi vaieta kuin viedä niitä eteenpäin perheenjäsenten tai työnjohtajia korkeampien henkilöiden tiedoksi.

Metsä- ja uittotyömailla seksuaalinen häirintä sai paikoitellen fyysisiä muotoja, ja nämä tilanteet liittyivät pääasiassa metsä- ja uittotyömiesten kohtaamisiin emäntien kanssa.⁴¹⁰ Työmiehet yrittivät päästä käsiksi emäntiin tai loukkasivat fyysistä koskemattomuutta tarttumalla esimerkiksi kiinni emännän rinnoista. Eräessä tapauksessa muut miehet ympärillä olivat vain nauraneet tilanteelle ja nuoren miehen epäonnistelle yritykselle äkäisen emännän pistettyä tälle vastaan.⁴¹¹ Useimmiten vanhempien työmiesten reaktiona oli ollut nauru emännän puolustauduttua ja selvittyä tilanteesta. Ristijärvellä kämppämäntä oli yöllä vessareissullaan joutunut juoksemaan kämppää ympäri pakoon ”ukonkõrilästä”, kun tämä oli yrittänyt saada emännän kiinni. Jälleen muiden miesten suhtautuminen emännän ahdinkoon oli ollut

⁴⁰⁷ Pyykönen & Pyykönen 2019, 39, 43.

⁴⁰⁸ Varsa 1998, 125–126.

⁴⁰⁹ Haastattelu Tyyne Korhonen 2.3.2021.

⁴¹⁰ Maarja Haikolan tekemät haastattelut.

⁴¹¹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

nauru.⁴¹² Miesten kiusanteko ja jonkun naurunalaiseksi saattaminen eivät kuitenkaan aina kohdistuneet suoraan emäntään, vaan esimerkiksi johonkuhun toiseen työmieheen emännän kustannuksella. Eräs emäntä koki vastaavan tilanteen kuitenkin henkilökohtaisesti pelottavana, mikä oli jäänyt painamaan mieltä pitkäksi aikaa.⁴¹³

Hannele Varsan mukaan työpaikoilla seksuaalisuus on usein piilotettua, mutta siellä voi olla tiettyjä tiloja ja tilanteita, joihin voidaan liittää seksuaalisuutta.⁴¹⁴ Tällaisia tiloja ja tilanteita metsä- ja uittotyömailla syntyi haastatteluiden mukaan esimerkiksi emännän omassa kamarissa tai tämän ollessa saunalla. Juuri koskaan häiritseviä tilanteita ei tapahtunut varsinaisen työpäivän aikana, jolloin miehet olivat metsässä tai uittopuron varrella, vaan ne sijoituivat ilta- tai yöaikaan sekä vapaa-ajalle. Useimmiten emännät kertoivat saaneensa katseita ja kohdanneensa epätoivottuja tirkistely-yrityksiä.⁴¹⁵ Uitossa muutama mies oli yöllä yrittänyt kiivetä lautaseinää pitkin katsomaan ylhäällä olevasta raosta emännän puolelle, mutta tämä oli hellahalolla lyönyt miesten sormille.⁴¹⁶ Tilanteet olivat siis sellaisia, joissa emännät olivat jollain tavalla haavoittuvasessa asemassa tai omassa yksityiseksi mielletyissä tilassa. Yleisissä tiloissa tapahtuneiden ahdistelutapauksien jälkeen emännät mielsivät turvallisiksi paikoiksi omat huoneensa, joiden ovet sai säpillä lukittua⁴¹⁷.

Haastatteluissa ei tullut ilmi koskettelua ja huoneeseen pyrkimistä pidemmälle edenneitä ahdistelutilanteita, mikä ei kuitenkaan kerro totuutta siitä, tapahtuiko niitä silti. *Kämppäemännän käsikirjassa* (1948) Lea Juvonen ohjeistaa kämppäemäntiä kunnioitusta herättävään käyttäytymiseen:

*Helposti nimittäin voit joutua myös heidän pilkkansa, halveksumisensa ja erilaisen vihjaustensa kohteeksi. Tiedät, mistä tämä voi johtua.*⁴¹⁸

Sitaatin viimeisestä virkkeestä voi päätellä, että pilkka, halveksunta ja vihjaukset olisivat olleet yleisesti tuttuja kämppäemännille. Teoksessa ei mainita ahdistelua tai häirintää kämpän miesten taholta tai anneta neuvoja vastaavien tilanteiden varalle. Kämpän ja pukeutumisen siisteyden korostamisen kohdalla kuitenkin nostetaan esiin tärkeintä olevan, että ”vaatteesi ovat

⁴¹² Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.

⁴¹³ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴¹⁴ Varsa 1996, 128.

⁴¹⁵ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴¹⁶ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

⁴¹⁷ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴¹⁸ Juvonen 1948, 37.

siistit ja Sinä itse olet *puhdas*⁴¹⁹. Tekstissä ei käy ilmi, kenelle tekstissä painotettu puhtaus on tärkeintä – työyhteisölle, emännälle itselleen vai yleisesti yhteiskunnalle? Uskon, että sitaatin kursiivilla Juvonen vihjaa kämppämännän moraaliseen ja seksuaaliseen puhtauteen, ettei emäntä vain ryhtyisi omaa mainettaan pilaamaan arveluttavalla käytöksellä.

Viinanpiruja ja kummituksia paossa

Pelkotilanteita varsinkin kämpillä aiheutti häiritsevän käyttäytymisen lisäksi miesten alkoholin käyttö, joka oli paikoitellen ongelma erityisesti tilipäivänä. Tällöin erään kämpän emännät laittoivat ovet säppiin, etteivät kaupungista viinaa hakeneet ja kämpällä humalassa olleet miehet tulleet emäntien puolelle vaan saivat olla humalassa ja riidellä keskenään kämpän puolella.⁴²⁰ Eräällä kämpällä emännät olivat pönkittäneet ovet ja ikkunat ja valvoneet odotellen hiilihankojen kanssa viinan hausta tulleita miehiä.⁴²¹ Haastatteluissa toistui se, että emännät olivat olleet peloissaan lukittujen ovien takana miesten juopotellessa.⁴²² Alkoholia miehet saivat haastattelujen mukaan hakemalla kaupungista ja kirkonkylästä tai keittämällä itse kiljua, vaikka tämä oli erään emännän mukaan kämpillä kiellettyä.⁴²³ Alkoholia miehet käyttivät myös talvisavotan loppumisen aikaan keväällä ”kanginpesijäisissä”.⁴²⁴ Viinan käyttö oli aiheellinen huoli kämppien lisäksi laivoilla: siitä oli seurannut Kainuun vesillä hukkumisia ja laivan ajautumisia penkkaan.⁴²⁵ Haastatteluiden mukaan ongelmia alkoholinkäytön kanssa ei esiintynyt uittotyömailla⁴²⁶; kenties syynä oli uiton liikkuva sekä jatkuvaa työntekoa ja valppautta edellyttänyt luonne.

Alkoholin käytöllä oli vaarana aiheuttaa myös tulipaloja. Eräs kämppämäntä oli säilyttänyt omassa varastossaan siivousta varten tenttua eli kotitalouskäyttöön tarkoitettua denaturoitua spriitä⁴²⁷. Hänen poissa ollessaan työmiehet olivat kuitenkin käyneet hakemassa aineen

⁴¹⁹ Juvonen 1948, 38.

⁴²⁰ Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kn0434 23.3.2021.

⁴²¹ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

⁴²² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴²³ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴²⁴ Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

⁴²⁵ Pakkanen 2010, 967.

⁴²⁶ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴²⁷ Tenttu eli tenu on arkikielinen ilmaisu denaturoidulle spriille, joka on väkiviinaa. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut.

ja ryhtyneet keittämään siitä myrkyä pois, jotta siitä olisi tullut juotavaksi kelpaavaa alkoholia. Emännän palatessa miehet olivat sammuttaneet keittimen, jolloin paloherkkää ainetta oli räiskynyt ympäriinsä.

Sillon minä olin vihasena. Koko mökin oisivat vaikka polttaneet oikein pahasti ja sitä levitä. Vaan olivat saaneet sammutettua jäläkensä. Minä sanon että nyt oli viimeinen kerta, että minun varastolle että mee kyllä. Toinen ikkunasta kahtoo millon minä tulen ja ne tiesi sen että minä oon siitä vihanen, että hyö on sen minun vehkeen löytäneet siitä minun huoneesta sen tenttunsa. Ja sitten kun ne sammuttamaan rupeneet äkkiä et nyt se tuloo, niin se räiskähtännä pitkin pöytiä ja lattijaa. Ilmitulet ollu siellä. Kai ne on ne saanu sammutettua että ei palanna koko huusholli.⁴²⁸

Kuvaukset miesten alkoholinkäytöstä olivat verrattain rauhallisia Kainuun kämpillä haastateltavien työssäoloajankohtana, mutta Suomussalmella työskennellyt emäntä kuvaili alkoholikulttuurin olleen aiemmin erilaista ja siivottomampaa.⁴²⁹ Tähän vaikuttivat varmasti sodan muistot: alkoholin käytön määrä lisääntyi Suomessa useiden miesten käsitellessä sen avulla sotatraumojaan. Jenni Kirveen artikkelin ”Elämä omiin käsiin. Traumoista selviytymiseen” (2015) mukaan alkoholin lisäksi traumaattisen tapahtuman oireita, kuten stressiä, lievitettiin maanisella työnteolla.⁴³⁰ Haastatteluissani ei tullut ilmi, että itse emännät olisivat miesten alkoholinkäyttöön puuttuneet. Eräs kämppäemäntä kertoi, että hän ei halunnut ryhtyä työnohtajalle asiasta juoruilemaan, sillä kyseessä oli kuitenkin ollut miesten oma vapaa-aika.⁴³¹ Haluttomuuteen kertoa alkoholinkäytöstä eteenpäin saattoivat vaikuttaa myös puuttuva uskallus ja pelko siitä, että miehet olisivat kääntyneet emäntää vastaan tämän ”juoruilua” työnohtajille kämpän sisäisistä asioista. Tilanne olisi varmasti ollut erityisen hankala, mikäli työnohtaja ei olisikaan puuttunut tilanteeseen ja emännän osuus valituksista olisi tullut ilmi.

Rauhattomuutta kämpille toivat toisinaan myös kulkumiehet, joiden määrä kuitenkin vähenyi Kainuussa viimeistään 1960-luvulle tultaessa.⁴³² Tuolloin paikoista toiseen liikkuville kulkumiehille tärkeät kämppäverkostot harventuivat, ja tilapäiset työmiehet alkoivat muuttua vakituisessa työsuhteessa oleviksi metsureiksi.⁴³³ Muutosta kommentoi kämppäemäntä, joka oli ollut emäntänä usealla kämpällä ja kokenut itse metsätyömaiden siistiytymisen:

⁴²⁸ Haastattelu Kn0947 13.4.2021.

⁴²⁹ Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

⁴³⁰ Kirves 2015, 258–259.

⁴³¹ Haastattelu Sirkka Junntila 18.3.2021.

⁴³² Salo 1989, 66.

⁴³³ Wilmi 2003, 356–357.

Eihän sitä semmosta enää ollu silloin kun mitä oli silloin sottiin jälkehen heti ollu. Kyllähän se oli ihan rauhallista ja semmosia tavallisia talonmiehiä, että eihän siellä mittään niitä kulukumiehiä enää ollu niinku ennen ollu ja kaikki tämä siistiähän se oli eikä mittään niinku ennen juopottelut ja semmoiset. Eihän semmoisia saanu enää olla.⁴³⁴

Alkoholi, kulkumiehet ja yleinen siivottomuus kuuluivat siis ”vanhaan kämppäelämään”, joka koki muutoksen yhteiskunnan muuttuessa. Haastatteluissani ilmi tulleiden ahdistelutapauksien ajankohdissa eivät kuitenkaan painotu sota-ajan läheisyys ja vanhan kämppäelämän loppuminen 1960-luvulla, vaan ne sijoittuivat ajallisesti 1950-luvulta 1970-luvulle.⁴³⁵

Jännitystä joillekin kämppäemännille aiheutti itsessään vanha syrjässä oleva kämppä ja siellä oleminen. Muutama kämppäemäntä joutui menemään yksinään etukäteen kämppälle, ennen kuin sinne tulivat työmiehet seuraavana aamuna. Kokemukset ensimmäisestä yöstä vaihtelivat: haastattelussa muisteltiin, ettei sitä pelkuri auttanut olla ensimmäisen vaikean paikan edessä, mutta toisaalla yksinäinen yö oli vietetty peläten.⁴³⁶ Yksinolo oli pelottanut emäntiä myös työaikana esimerkiksi silloin, kun emäntää lukuun ottamatta tyhjälle kämppälle oli yllättäen tullut tälle tuntemattomia henkilöitä.⁴³⁷

Myös puheet kummituksista ja kokemukset ylikuonnollisista asioista saivat aikaan jännitystä. Erään kämppäemännän mukaan Hyrynsalmella vanhalla kämppällä kopisivat askeleet, ja yöllä ikkunaan oli kuulunut kuin siihen olisi lumipalloja heitetty, mutta tarkistaessa lumi oli ollut ulkona koskematon. Tapahtumien myötä kämppällä oleminen alkoi pelottamaan emäntää, mikäli hän joutui jäämään sinne yksin vähäksikään aikaa: kämppää ja sen tunnelmaa hän kuvaili kolkoksi. Aiemmin kämppäukkona kyseisellä kämppällä ollut mies oli emännän mukaan sanonut, ettei kenenkään pitäisi sinne pyhäajaksi jäädä yksin. Samalla kämppällä ulkona kulkiessaan emännät olivat joutuneet hyppäämään tieltä syrjään, kun kuskiton pimeänä rymistänyt auto oli melkein ajanut heidän päälleen. Emännän mukaan puhuttiin, että kämppä oli rakennettu ennen seuduilla liikkuneen sahanpohjaajan reitin varrelle ja tämä olisi aikoinaan tapettu rahojensa tähden. Samoja kokemuksia kummituksesta tai tyhjistä autosta oli kämpän metsätyömiehilläkin, joten nämä ymmärsivät emäntien pelkoa, eivätkä pilkanneet.⁴³⁸

⁴³⁴ Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

⁴³⁵ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴³⁶ Haastattelu Seija Hyvärinen 22.3.2021.; Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

⁴³⁷ Haastattelu Irja Juntunen 13.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.

⁴³⁸ Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kn0840 25.4.2021.

Omakohtaisten kummituskokemusten lisäksi kämpillä kerrottiin emännille pelottelutarkoituksessa erilaisia tarinoita, kuten esimerkiksi kämpän lähelle aikanaan haudatuista sissisotilaista.⁴³⁹ Eräällä hyrynsalmelaisella kämpällä emäntä oli jäänyt kahdestaan tuntemattoman miehen kanssa, ja tämä oli pelotellut ulkoa kuuluvan oksanrapinan olleen piru, joka oli tullut paikalle repussa olevan mustan Raamatun takia.⁴⁴⁰ Ahdistavat tarinat ja tilanteet vaikuttivat kahteen haastateltavaan negatiivisesti: kiusantekojen jälkeen erästä kämppämäntää oli pelottanut olla kämpällä⁴⁴¹, eikä toinen kämppämäntä ei halunnut olla missään tekemisissä ”vanhojenpoikien” kanssa⁴⁴².

3.4. ”Se oli siinä ensimmäisestä katseesta”⁴⁴³ – rakkaus ei katsonut kämpän sääntöjä

Huolimatta kämppälaista ja työmaalla vallinneesta moraalikurista rakkautta ei voinut välttää metsätyöyhteisöissä, kun nuoria ja naimattomia laitettiin samoihin ahtaisiin tiloihin pitkäksi aikaa. Haastateltavistani kaikkiaan kaksitoista emäntää eli noin neljäsosa haastateltavista tapasi tulevan aviopuolionsa kämpällä. Uitosta tai laivalta ei kukaan haastateltavistani ollut löytänyt elämänkumppania. Ainoastaan yksi jo ennestään naimisissa ollut aviopari oli yhdessä samalla kämpällä, samoin kuin yksi kihlapari.⁴⁴⁴ Avioliittoja emäntien ja metsätyömiesten tai -johtajien kanssa esiintyy myös muissa tutkimuksissa: esimerkiksi Tuula Peltolan 14 kämppämäntää kattavasta aineistosta kaikkiaan viisi emäntää avioituivat metsätyömiehen tai -johtajan kanssa.⁴⁴⁵ Terhi Reiterän käyttämän aineiston 33 kämppämännästä yli puolet tapasi tulevan puolionsa Pohjois-Suomen metsätyömaalla.⁴⁴⁶ Kuitenkin tarkkaa määrää työmailla syntyneistä romansseista tai avioliittoon johtaneista seurustelusuhteista on hankala esittää aiempien tutkimusten ja haastatteluaineiston pohjalta. Reiterä toteaaakin, että hänen käyttämänsä *Metsäammatit metsätalouden murroksessa* -tutkimushankkeen keruuaineisto voi vääristää ”kämppäromanssien” määrää ja yleisyyttä, mikäli haastateltaviksi on valikoitunut metsälalla työskennelleiden miesten puolisoita.⁴⁴⁷

⁴³⁹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

⁴⁴⁰ Haastattelu Elsa Moilanen 10.4.2021, Hyrynsalmi.

⁴⁴¹ Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.

⁴⁴² Haastattelu Mirja Rusanen 8.4.2021, Kajaani.

⁴⁴³ Haastattelu Maija Oinonen 24.3.2021.

⁴⁴⁴ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴⁴⁵ Peltola 2009, 120, 127–128.

⁴⁴⁶ Reiterä 2010, 68.

⁴⁴⁷ Reiterä 2010, 68.

Tutkimukseni aikarajauksen alkupuolella 1950- ja 1960-luvuilla yhteiskunnan suhtautuminen tiukkaan siveellisyyteen ja seksuaalisuuteen alkoi taittua. Esiin nousivat vallitsevien sukupuoliroolien ja seksuaalikäsitysten kyseenalaistaminen sekä miehiin, naisiin ja parisuhteisiin liittyvien perusasenteiden modernisoituminen.⁴⁴⁸ Muutos näkyi myös maskuliinisella metsäalalla, joka koki murroksen 1970-luvulla sukupuoliroolien murtuessa.⁴⁴⁹ Vapaamielisempi ajattelu rakkauteen ja sukupuolisuhteisiin eivät kuitenkaan haastatteluideni mukaan näkyneet juuri metsä- ja uittotyömailla Kainuun perukoilla, jossa vanhat käytösnormit säilyivät tiukassa. Pohjois-Suomen kämpillä suhtautuminen sukupuolisuhteisiin sai ennen sotia hyvin poikkeavia muotoja varsinkin Kainuun tutkimustuloksiin nähden. Hanna Snellmanin mukaan Pohjois-Suomen kämpillä metsätyömiesten luona kävi maksullisia naisia, joille savotassa ominaista oli joukkomakaaminen. Itse kämppäemännät eivät kuitenkaan ryhtyneet siellä sukupuolisuhteisiin työmiesten kanssa. Syyksi tähän Snellman toteaa emännän työpäivän olleen niin pitkä ja raskas, ettei tällä olisi ollut yksinkertaisesti energiaa ja aikaa prostituutioon.⁴⁵⁰

Seurustelusuhteet olivat metsätyöyhteisöissä kiellettyjä, ja ne kiellettiin kämpillä voimassa olleessa kirjoittamattomassa kämppälaissa. Sen mukaan emäntään ei saanut koskea, eikä esimerkiksi keittiössä saanut emäntien kanssa viettää aikaa.⁴⁵¹ Suomussalmelaisen kämppäemännän mukaan kaikki kämpälle tulleet ulkopaikkakuntalaiset miehet eivät kuitenkaan tienneet laista.⁴⁵² Vaikka kämppälaki olikin yleisesti tunnettu ympäri Kainuuta, sen noudattaminen vaihteli eri paikoissa. Joillakin kämpillä oli lupa ulkopuolisen sulhasen jutella keittiössä emännän kanssa, mutta vastaavasti muualla ei edes samalla kämpällä ollut seurustelukumppani saanut jutella keittiössä emännän kanssa.⁴⁵³ Kämppälaki oli sotkamolaisen laivakokin haastattelun mukaan voimassa myös laivoilla.⁴⁵⁴

Mikäli emännälle syntyi samalla työmaalla olevan kanssa romanssi tai rakkaussuhde, eivät ne yleisesti olleet kovin julkisia. Matti Salon mukaan kämppäromanssin syttyessä riiaaminen tapahtui yleensä jossain muualla kuin kämpällä.⁴⁵⁵ Haastattelemani emännät kuvailivat, kuinka

⁴⁴⁸ Kolbe 2019, 146–147.

⁴⁴⁹ Suopajärvi 2009, 147.

⁴⁵⁰ Snellman 1996, 174–196.

⁴⁵¹ Maasola 1996, 30.; Salo 1989, 40, 64, 141.

⁴⁵² Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.

⁴⁵³ Haastattelu Maija-Liisa Kela 12.3.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kn0750 7.4.2021.

⁴⁵⁴ Haastattelu Ulla Karppinen 6.3.2021, Sotkamo.

⁴⁵⁵ Salo 1989, 65–66.

työyhteisöstä löytyneen tuoreen rakkauden kanssa vietettiin aikaa vapaina viikonloppuina, ja kämpillä toisen seurassa oltiin hieman ”varkaiten”. Tiedossa emännillä oli, että työpaikkasuhteet olivat kiellettyjä, mutta ”eipä siinä keretty kieltotauluja kuunnella”⁴⁵⁶. Yhteistä aikaa seurustelukumppanin kanssa oli työmailla vähän, sillä työt täyttivät päivät ja väsyttivät iltaisin. Toisen kanssa ei myöskään saanut viettää yhdessä yötä kämpällä, vaikka yhden haastattelun mukaan toinen emäntä ja tämän mies nukkuivatkin yönsä yhdessä samassa sängyssä. Kuhmossa työskennelleen kämppäemännän mukaan yöt oli kuitenkin vain nukkuttava, että kukin jaksoi aamulla nousta töihinsä.⁴⁵⁷

Erään kämppäemännän mukaan julkista seurustelusta tuli vasta sitten, kun jompikumpi lähti kämpältä pois.⁴⁵⁸ Luultavasti ilmapiiri seurustelulle oli vapaampaa tiiviin työyhteisön ja rajoittavan kämppälain ulkopuolella. Kuhmolaisen emännän haastattelussa tuli myös ilmi, että emännillä itsellään saattoivat olla tiukat sävelet sen suhteen, ettei kämppäaikana kenenkään työmiehen kanssa voinut ruveta seurustelemaan.

*Oliko siellä [tansseissa] yksi näitä nuorie kavereita niin se tanssitti mua ja sittä kitisi mulle siinä vähän jotta ”no kun sinä et ala minun kans” ja näin, niin minä sitten ”minä en ala, minä en ala niin kauan kun se sinä oot kämpällä ja minä oon kämpällä. Jotta palataan asiaan sitten kun minä oon kämpältä pois ja sinä oot kämpältä pois.” Sehän aiheuttaa eripurraa kuule miesjoukossa jos yksi alakaa kulukea emännä luona kuule.*⁴⁵⁹

Osa työmailla koetuista ihastuksista jäi miesten puolelta yksipuoliksi. Näistä tultiin kertomaan emännälle haastattelujen mukaan erittäin harvoin ja tunnususta saattoi tulla esimerkiksi työn loppuvaiheissa iäkkäämmän työmiehen ollessa humalassa. Tämä oli paljastanut emännälle ajatelleensa jo avioeroa, kun oli ollut tähän niin ihastunut.⁴⁶⁰ Ihastuksista saattoivat erään kämppäemännän mukaan kieliä myös miesten tuleminen auttamaan esimerkiksi perunoiden kuorinnassa.⁴⁶¹ Huomionosoituksena työmieheltä eräs emäntä oli saanut lahjaksi helminauhahan, puuterirasian ja rintaneulan, jotka hän oli pistänyt piiloon. Piilottaminen saattoi kertoa lahjojen epätoivottavuudesta tai siitä, ettei emäntä pitänyt saamaansa huomiota itselleen mielekkäänä. Muutamat emännät saivat aineellisten lahjojen lisäksi myös runoja sekä kutsuja

⁴⁵⁶ Haastattelu Maija Oinonen 24.3.2021.

⁴⁵⁷ Haastattelu Kn1447 19.5.2021.; Haastattelu Hilja Mikkonen 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0750 7.4.2021.

⁴⁵⁸ Haastattelu Kn1447 19.5.2021.

⁴⁵⁹ Haastattelu Anja Heikkinen 15.6.2021, Kuhmo.

⁴⁶⁰ Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴⁶¹ Haastattelu Sirkka Junntila 18.3.2021.

tansseihin ja ajeluille.⁴⁶² Positiivinen huomio oli usein leikinlaskua ja vitsailua, kun työmiehet olivat paikoin innokkaita puhemiehiä itselleen tai toisilleen: hyrynsalmelainen kämpppäemäntä kertoi saaneensa melkein jokaiselta kämppän miehiltä kosinnan.⁴⁶³ Kämpillä työskennelleet perheelliset miehet yrittivät myös houkutella kämpppäemäntää vaimoksi omille pojilleen tai sitten työmiehet uhkasivat nostaa kämpppäemännän puunipun päälle ja viedä tämän emännäksi kotiinsa.⁴⁶⁴

Yksipuolisista ihastuksista metsätyöyhteisöissä saattoivat kertoa lahjojen sekä erilaisten kutsujen ja ehdotusten lisäksi ne harvat lempinimet, joita työmiehet antoivat emännille. Ymmärsin kuitenkin emäntien kokeneen lempinimet positiivisena huomiona, joka ei ollut heidän mielestään häiritsevää. Haastatteluideni mukaan erästä kämpppäemäntää kutsuttiin Savotan Sanniksi, ja laivakokkia Kauniiksi Veeraksi.⁴⁶⁵ Nimet liittyivät kahteen Suomen Filmiteollisuuden musiikkielokuvaan, Thure Bahnen ohjaamaan tukkilaiselokuvaan *On lautalla pienoinen kahvila* (1952, Suomi) ja Ville Salmisen ohjaamaan historialliseen elokuvaan *Kaunis Veera eli Ballaadi Saimaalta* (1950, Suomi). Musiikkipainotteisten elokuvien keskiössä ovat uittotyömaa kahvilalauttoineen sekä tukkeja vetävä tervahöyry Prinsessa Armada, joilla työmiehille kahvia keittävät idyllisessä tukkilaisromantiikassa kaupunkilaistyttö Sanni sekä Saimaan aalloilla romanityttö Veera.⁴⁶⁶ Populaarikulttuuri ja iskelmät ovat luoneet idyllistä ja myös romantisoitua kuvaa metsätyöstä, ja niistä tuttuja nimiä poimittiin käyttöön emännille.

Muita haastatteluissa ilmi tulleita lempinimiä emännille olivat ”meidän kukkaset” tai ”keittiön enkelit”.⁴⁶⁷ Monikkomuodot kertovat lempinimien ja huomion olevan osoitettuja kaikille emännille, eikä se tällöin kohdistunut silmiinpistävästi vain yhteen tiettyyn emäntään. Monikkomuodon käyttö voi osoittaa myös työmiesten pitäneen emäntiä ”yhteisenä omaisuutena”, johon kenelläkään ei ollut tai saanut kämppälain perusteella ollakaan omivaa suhdetta. Tällainen asenne tulee ilmi myös elokuvassa *Kaunis Veera eli Ballaadi Saimaalta*, jossa laivan miehistölle elokuvaan äänensä lainannut Kipparikvartetti laulaa kokiksi saapuvalle Veeralle:

⁴⁶² Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

⁴⁶³ Haastattelu Taimi Turunen 8.3.2021.

⁴⁶⁴ Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Kaija Tervonen 6.5.2021, Paltamo.

⁴⁶⁵ Haastattelu Vappu Pulkkinen 14.4.2021.; Haastattelu Ritva Thessler 13.4.2021.

⁴⁶⁶ Kansallisen audiovisuaalisen instituutin Elonet-tietokannan verkkosivut.

⁴⁶⁷ Haastattelu Vappu Pulkkinen 14.4.2021.; Haastattelu Ritva Thessler 9.4.2021, Kuhmo.; Haastattelu Kn0340 12.3.2021, Suomussalmi.

”Meille oot morsian yhteinen”.⁴⁶⁸ Huomiota jotkut emännät saivat lempinimien lisäksi ulkoonäöstä. Suomussalmelaisella kämpällä työmiehet olivat kehuneet emäntiä näteiksi, ja haastattelavan mukaan ”me [emännät] punastuttiin kumpikin aina”⁴⁶⁹.

Muut työmiehet eivät kaikkialla katsoneet hyvällä, jos joku saman kämpän työmiehistä ryhtyi emännän kanssa seurustelemaan.

- *Miten ne muut miehet suhtautu jos siellä tämmönen romanssi sytty?*
- *Ka. [naurua] Eihän ne tietysti niin kuulusi. Ka niin, eihän ne tietysti oikeen hyveä siitäkään tykännä, kun ka niin siinä se mäni vaen. Niin, kyllä minä tiian sen kämppyhteisön jotta eihän se oikeen se seurustelu kuulu [sinne]. Eipähän sen kummempaa ou, hän [ei siellä kämpällä] monta yötä ollu vaan kuitenniin. Niin kyllä minä tiesin sen kämppyhteisön, että eihän ne toiset siitä niin tykännä. Katteellissie olivat. Van niin se vaen mäni.*
- *Sanoko ne [muut miehet] suoraan mittään, oliko ne suoraan katteellisia?*
- *No, liekkö sieltä selän takana puhuneit vissiinnin. Jotta eipä ne tainna oikeen tulla suoriksi sanomaan. Niin jotta ei ou jääny se niin mieleen. Van jottaenhan sitä aena sieltä kuuli taka-ajatuksie. Niin semmosta oli sen aikunen.*⁴⁷⁰

Samalla kämpällä työskennelleiden sulhasten lisäksi epäluuloista kohtelua saivat myös emännän seurustelusuhteet metsä- ja uittotyömaiden ulkopuolisten henkilöiden kanssa, jotka tulivat työmaille ilmi esimerkiksi kirjeiden tai vierailuiden kautta. Erään kämppämännän mukaan ulkopuolisten seurustelukumppaneiden vierailuihin ei olisi saanut muilla metsätyömiehillä olla mitään sanomista – tilanne olisi ollut erilainen, mikäli kumppani olisi ollut samalta kämpältä. Uitoissa ja laivoilla ulkopuolisia ei päässyt juuri käymään työn liikkuvuuden ja lyhytkestoisuuden takia.⁴⁷¹ Emännät tapasivat sulhasiaan myös vapaa-ajalla tansseissa. Sotkamossa työskennellyt kämppämäntä kertoi samoissa tansseissa olleiden työmiesten irvailleen kämpällä maanantaina hänen seurustelukumppanistaan, minkä takia hän oli pahoittanut mielensä ja mennyt itkemään keittiön puolelle. Häntä oli tullut vanha savottamies lohduttamaan, ettei pahaa mieltä aiheuttaneiden miesten takia kannattanut itkeä.⁴⁷²

Ulkopuolisten seurustelukumppaneiden ja sulhasten vierailut aiheuttivat kämpän työmiehistä mahdollisesti mustasukkaisuudesta ja kateellisuudesta kertovaa vastustusta sekä toisaalta hyväksyntää, mikäli vieras täytti odotukset tai paikkansa muiden työmiesten silmissä.

⁴⁶⁸ *Kaunis Veera eli Ballaadi Saimaalta* (1950, Suomi). Hei, hei tyttöhemppukka.

⁴⁶⁹ Haastattelu Rauni Åholm 26.4.2021.

⁴⁷⁰ Haastattelu Sirkka Koistinen 1.3.2021.

⁴⁷¹ Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.; Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Kyllikki Heikkinen 31.1.2021.; Haastattelu Kn1539 26.5.2021, Suomussalmi.

⁴⁷² Haastattelu Kyllikki Heikkinen 31.3.2021.

Vieraileville seurustelukumppaneille oli kämpän työmiesten tapana yleisestikin tehdä pientä kiusantekoa, joka liittyi haastatteluideni mukaan kulkuvälineenä olleisiin suksiin. Kämpän työmiehet käänsivät vierailevilta sulhasilta suksien varpaalliset toisin päin, tervasivat suksenpohjat tai virtsasivat pakkasella niiden päälle.⁴⁷³ Vieraiden vastustus oli hyrynsalmelaisella kämpällä ollut melko voimakasta ja väkivaltaistakin: ”Ne äijät sano jotta jos se [emännän sulhanen] seuraavan kerran tulloo niin se pieksetään sitten”. Tämän uhkauksen pelossa emäntä oli hypännyt ikkunasta ulos sulhasensa saapuessa, ja he olivat soutaneet yöksi vastarannan taioon veneellä, jonka kämppäukko oli heille pakomatkaa varten laittanut valmiiksi. Seuraavana päivänä emäntä oli ilmoittanut paikalle tulleelle työnjohtajalle lähtevänsä kämpältä pois tapauksen vuoksi, mutta johtaja oli ottanut kiljupäissään olleet miehet puhutteluun ja yhdeksän heistä sai lopputilin.⁴⁷⁴

Vaikka kämpillä vierailleet sulhaset kohtasivat kepposia ja suoranaisia uhkailuja, kohdeltiin heitä myös hyvin. Viikonlopuksi kämpälle tullut sulhanen oli saanut työmiesten hyväksynnän lähdettyään hänelle ennestään tuntemattomien miesten kanssa yhdessä saunaan. Tätä rohkeutta työmiehet kehuivat jäljestä päin emännälle: ”se oli miehe teko, että se tuli heijän kans kylypemmään”.⁴⁷⁵ Työmiesten emäntää kohtaan tuntema kunnioitus oli varmasti osana vaikuttamassa vierailijoiden kohteluun: jos emäntä oli pidetty ja häntä kunnioitettiin, saattoi käyttäytyminen kämpän ulkopuolisia sulhasia kohtaan olla pohjimmiltaan leikkimielistä ja isällisellä tavalla kumppanin luonnetta ja sopivuutta testaavaa. Mikäli kämpän työmiehet pitivät emäntää ”meidän kaikkien emäntänä”, yhteisenä omaisuutena, hänen rakkauselämästään ja onnellisuudestaan haluttiin pitää huolta.

⁴⁷³ Haastattelu Anneli Tolonen 26.5.2021, Suomussalmi.; Haastattelu Taimi Turunen 8.3.2021.

⁴⁷⁴ Haastattelu Kn0840 10.4.2021, Hyrynsalmi.

⁴⁷⁵ Haastattelu Kn0537 23.3.2021.

Loppulause

Metsä- ja uittotyömaille emännäksi lähteneet maaseudun naiset olivat itsenäisiä toimijoita. Syrjäseuduilla kasvaneina heille oli tuttua olla osana suurperheen yksikköä, jossa jokainen toimi ja työskenteli vaatimattomissa ja raskaissa olosuhteissa. Nuoret naiset olivat kulkeneet kouluikäisinä tai rippikoulun jälkeen kotiapulaisina ja tehneet kodinulkopuolista ansiotyötä jo ennen metsä- ja uittotyömaille emännäksi lähtöä. Varhain aloitettuun ansiotyöhön heidät oli ajanut lapsuudenkodin köyhyys tai jatko-opintojen sijaan työntekoon kannustanut ilmapiiri. Valinnanmahdollisuuksien määrä Kainuussa maaseudulla ja syrjäkylillä oli vähäinen sotien jälkeen, eikä työ- ja koulutusvaihtoehtoja ollut kovin paljon saatavilla. Metsä- ja uittotyöllä oli kuitenkin merkittävä työllistäjän rooli Kainuussa, ja varsinkin 1950–1960-luvuilla savotoilla ja uitossa tarvittiin runsaasti työntekijöitä. Ruoanlaittajaksi emäntiä tarvittiin metsätyömaiden kämpillä, metsätyömiesten majapaikaksi vuokratuissa asuintaloissa, puro- ja jokiuitoissa sekä hinaajilla ja varppilaivoilla.

Kainuulaisen kämppä- ja uittoemännän sekä laivakokin ammattikunta ei ollut ainutlaatuinen, vaan siinä oli hyvin paljon samoja piirteitä Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Suomessa työskennelleiden kämppäemäntien kanssa. Yhdistäviä tekijöitä kolmella maantieteellisesti laajalla alueella työskennelleillä emännillä olivat erityisesti samankaltainen sosiaalinen tausta, työskentely kotimaakunnassa sekä nuoruus ja naimattomuus. Työhön metsä- ja uittotyömaille kainuulaiset nuoret naiset lähtivät 13–22-vuotiaina. Enimmäkseen he olivat naimattomia ja lapsettomia, mutta emäntien matkassa työmailla saattoi myös tilanteen vaatiessa olla heidän lapsiaan. Osa emännistä oli työssä vain yhden laivakauden, savotan tai uittopätkän ajan, mutta jotkut työskentelivät samalla tai usealla eri työmaalla useita vuosia. Emännät ottivat vastaan heille tarjotun työn rahanpuutteessa, mutta käytännöllisten syiden taustalla olivat myös seikkailunhalu ja pääsy näkemään maailmaa kodin ulkopuolelle.

Pääasiassa metsä- ja uittotyömailla emäntien työhön kuului laittaa ruokaa työmiehille ja työnohtajille sekä huolehtia majoituksen siisteydestä ja ruoan taloudellisuudesta. Työnkuva, arjen rakentuminen ja vapaa-ajanviettotavat syrjäisillä työmailla olivat lähes samanlaisia Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Suomessa työskennelleillä emännillä. Harvalla kainuulaisella emännällä oli ammatillista koulutusta suurtalouden ruoanlaittoon tai siivoukseen, vaan työssä tarvittavat taidot he olivat saaneet kotoa, koulusta tai kämppäemäntäkursseilta. Reseptikirjoja käytössä oli vain muutamalla kämppäemännällä, eivätkä ammattikunnan opiksi

kirjoitetut *Kämppäemännän oppaat* ja *Kämppäemännän käsikirja* tavoittaneet kuin harvoja. Uitossa ja laivoilla vastaavia kirjoja ei ollut käytössä lainkaan. Emäntien ruoanlaittotaidot karttuivatkin työtä tehdessä, ja oppia nuoret emännät saivat myös samalla kämpillä olevilta toisilta emänniltä. Apuna raskaissa töissä emännillä olivat kämpillä iäkkäät kämppäisännät sekä uitossa mukana olevat huoltomiehet ja kokkipojat, jotka auttoivat esimerkiksi tavaroiden ja veden kuljetuksessa. Harvoilla työmailla myös metsätyömiehet ojensivat auttavan kätensä ja osallistuivat perunankuorintatalkoisiin.

Työntäyteisen arjen katkaisivat kotona vietetyt viikonloput, jotka olivat lähes aina vapaita kämppäemännillä ja laivakokeilla. Uittoemännät saattoivat työskennellä yhtäkestoisesti koko uiton ajan käymättä lainkaan välissä kotona. Kämpillä kotona käynteihin vaikutti myös toisten emäntien läsnäolo: useamman emännän oli helppo vuorotella vapaiden kanssa muiden jäädessä laittamaan ruokaa viikonlopuksi kämpälle jääneille miehille. Vaikka viikonloppu kuluikin työpaikalla, pääsivät emännät käymään sieltä mahdollisuuksien mukaan myös lavatansseissa ja vierailemassa lähitalojen asukkaiden luona. Työpäivinä ollut vapaa-aika vaihteli runsaasti eri työmailla, ja se riippui esimerkiksi valmisteltavan ruoan ja apuvoimien määrästä. Vapaa- hetket emännät kuluttivat työmailla leväten, tehden käsitöitä ja ulkoillen. Asuintaloissa työskentelevät emännät tekivät myös apuna talon omia navetta- ja ulkotöitä.

Vuosien 1939–1983 aikana emäntien arki metsä- ja uittotyömailla koki paikoitellen runsaasti muutoksia, joihin vaikuttivat eniten metsä- ja uittotyön sekä yhteiskunnan modernisoituminen. Olosuhteet metsätyömailla kehittyivät sähköjen ja vesiputkien myötä, mikä helpotti kämppäemäntien päivittäistä työtaakkaa. Vastaavia muutoksia ei kuitenkaan tapahtunut uitossa tai laivoilla, joissa emäntien työskentelyolosuhteet säilyivät lähes samanlaisina sotaajan jälkeisestä ajasta 1900-luvun loppuun saakka. Suuri emäntien arkeen vaikuttanut muutos liittyi työmaiden yhteisöön ja varsinkin kämpillä vietettyyn elämään. Sotien jälkeen metsä- ja uittotyöväkeen kuuluivat paikasta toiseen liikkuvat kulkumiehet, jotka toivat paikoitellen levottomuutta työmaille esimerkiksi alkoholinkäytön kanssa. Hankalat tilanteet liittyen vaativiin olosuhteisiin ja miesten alkoholinkäyttöön painottuivat usein metsätyökämpille, vaikka tapauksia tuli ilmi myös laivoilla ja uitossa. Kenties juuri kämppien pysyvyys ja pitkät ajanjakso yhdessä saattoivat vaikuttaa tunnelman kiristymiseen ja sen purkautumiseen pienissä tiiloissa.

Emäntä oli useimmiten kunnioitettu osa työyhteisöä: ilman häntä päivittäiset rutiinit eivät olisi toteutuneet eikä arki olisi pyörinyt. Haasteita heille kuitenkin aiheuttivat työmaiden olosuhteiden lisäksi selviytyminen työssä ja osana työyhteisöä. Hankalia tilanteita emännät kohtasivat kaikkialla Suomessa: kepposet sekä verbaalinen ja fyysinen kiusanteko olivat osa metsätyömaiden arkea Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Suomessa. Rohkea luonne ja sosiaaliset taidot korostuivat pärjäämiskeinoina emännän työskennellessä usein ainoana naisena muutoin täysin miesvaltaisessa yhteisössä. Emäntä oli työyhteisöissä myös kehujen, ihailun ja rakkauden kohde. Metsä- ja uittotyömailla syntyi ihastumisia ja avioliittoon johtaneita rakastumisia, vaikka työmailla voimassa ollut kirjoittamaton kämppälaki pitikin emäntää koskemattomana ja rauhoitettuna kaikenlaiselta toivotulta tai sopimattomalta lähestymiseltä. Nuorta emäntää kohdeltiin myös kuin työmiesten omaa tytärtä tai perheenjäsentä, jonka hyvinvoinnista kannettiin huolta tai jolle annettiin lahjoja.

Kaikki emännät eivät kuitenkaan sopeutuneet helposti osaksi työyhteisöä ja siinä vallinnutta puhetapaa tai suoriutuneet työtehtävistään ilman jatkuvaa stressiä. He saivat myös epätoivottua huomiota sekä työmiehiltä ja työnjohtajilta, joista osa syyllistyi seksuaaliseen häirintään emäntiä kohtaan. Negatiiviseen huomioon emännät vastasivat verbaalisesti tai vaikenemalla kokonaan itse tilanteessa ja jälkikäteen. Seksuaalista häirintää ei ole nostettu aiemmin kovinkaan näkyvästi esiin tutkimuksissa, eikä siitä välttämättä ole mainintoja asiakirja-aineistoissa tai siitä ei ole haluttu puhua muistitietokeruissa. Häirintä on kuitenkin tärkeää huomioida avoimesti: vaietut kokemukset avaavat monipuolisemman kuvan metsä- ja uittotyömaiden työyhteisöistä sekä niiden arjesta.

Emäntien ammattikuntaa on käsitelty vähän aiemmissa metsä- ja uittotyöhön liittyvissä tutkimuksissa, mutta opinnäytteet ovat paikanneet vajetta nostamalla metsätyömaiden huollon kehityksen sijaan esiin kämppäemäntien ammattikunnan rakennetta, työsuhteen eri vaiheita sekä naisten töiden määrittymistä ja sukupuolen vaikutusta miehisessä työyhteisössä. Kämppäemäntien työ oli kuitenkin hyvin samankaltaista ja läheistä laivakokkien ja uittoemäntien kanssa, joten myös tulevaisuudessa tutkimuksissa käyttämäni vertaileva ote on tarpeellista kokonaiskuvan saavuttamiseksi. Olemassa olevissa tutkimuksissa on nyt käsitelty miesten suhtautumista kämppäemäntiin sekä emäntien suhtautumista miehiin, mutta tutkimuskentältä puuttuvat esimerkiksi yhtiöiden näkökulmat yhdistettyinä emäntien kokemuksiin. Erityisen kiinnostavaa olisi tutkia yhtiöiden ja työnantajien vastuuta, tietoisuutta ja vaikenemista emäntiin

kohdistuneissa häirintätapauksissa. Myös julkisen puheen ja yleisen ilmapiirin näkökulmat tekisivät emännän ammattikunnasta monitahoisemman: millä tavalla metsä- ja uittotyön ulkopuoliset henkilöt ja lehdistö näkivät yksin miesten kanssa syrjäisillä työmailla olevat emännät?

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

KAINUUN MUSEO, Kajaani

Kainuun Museon käsiarkisto

Luettelo Oulujoen Uittoyhdistyksen omistamista kämpistä 1964.

KANSALLISARKISTO, Oulu (KA)

Metsähallituksen Hyrynsalmen hoitoalueen arkisto (MHHA)

Erilaiset kämppiä koskevat asiakirjat 1947–1963

Metsähallituksen Kiannan hoitoalueen arkisto (MKHA)

Huoltoa ja kämppiä koskevat asiakirjat 1940–1985

Palkkakortit ja henkilötilikirjavihkot 1946–1951

Poistetut kämppäkortit ja niihin liittyvät kirjeet

Metsähallituksen Pohjanmaan piirikuntakonttorin arkisto (MPPA)

Kämppä- ja asuinrakennuskortisto 1950–1960

Kämppien rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1959–1964

Kämppien ja virkatalojen rakentamista koskevat kirjeet, rakennusluettelot, kustannuslaskelmat ja rakennussuunnitelmat 1940–1957

Hakupalvelu Finnan verkkosivut.

Eero Moilasan kokoelma

”Kajaani Oy:n Järvelän kämpän työntekijöitä kämpän edessä” 1937. Valokuva. Lusto – Suomen Metsämuseo. <https://finna.fi/Record/lusto.knp-121417> (katsottu 18.2.2022).

Enson kokoelma

”Enso-Gutzeit Osakeyhtiön Mularin kämppä” 1961. Valokuva. Lusto – Suomen Metsämuseo. <https://finna.fi/Record/lusto.knp-87525> (katsottu 18.2.2022).

Kansatieteen kuvakokoelma, Uuno Peltoniemen kokoelma

Peltoniemi, Uuno ”emännän makuupaikka Juolungan kämpässä” 1930–1939. Valokuva. Museovirasto. <https://finna.fi/Record/museovirasto.373984954A60BAEF82C4B60902A9715C> (katsottu 18.2.2022).

Peltoniemi, Uuno ”Pellikan kämpän emäntä” 1930–1939. Valokuva. Museovirasto. <https://finna.fi/Record/museovirasto.588F1CB18AF63B59AB756393F268F338> (katsottu 18.2.2022).

Metsähallituksen Kehittämisaoston kokoelma

Arnkil, J. E. ”Palojoen kämpä” 1939. Valokuva. Lusto – Suomen Metsämuseo. <https://finna.fi/Record/lusto.knp-104345> (katsottu 18.2.2022).

Metsähallituksen kokoelma

Helo, Raimo ”Hamaran kämpä Kuhmossa” 1954. Valokuva. Lusto – Suomen Metsämuseo. <https://finna.fi/Record/lusto.knp-98921> (katsottu 18.2.2022).

Kainuun liiton verkkosivut.

https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2020/08/kainuun_maakunnallisesti_arvokkaat_rakennushistorialliset_kohteet.pdf (luettu 18.2022).

<https://kainuunliitto.fi/tutustu-kainuuseen/asuminen/#muutameille> (luettu 6.3.2022).

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) Elonet-tietokannan verkkosivut.

https://elonet.finna.fi/Record/kavi.elonet_elokuva_115752 (luettu 18.10.2021).

https://elonet.finna.fi/Record/kavi.elonet_elokuva_107865?imgid=16 (luettu 18.10.2021).

Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut.

https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=huima&sms_id=SMS_4d7f8585733beeba423b06e11ecc031c (luettu 26.8.2021).

https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/kieli-ikuna_%281996_2010%29/pommi_ja_nukkuminen (luettu 26.8.2021).

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/sprii> (luettu 7.2.2022).

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/tenttu> (luettu 7.2.2022).

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/arki?searchMode=all> (luettu 7.2.2022).

Tilastokeskuksen verkkosivut.

<https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (luettu 27.1.2022 ja 16.3.2022).

II Lähdekirjallisuus

Juvonen, Lea 1948: *Kämppäemännän käsikirja*. Metsätyöhuolto ry.

Kämppäemännän opas. Metsämiesten Säätiö. Helsinki 1955.

Ruokaohjeita kouluille ja suurtalouksille. Maito ja terveys ry. 1965.

III Haastattelut

Maaria Haikolan tekemät haastattelut.

Heikkinen, Anja, kämppä- ja uittoemäntä (s. 1947). Kuhmo 15.6.2021.

Heikkinen, Kyllikki, kämppäemäntä (s. 1941). Puhelinhaastattelu 31.3.2021.

Hyvärinen, Seija, kämppäemäntä (s. 1949). Puhelinhaastattelu 22.3.2021.

Junttila, Sirkka, kämppäemäntä (s. 1944). Puhelinhaastattelu 18.3.2021.

Juntunen, Eeva, kämppäemäntä (s. 1934). Puhelinhaastattelu 24.3.2021.

Juntunen, Irja, kämppäemäntä (s. 1946). Suomussalmi 13.3.2021.

Karppinen, Ulla, laivakokki (s. 1951). Sotkamo 6.3.2021.

Kela, Maija-Liisa, kämppäemäntä (s. 1941). Suomussalmi 12.3.2021.

Kivioja, Helli, kämppäemäntä (s. 1929). Kontiomäki 8.3.2021.

Koistinen, Sirkka, kämppäemäntä (s. 1938). Puhelinhaastattelu 1.3.2021.

Komulainen, Anna-Liisa, kämppäemäntä (s. 1946). Puhelinhaastattelu 4.3.2021.

- Korhonen, Kerttu, kämppä- ja uittoemäntä (s. 1929). Sotkamo 18.5.2021.
- Korhonen, Tyyne, kämppäemäntä. Puhelinhaastattelu 2.3.2021.
- Kyllönen, Eine, kämppä- ja uittoemäntä (s. 1936). Kuhmo 9.4.2021 ja puhelinhaastattelu 4.5.2021.
- Mikkonen, Hilja, kämppäemäntä (s. 1938). Kuhmo 9.4.2021.
- Moilanen, Elsa, kämppä- ja uittoemäntä (s. 1940). Hyrynsalmi 10.4.2021.
- Moilanen, Helvi, kämppäemäntä (s. 1921). Puolanka 9.3.2021.
- Nissinen, Terttu, kämppä- ja uittoemäntä (s. 1946). Puhelinhaastattelu 3.3.2021.
- Oinonen, Maija, kämppä- ja uittoemäntä (s. 1931). Puhelinhaastattelu 24.3.2021.
- Piirainen, Elvi, kämppäemäntä (s. 1929). Haastattelija Helena Piirainen. Sotkamo 41.3.2021.
- Pulkkinen, Vappu, kämppäemäntä (s. 1937). Puhelinhaastattelu 14.4.2021.
- Pyykkönen, Leena, kämppäemäntä (s. 1950). Suomussalmi 10.2.2021 ja puhelinhaastattelu 26.1.2022.
- Rusanen, Mirja, kämppäemäntä (s. 1944). Kajaani 8.4.2021.
- Saha, Aino, kämppä- ja uittoemäntä (s. 1942). Puhelinhaastattelu 19.3.2021.
- Sarjanoja, Sisko, kämppäemäntä (s. 1938). Kajaani 17.5.2021.
- Seppänen, Irmeli, uittoemäntä (s. 1940). Kajaani 14.6.2021.
- Seppänen, Raili, kämppäemäntä (s. 1941). Oulu 20.4.2021.
- Suhonen, Airi, kämppäemäntä (s. 1948). Puhelinhaastattelu 30.3.2021.
- Tervonen, Kaija, kämppäemäntä (s. 1947). Paltamo 6.5.2021.
- Thessler, Ritva, laivakokki (s. 1963) Kuhmo 9.4.2021 ja puhelinhaastattelu 13.4.2021.
- Tolonen, Anneli, kämppäemäntä (s. 1945). Suomussalmi 26.5.2021.

- Turunen, Taimi, kämppäemäntä (s. 1930). Puhelinhaastattelu 8.3.2021.
- Åholm, Rauni, kämppäemäntä (s. 1953). Puhelinhaastattelu 26.4.2021.
- Nimetön (Kn0139), kämppäemäntä (s.1939). Puhelinhaastattelu 3.3.2021.
- Nimetön (Kn0230), kämppäemäntä (s.1930). Kajaani 6.3.2021.
- Nimetön (Kn0340), kämppäemäntä (s. 1940). Suomussalmi 12.3.2021.
- Nimetön (Kn0434), kämppäemäntä (s. 1934). Puhelinhaastattelu 25.3.2021.
- Nimetön (Kn0537), kämppäemäntä (s. 1937). Puhelinhaastattelu 23.3.2021.
- Nimetön (Kn0647), kämppäemäntä. Puhelinhaastattelu 24.3.2021.
- Nimetön (Kn0750), kämppäemäntä (s.1950). Puhelinhaastattelu 7.4.2021.
- Nimetön (Kn0840), kämppäemäntä (s. 1940). Hyrynsalmi 10.4.2021 ja puhelinhaastattelu 25.4.2021.
- Nimetön (Kn0947), kämppäemäntä (s.1947). Puhelinhaastattelu 13.4.2021.
- Nimetön (Kn1049), kämppäemäntä (s. 1949). Puhelinhaastattelu 15.4.2021.
- Nimetön (Kn1148), kämppäemäntä (s. 1948). Puhelinhaastattelu 23.4.2021.
- Nimetön (Kn1246), kämppäemäntä (s. 1946). Puhelinhaastattelu 5.5.2021.
- Nimetön (Kn1342), kämppäemäntä (s. 1942). Kajaani 17.5.2021.
- Nimetön (Kn1447), kämppäemäntä (s. 1947) Puhelinhaastattelu 19.5.2021.
- Nimetön (Kn1539), kämppäemäntä (s. 1939). Suomussalmi 26.5.2021.
- Nimetön (Kn1638), kämppäemäntä (s.1938). Suomussalmi 28.5.2021.
- Nimetön (KUn0142), kämppä- ja uittoemäntä (s. 1942) Kajaani 5.3.2021.
- Nimetön (KUn0243), kämppä- ja uittoemäntä (s. 1943). Puhelinhaastattelu 17.6.2021.
- Nimetön (Un0144), uittoemäntä (s. 1944). Puhelinhaastattelu 23.3.2021.

IV Audiovisuaaliset lähteet

Kaunis Veera eli Ballaadi Saimaalta (1950, Suomi). Ohjaus Ville Salminen, käsikirjoitus Ville Salminen ja Toivo Särkkä, tuottaja T.J. Särkkä, tuotantoyhtiö Suomen Filmitoimiluotoisuus SF Oy. 82 min.

V Tutkimuskirjallisuus

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija 2006: "Muistitieto ja tutkimus". *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*, s. 7–24. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen.

Granberg, Leo 2004: "Tuotannon kasvun vuosikymmenet". *Suomen maatalouden historia 3. Suurten muutosten aika: Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*, s. 141–186. Toimittanut Pirjo Markkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:3.

Haapala, Pertti & Markkola, Pirjo 2017: "Se toinen (ja toisten) historia". *Historiantutkimuksen aikakauslehti 4/2017*.

Haapala, Pertti 2003: "Nuoriso numeroina". *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*, s. 67–86. Toimittaneet Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909.

Haapala, Pertti 2004: "Väki vähenee – maatalousyhteiskunnan hidas häviö 1950–2000". *Suomen maatalouden historia 3. Suurten muutosten aika: Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*, s. 233–254. Toimittanut Pirjo Markkola. Suomen Historiallisen Seuran Toimituksia 914:3.

Haavio-Mannila, Elina 1968: *Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit*. WSOY.

Haavio-Mannila, Elina 1988: *Työpaikan rakkaussuhteet. Tutkimus miesten ja naisten välisestä ystäväydestä, rakkaudesta ja sukupuolisesta ahdistelusta työssä*. WSOY.

Haikari, Janne 2012: "Metsän muuttuva merkitys (1950–2000)". *Ihminen ja metsä: kohtaamisia arjen historiassa 2*. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela. Metsäkustannus.

Harjula, Terhi 2006: *Kämppeämännän arki miehissä työyhteisössä*. Valtiotieteellinen tiedekunta, pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Heikinheimo, Lauri & Ristimäki, Toini 1956: *Metsä- ja uittotyövoiman määrä ja rakenne*. Maa-seudun työvoiman tutkimuksia VII.

Heikinheimo, Lauri 1972: "Johdanto". *Suomalainen metsätyömies*, s. 9–19. Toimittaneet Lauri Heikinheimo, Matti Heikinheimo, Martti Lehtinen & Arne Reunala. WSOY.

- Heikinheimo, Matti 1972: "Vapaa-aika ja virkistys". *Suomalainen metsätyömies*, s. 119–127. Toimittaneet Lauri Heikinheimo, Matti Heikinheimo, Martti Lehtinen & Arne Reunala. WSOY.
- Heinonen, Viljo 1992: "Kämppäemännät". *Metsätyön murrosvuodet: sopimuksia metsätöistä - taustoja ja tapahtumia viiden vuosikymmenen varrelta*, s. 72–78. Toimittaneet Esa Ihalainen, Jukka Lindfors, Väinö Niku, Tauno Simonen & Pauli Toivonen.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*.
- Hytönen, Kirsi-Maria 2013: "Esiliinat, ohrapuuro ja käsityötunnit. Koulut jälleenrakennuskaudella". *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*, s. 43–51. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena.
- Jouhki, Essi 2020: *Teinikuntatoiminnan sukupolvet: muistitietohistoria oppikoulujen koululaisliikkeestä 1950–1970-luvuilla*. Humanistinen tiedekunta, väitöskirja. Oulun yliopisto.
- Kauppinen, Kaisa 2001: *Flirtti, häirintä, jännite. Seksuaalinen ahdistelu työpaikalla*. Toimittanut Mari Puro. Työterveyslaitos.
- Kinnunen, Ulla & Feldt, Taru 2005: "Stressi työelämässä". *Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet*. Toimittaneet Ulla Kinnunen, Taru Feldt & Saija Mauno. PS-Kustannus.
- Kirves, Jenni 2015: "Elämä omiin käsiin. Traumoista selviytymiseen". *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*, s. 257–283. Toimittaneet Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino.
- Kivimäki, Ville & Hytönen, Kirsi-Maria & Karonen, Petri 2015: "Ennen huomispäivää. Toisen maailmansodan päättymisen Suomessa ja Euroopassa". *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*, s. 11–38. Toimittaneet Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino.
- Kivinen, Jussi 2010: *Höyryä Kainuun vesillä: 140 vuotta Kainuun höyrylaivahistoriaa*. Suomen Höyrypursiseura ry.
- Kolbe, Laura 2019: "Oikeus, kirkko ja avioliitto". *Sopivia ja sopimattomia. Lempi, luokka ja suomalainen parisuhde*, s. 136–151. Kirjapaja Helsinki.
- Korppi-Tommola, Aura 2005: "Kotona ja rintamalla." *Suomen naisten vuosisadat 2: Toivon rakentajat*, s. 107–138. Päätoimittanut Kaari Utrio.
- Korvajärvi, Päivi & Kinnunen, Merja 1996: "Lopuksi: Työelämän sukupuolistaminen". *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*, s. 233–240. Vastapaino.
- Kupari, Riitta 2019: "Taitava kämppäemäntä". *Ankara savotta. Metsätöiden historiaa Suomessa*, s. 32–34. Toimittanut Elina Lampela. Viestilehdet Oy.

- Kuula, Arja 2006: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino.
- Laine, Leena & Markkola, Pirjo (toim.) 1989: *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino.
- Leino, Mia & Viitanen, Kirsi 2003: "Aikuiseksi kasvaminen suomalaisessa maalaisperheessä 1940–1950-luvuilla". *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*, s. 187–198. Toimittaneet Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909.
- Leikola, Matti & Pakkanen, Esko 2010: *Metsää, puuta ja kovaa työtä. Suomen metsien käytön historiaa*. Ensimmäinen nide. Puukauppaa, puunkorjuuta sekä metsässä toimijoita. Metsäkustannus Oy.
- Lumme-Sandt, Kirsi 2017: "Vanhojen ihmisten haastattelu". *Tutkimushaastattelun käsikirja*, s. 297–311. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusu-vuori. Vastapaino.
- Maasola, Juha 1996: *Metsän mahti*. Metsätähti.
- Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin 2019: "Ei vain ahkeruudesta: naiset, työ ja tasa-arvo". *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen kiinniottajana*, s. 167–184. Toimittaneet Juhani Koponen & Sakari Saaritsa.
- Markkola, Pirjo 2002: "Vahva nainen ja kansallinen historia". *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*, s. 75–90. Toimittaneet Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen. Vastapaino.
- Moisala, U. E. & Rahko, Kauko & Turpeinen, Oiva 1977: *Puhelin ja puhelinlaitokset Suomessa 1877–1977*. Toimittanut Eino Jutikkala. Puhelinlaitosten Liitto ry.
- Nevala, Seija-Leena & Hytönen, Kirsi-Maria 2015: "Toimet, työt ja taakat. Perhe-elämää maa-seudulla sodan jälkeen". *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päätyminen 1944–1950*, s. 151–173. Toimittaneet Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino.
- Niiniluoto, Maarit 2004: "Tanssilavat aitoa suomalaisuutta". *Suomi soi 1. Tanssilavoilta tangomarkkinoille*, s. 62–71. Toimittaneet Pekka Gronow, Jukka Lindfors & Jake Nyman. Tammi.
- Ollila, Anne 2001: "Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä". *Kulttuurihistoria – johdatus tutkimukseen*, s. 75–90. Toimittaneet Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki. Tietoli-pas 175. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ollila, Anne 2010: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. Historiallinen Arkisto 132. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pakkanen, Esko 2015: *Ankravee! Kirja uitosta*. Metsäkustannus Oy.

- Peltola, Tuula 2009: *Naiset elämänluukun takaa: Pohjoiskarjalaisten kämppäemäntien ammattikunta 1950-luvulta 1960-luvun alkuun*. Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, pro gradu –tutkielma. Joensuun yliopisto.
- Peltonen, Ulla-Maija 2003: *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unoh- tamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894.
- Pyykönen, Minea & Pyykönen Mikko 2019: *Seksuaalinen häirintä työpaikalla*. Edita Publishing Oy.
- Ranta, Sirkka-Liisa 2012: *Naisten työt. Pitkiä päiviä, arkisia askareita*. Karisto Oy.
- Reiterä, Terhi 2010: *Kämpän kotihengetär vai hyvä jätkä? Pohjois-Suomen kämppäemännät ja sukupuolen merkitys kämppäelämässä 1945–1975*. Valtiotieteellinen tiede- kunta, pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Salmi, Minna 1996: ”Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit”. *Työelämän suku- puolistavat käytännöt*, s. 211–231. Toimittaneet Merja Kinnunen & Päivi Korva- järvi. Vastapaino.
- Salo, Matti 1989: *Savottalaisten ja uittomiesten Kuhmo*. Kuhmon kaupunki.
- Snellman, Hanna 1996: *Tukkilaisten tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä*. Scripta Historica 25. Oulun Historiaseuran julkaisuja.
- Snellman, Hanna 2005: ”Women working their way through logging camps”. *The North Ca- lotte. Perspectives on the histories and cultures of northernmost Europe*, s. 136- -147. Toimittaneet Maria Lähteenmäki & Päivi Maria Pihlaja. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 18. Puntsi.
- Suopajarvi, Tiina 2009: *Sukupuoli meni metsään. Luonnon ja sukupuolen polkuja metsäam- mattilaisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1255, Tiede.
- Tervo, Kari 2006: *Kuhmo – Rajalla. Kuhmon kaupungin kulttuuriympäristöohjelma*. Kainuun ympäristökeskuksen raportteja I.
- Teräs, Kari 2001: *Arjessa ja liikkeessä: verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suh- teisiin 1880–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuomaala, Saara 2003: ”Polkupyörällä pääsee: Suomalaisen maalaisnuoruuden siirtymiä ja symboleita 1920–1940-luvuilla”. *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*, s. 354–371. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909.
- Turpeinen, Oiva 1992: ”Suomussalmi 1500-luvulta 1990-luvulle”. *Leipä luonnosta. Suomussal- men historian kymmenen vuosituhatta*, s. 79–413. Suomussalmen kunta, Suo- mussalmen seurakunta.
- Ukkonen, Taina 2006: ”Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa”. *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*, s. 175–198. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen.

Uljas, Päivi 2013: ”’Terve maalauskodin tyttö saa paikan’. Työväestö hyvinvointivaltiota rakentamassa”. *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*, s. 211–223. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena.

Varsa, Hannele 1996: ”Sukupuolisen häirinnän ja ahdistelun prosessi”. *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*, s. 125–141. Toimittaneet Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi. Vastapaino.

Vehkalahti, Kaisa 2013: ”Heinäpelloilta tanssilavoille. 1950-luvun kultainen nuoruus”. *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*, s. 53–65. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena.

Vinha-Similä, Maria 2020: *Pyykkilaudasta pillereihin: Naisten arki Suomessa 1950–1970-luvuilla*. Minerva.

Virrankoski, Pentti 1996: *Haastattelumenetelmän käyttö historiantutkimuksessa*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 30.

Virtanen, Sakari 2004: *Siniset metsät, vihreä kulta. Kainuun metsätalouden historia*. Oulujoen uittoyhdistys.

Wilmi, Jorma 1997: *Sotkamon historia*. Sotkamon kunta, Sotkamon seurakunta, Sotkamo-Seura ry.

Wilmi, Jorma 2003: *Kuhmon historia*. Kuhmon kaupunki.

Liitteet

Liite I Haastattelukysymykset

- 1) Kuka olet, missä ja milloin olet syntynyt?
- 2) Millainen lapsuudenkotisi ja lapsuudenperheesi oli?
- 3) Mitä vanhempasi tekivät?
- 4) Miten päädyit lähtemään kämpälle/uittoon/emännäksi?
- 5) Miksi sinä halusit lähteä sinne?
- 6) Minä vuonna lähdit ja minkä ikäinen olit?
- 7) Minkä niminen kämppä/asuintalo/uitto oli? Minkä yhtiön savotta/uitto?
- 8) Miltä lähtö tuntui?
- 9) Tiesitkö työstä mitään etukäteen?

- 10) Mitä vanhemmat sanoivat, kun lähdit työhön?
- 11) Kävitkö miten koulua ennen työhön lähtöä?
- 12) Olitko jossain oppinut taitoja, mitä emäntänä tarvittiin?
- 13) Millainen arki kämpällä/uitossa/talossa oli?
- 14) Millainen oli päivärytmi?
- 15) Suunnittelitko itse ruuat?
- 16) Missä yövyit?
- 17) Mitä teit vapaa-ajalla?
- 18) Oliko siellä omaa yksityisyyttä tai omaa rauhaa?
- 19) Kävitkö sieltä koskaan kotona?
- 20) Miltä tuntui olla kämpällä/uitossa/talossa?
- 21) Mitä kämppä-/uittoemännän/laivakokin työssä vaadittiin? Mitä piti osata?
- 22) Miten sinä osasit siellä?
- 23) Luitko opaskirjoja tai kävitkö kurseja?
- 24) Oliko kämpällä/uitossa/talossa joku kaverina?
- 25) Miten meni yksin heidän/kämppäukon/toisten emäntien kanssa? Oliko toinen pääemäntä?
- 26) Millainen emännän piti olla luonteeltaan, että siellä pärjäsi?
- 27) Miltä vastuu tuntui?
- 28) Kehityitkö työn aikana?
- 29) Tapahtuiko siellä mitään virheitä?
- 30) Keitä muita kämpällä/talossa/uitossa/laivalla oli? Millaisia he olivat?
- 31) Tehtiinkö miesten/muiden kanssa koskaan mitään yhdessä?
- 32) Miten työmiehet ja työnjohtajat suhtautuivat nuoreen emäntään?
- 33) Jos olit asuintalossa, miten talonväki suhtautui emäntään/savottalaisiin/uittolaisiin?
- 34) Vaikuttiko nuori ikä jotenkin työntekoon, siinä pärjäämiseen tai työmies-ten/työnjohtajien suhtautumiseen?
- 35) Oliko työssä sellaisia hetkiä, että ei oikein jaksanut?
- 36) Oliko työssä mitään inhottavia tehtäviä, tympäsikö joku?
- 37) Pakkautuivatko miehet emännän viereen?

- 38) Syntyikö romansseja? Miten muut suhtautuivat siihen?
- 39) Pelottiko kämpällä/uitossa/asuintalossa koskaan olla?
- 40) Kävikö siellä mitään vaaratilanteita?
- 41) Kauan työskentelit?
- 42) Millainen palkka oli?
- 43) Millainen kokemus työ oli?
- 44) Mitä emännän työ opetti?